

SETA GÜVENLİK RADARI

2025'TE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Küresel Belirsizlikler Döneminde Fırsatları Yönetmek

Editörler

Murat Yeşiltaş

Bilgehan Öztürk

SETA | RAPOR

Ocak 2025

SETA GÜVENLİK RADARI

2025'TE TÜRKİYE'NİN
JEOPOLİTİK ORTAMI

Küresel Belirsizlikler Döneminde
Fırsatları Yönetmek

COPYRIGHT © 2025

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 257
I. Baskı: 2025
ISBN: 978-625-6583-81-8

Editörya: Ebrar Üzümcü, Berrin Çalışkan, Mustafa Said İşeri, Melisa Onuk
Kapak: Erkan Söğüt
Uygulama: Said Demirtaş
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 9885 | Faks: 202 223 6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +322 652 04 86

SETA GÜVENLİK RADARI

2025'TE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Küresel Belirsizlikler Döneminde
Fırsatları Yönetmek

Editörler

Murat Yeşiltaş

Bilgehan Öztürk

Katkı Sunan

Zeynep Bengü Çetindağ

İçindekiler

Ön Söz	7	İsrail-Filistin: Derinleşen Belirsizlik	
Giriş:		Muhammed Hüseyin Mercan	70
Küresel Belirsizlikler Döneminde Fırsatları Yönetmek: Türkiye'nin 2025'te Dış ve Güvenlik Politikaları	10	Türkiye-İran İlişkileri: İhtiyatlı Komşuluk ve Bölgesel Rekabet	
Murat Yeşiltaş, Bilgehan Öztürk		İsmet Horasanlı	78
Türkiye-ABD İlişkileri: Pragmatizm ve Süreklilik	24	Türkiye-Afrika İlişkileri	86
Murat Yeşiltaş		Tunç Demirtaş	
Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri	36	Balkanlar: Çeşitli Riskler Altında İstikrar	94
Aylin Ünver Noi		Mehmet Uğur Ekinci	
Türkiye-NATO İlişkileri: Gelişmeler ve Projeksiyonlar	44	Güney Kafkasya: Hassas Bir Yıl	102
Murat Aslan		Mehmet Salah Devrim	
Türkiye-Rusya İlişkileri: Stratejik İş Birliği Altında Dolaylı Kısıtlama	52	2025'te Terörle Mücadele: Tehditlere ve Bölgesel Değişimlere Yön Vermek	112
Mehmet Çağatay Güler		Sibel Düz	
Türkiye ve Yeni Suriye: Esed Rejiminin Düşüşünden Sonra İstikrar İnşası	60	Türkiye'nin Savunması: Küresel Vizyon ve Gelişen Kapasite	120
Murat Yeşiltaş, Kutluhan Görücü		Rıfat Öncel	

ÖN SÖZ

Nebi Miş

SETA Genel Koordinatörü

2024 yılı, uluslararası sistemi küresel huzursuzluğa iten önemli anlara ve değişimlere sahne oldu. Ülkeler ve bölgeler, karmaşık krizlerle ve bunların dönüştürücü yankılarıyla mücadele etti. Rusya-Ukrayna savaşı ve Ortadoğu'daki İsrail saldırıganlığı devam ederken NATO'nun Baltık Denizi üzerindeki varlığı, Trump yönetiminin gelişi, Suriye'deki Esed rejiminin çöküşü, Asya-Pasifik'teki gerilimler ve diğer bölgelerdeki gelişmeler, 2025'i belirsizliklerle dolu bir yıl olarak tanımlayan çok boyutlu dinamiklerin bir araya gelmesine neden oldu.

Bu küresel belirsizlik, Trump yönetiminin ikinci döneminin başlamasıyla daha da artmıştır. Biden yönetiminin diplomatik ancak belirsiz politikaları, yalnızca kendi seçmenini değil, aynı zamanda ortaklarını ve rakiplerini de tatmin edememiştir. Cumhuriyetçi Parti'nin Temsilciler Meclisi, Senato ve Başkanlık üzerinde kurduğu hakimiyet, gelecek yönetimin Washington'ın gündemi üzerinde önemli bir etki oluşturmalarını sağlamaktadır. Trump'ın ikinci dönemi, ilk dönemine özgü pragmatik ancak öngörülemez yaklaşımların yansımalarını taşıyacaktır. Obama yönetimi döneminde başlayan ve Trump'ın ilk döneminde hız kazanan Asya'ya stratejik yönelim, Biden yönetimi altında da devam etmiştir. Bu ilerlemeye dayanarak Trump, Ortadoğu ve Avrupa'dan Asya-Pasifik'e doğru ABD'nin yeniden konumlanma sürecini canlandırabilir. Ancak NATO, transatlantik ittifaklar ve ABD'nin Ortadoğu'daki rolü gibi hayati konulardaki duruş ve bağlılığı belirsizliğini korumakta ve bu ülkenin küresel paydaşlar için belirleyici etkiler oluşturabilecektir.

On dört yıllık Suriye iç savaşının sona ermesi, bu yıkıcı çatışmanın bitişini işaret ederek Ortadoğu'nun bölgesel ortamını kökten değiştirmiştir. Esed rejimin çöküşü, tiranlık, baskı ve hunhar hanedanını sona erdirirken aynı zamanda Suriye halkının geleceğini savaşın sonuçlarıyla mücadele etmekle karşı karşıya bırakmıştır. Esed rejiminin kalıntıları, radikal militanlar ve ayrılıkçılar Suriye'nin kalıcı istikrarı ve egemenliği için tehdit oluşturmaktadır. Kanlı çatışmalardan kaçan milyonlarca mültecinin durumu, ev sahibi ülkeler arasında acil ve tartışmalı bir sorun olmaya devam etmektedir. İç savaşın sona ermesiyle birlikte Suriye'nin istikrar kazanması, uzlaşması ve yeniden inşası için bir fırsat doğmuştur. Uluslararası iş birliği ve bölgesel destek, ülkenin istikrarlı ve sürdürülebilir bir geleceğe erişmesi için kritik öneme sahip olacaktır.

Yıl boyunca, İsrail'in Filistin halkına yönelik soykırım politikaları, Lübnan, Yemen ve Suriye'ye yönelik yayılcı hedefleriyle devam etmiştir. Esed rejiminin çöküşü, İsrail'in Suriye'de daha fazla toprak ele geçirmesine ve mevcut ateşkesleri bozmasına olanak tanımış; Güney Lübnan ise yeniden işgale uğramıştır. Bu eylemler, devam eden Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte küresel istikrarsızlığı daha da artırmıştır. İsrail ile Lübnan arasındaki ateşkesler ve Hamas ile varılan ateşkes, istikrar ihtimalini işaret etse de daha büyük yoğunlukta yeni bir savaş riski ihtimali sürmektedir.

Türkiye hem bu küresel belirsizliklerin kesişim noktası hem de fırsatları yönetmek için kritik bir oyuncu olarak ortaya çıkmakta ve uluslararası ortamda güvenlik ve istikrar sağlama konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Son yıllarda Türkiye'nin bölgesel normalleşme sayesinde, komşuları ve ortaklarıyla güçlü bağlar kurmaya dönüşmüştür. Bunun ötesinde Türkiye, ihtiyaç duyulan her yerde güçlü komşuluk iş birliğini teşvik etmiş ve sağlamıştır. Güney Kafkasya, Ortadoğu ve Doğu Afrika'daki özenli çabaları, bir yandan çatışmaların tırmanmasını engellemeye çalışırken diğer yandan da karmaşık ilişkileri yönetmede ve istikrarı teşvik etmede belirleyici olmuştur. Türkiye, şimdiye kadar olduğu gibi Suriye'nin toprak bütünlüğüne dayalı kapsayıcı, adil, düzenli ve sürdürülebilir bir yapı inşa etmek için hem diplomasi yoluyla hem de ülkenin yeniden yapılanma ve inşasına doğrudan katkı sağlayarak liderlik etmeye devam edecektir. Esed rejiminin

çöküşü ayrıca Suriye'den kaynaklanan terör tehditlerini çözmek için de bir fırsat sunmaktadır.

Bu dinamikler temel alındığında Türk-Amerikan ilişkileri ve Trump yönetiminin planları, 2025'te Türkiye'nin dış, güvenlik ve savunma politikalarını şekillendirmede merkezi bir rol oynayacaktır. Ayrıca Suriye, Ortadoğu, Güney Kafkasya, Avrupa ve Afrika'daki gelişmelerin de yakından izlenmesi gerekmektedir.

SETA Güvenlik Radarı: 2025 Türkiye'nin jeopolitik ortamını ve bunun etkilerini incelemeyi ve önümüzdeki yıl için gidişata dair öngörülerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu analizin mümkün olmasını sağlayan dış politika ekibine ve katkılarıyla ele alınan konulara ışık tutan tüm yazarlara en derin teşekkürlerimizi sunarız.

SETA Genel Koordinatörü
Nebi Miş

GİRİŞ: KÜRESEL BELİRSİZLİKLER DÖNEMİNDE FIRSATLARI YÖNETMEK:

Türkiye'nin 2025'te Dış
ve Güvenlik Politikaları

Murat Yeşiltaş

Bilgehan Öztürk

01

2024'ÜN ÖZETİ

1

2025'in Jeopolitik Ortamı: Türkiye, ABD-Çin rekabeti, Ortadoğu'da devam eden çatışmalar ve Ukrayna, Suriye ve Gazze'deki bölgesel istikrarsızlık dahil olmak üzere artan küresel belirsizliklerle karşı karşıyadır.

2

Dış ve Güvenlik Politikası Temaları: Türkiye'nin yaklaşımı, stratejik adaptasyon, dayanıklılık ve proaktif diplomasiyi temel alarak terörle mücadele ve bölgesel istikrara odaklanmaktadır.

3

Terörle Mücadele Stratejisi: Türkiye, Suriye ve Irak'taki PKK/YPG, DEAŞ ve diğer tehditlere karşı askeri operasyonlar, istihbarat odaklı stratejiler ve uluslararası iş birliğini birleştiren kapsamlı bir yaklaşım benimsemektedir.

4

Stratejik Ortaklıklar: Türkiye, NATO ve Batı dışı güçler arasındaki ilişkileri dengelerken AB, Rusya ve Afrika ülkeleriyle pragmatik bir etkileşim sürdürerek jeopolitik ve ekonomik etkisini artırmayı hedeflemektedir.

5

Savunma Modernizasyonu: Türkiye, insansız sistemler, denizcilik yetenekleri ve NATO standartlarındaki platformlara odaklanırken Asya-Pasifik ve Afrika'ya savunma ihracatını genişletmektedir.

Türkiye 2025'e, küresel jeopolitik rekabetlerin tırmanması, bölgesel çatışmalar ve coğrafi yakın çevresindeki yapısal bozulmalarla şekillenen gidecek daha karmaşık ve belirsiz bir hal alan jeopolitik bir ortamda giriyor. Bu zemin üzerinde Türkiye'nin dış ve güvenlik politikaları, kriz yönetimi, dayanıklılık stratejisi, uyum yeteneği ve proaktif diplomasi ilkeleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu yılın teması olan "Küresel Belirsizliklerde Fırsatları Değerlendirmek" Türkiye'nin küresel ve bölgesel istikrarsızlıklar arasında zorlukları diplomatik ve stratejik fırsatlara dönüştürme çabalarını vurgulamaktadır.

Donald Trump'ın ABD başkanlığına dönüşü, küresel yönetim, ittifaklar ve çok taraflılık konularında belirsizlikleri artırmaktadır. Trump'ın dış politika yaklaşımı, al-ver odaklı diplomasi ve tek taraflılığı yeniden canlandırma potansiyeline sahip olsa da Türkiye'nin riskleri dengeleme stratejileri açısından riskler doğurabilir. Trump'ın Kanada, Panama ve Grönland hakkındaki son açıklamaları ile diğer dünya meselelerine yönelik tutumu, Trump döneminde küresel siyasetin ne denli risklerle dolu olduğunun birer örneğidir.

ABD ile Çin arasındaki rekabetin derinleşmesi beklenirken bu durum uluslararası sistemi daha da parçalayarak Türkiye'nin uluslararası arenadaki hareket alanını sınırlandırabilir. Aynı zamanda Ortadoğu, Gazze, Lübnan, Suriye ve Ukrayna'daki çözülmemiş krizlerle birlikte İsrail ve İran arasındaki artan askeri gerilimler nedeniyle öngörülemez ortamını korumaktadır.

Bu yeni *SETA Güvenlik Radarı* cildinde, Türkiye'nin 2025'e yönelik dış ve güvenlik politika vizyonlarını, Ukrayna, Gazze, Suriye ve İsrail-İran olmak üzere dört önemli jeopolitik çatışmaya odaklanarak ele alıyor ve kritik dış ve güvenlik meseleleri karşısında Türkiye'nin potansiyel hareket tarzına ve stratejik yaklaşımına dair derinlemesine stratejik analizler sunuyoruz. *Güvenlik Radarı*'nın ilk cildinden bu yana Türkiye'nin jeopolitik ortamındaki jeopolitik konumunu ve stratejik rolünü yeniden yapılandığına tanıklık ediyoruz.

Türkiye coğrafi, beşeri, ekonomik ve tarihi bağları itibarıyla tek bir bloka sıkıştırılamayacak bir ülkedir. Bizi, kimsenin kendi dar kalıplarına hapsetmesine izin veremeyiz. Biz ne Batı için Doğu’ya sırtımızı döneriz ne Doğu için Batı’yı ihmal ederiz.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan,
16 Temmuz 2024

2025’te Türkiye’nin jeopolitik konumunun ve diplomatik yeteneklerinin, özellikle belirsizliğin daha aşıkâr olduğu Ortadoğu bölgesinde, belirsizlik döneminde bir arabulucu ve istikrar sağlayıcı olarak hareket etmesini mümkün kılacağı yüksek bir olasılıkla değerlendirilmektedir. Esed sonrası Suriye ve Ortadoğu bağlamında Türkiye’nin, bir yandan istikrar ve iş birliğini tercih ederken bölgesel etkisini artırması, terörle mücadelede Suriye ve Irak’taki

ulusal çıkarlarını güvence altına alması ve askeri konumunu ayarlamak için savunma sanayii kapasitesini geliştirmesi beklenmektedir.

Bu yılki *Güvenlik Radarı*’nın yeni sayısı, küresel ve bölgesel belirsizliklere odaklanmaktadır. Artan küresel ve bölgesel belirsizliklerin olduğu bir ortamda, Türkiye’nin parçası olduğu jeopolitik çevrenin dinamik, rekabetçi ve çatışmacı bir karaktere sahip olacağını düşünüyoruz. Dinamik bir çevre Türkiye’yi dış ve güvenlik politikalarında esnek ve pragmatik olmaya yönlendirecek, rekabetçi jeopolitik ortam ise Türkiye’nin stratejik yeteneklerini koşullara göre ayarlamasını gerektirecektir. Çatışmacı bir ortamda Türkiye’nin askeri gücünü tahkim etmesi ve gerektiğinde tek taraflı hareket etme özerkliğine sahip olması gerekecektir. Herhangi bir belirsiz ortamda olduğu gibi Türkiye için risk ve zorluklar mevcuttur. Bu nedenle bu yılki *Güvenlik Radarı*’nda Tür-

kiye’nin belirsizlikleri fırsatlara dönüştürebilecek bir stratejiyle hareket etme eğiliminde olduğunu değerlendiriyoruz.

KÜRESEL BELİRSİZLİKLER

Mevcut uluslararası sistemin en önemli özelliklerinden biri devletlerin stratejik üstünlük sağlamak için stratejik mevkilerin kontrolü, güvenlik ve teknolojik güç üzerinde yoğun jeopolitik rekabet içinde olduğu “büyük güç rekabetinin” geri dönüşüdür. ABD ile Çin arasındaki stratejik rekabet, küresel siyaseti şekillendirmekte; ittifakları, ekonomik rekabeti ve küresel teknoloji yarışını etkilemekte ve nihai kertede devletler için rekabetçi bir uluslararası ortam ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan ABD-Çin rekabetinin ortaya çıkardığı kısıtlayıcı uluslararası ortam, Türkiye dahil bölgesel aktörler için yapısal zorluklar doğurmaktadır. Trump’ın politikalarının bu baskıları artırması ve müttefiklerini Washington ile al-ver odaklı ilişkiler benimsemeye zorlaması muhtemeldir. Bu dinamik, devletler için iki genel seçenek ortaya çıkarabilir.

Buna göre müttefikler, ikili ilişkileri ve güvenlik garantilerini sürdürmek için ABD politikalarına yakinen uyum sağlayabilir. Türkiye bu yaklaşımı özellikle NATO ve savunma iş birliği bağlamında seçici bir şekilde benimseyebilirken stratejik özerkliğini koruyabilir. Alternatif olarak ABD müttefikleri, Trump'ın öngörülemezliğini dengelemek için bölgesel güvenlik çerçeveleri ve çok taraflı girişimlere odaklanarak Washington'ı dışlama-dan geçici koalisyonlar oluşturabilir.

Türkiye'nin tepkisi, NATO taahhütlerini bağımsız dış politikası ve farklı bölgelerdeki Batı dış güçlerle ilişkileriyle dengeleme yeteneğine bağlı olarak şekillenecektir. Çin ve Rusya, Türkiye için ana stratejik seçenekler gibi görünse de Ankara, yükselen küresel aktörlük rolünü ayırıştırmak için küresel dış politika görünümünü çeşitlendirecek birçok jeopolitik alternatifte sahiptir.

ABD ve Çin arasındaki stratejik rekabet küresel jeopolitik ortamı domine ederken “uluslararası düzenin belirsiz geleceği” de bir diğer can alıcı mesele olarak öne çıkmaktadır. ABD-Çin rekabetiyle yönlendirilen yeni bir iki kutupluluk ile küresel siyasette orta ölçekli güçlerin artan etkisiyle tetiklenen yükselen çok kutupluluk arasındaki gerilim, stratejik belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizlik de daha rekabetçi bir uluslararası sistemin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Orta ölçekli güçler ekonomik ve askeri pozisyonlarını yeniden hizalamaya çalışırken küresel düzen çok kutupluluğa doğru kaymaya devam etmektedir.

Çok kutupluluk, orta ölçekli güçlerin ABD-Çin merkezli sisteme meydan okuyarak alternatif bir uluslararası düzen kurma çabalarının bir yanıtı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan çok kutuplu bir küresel sistem arayışında süregelen rekabetin bir parçası olarak Rusya'nın etkisi azalmaktadır. Ukrayna'daki jeopolitik gerilemeler ve Esed sonrası Suriye bağlamında Ortadoğu'daki potansiyel stratejik etki kaybı sonrasında Rusya, “yakın çevresindeki” bölgesel çıkarlarını korumaya odaklanabilir. Ancak Rusya'nın gerilemesinin jeopolitik ve jeostratejik sonuçla-

Günümüzde iç içe geçmiş tehditler, birbirini besleyen çatışmalar, terörizm, düzensiz göç, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı, iklim krizi ve siber tehditler gibi muhtelif sinamalarla karşı karşıyayız. Uluslararası kuruluşların tüm bu sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalışı, küresel ortamdaki karmaşıklığı ve belirsizliği artırmaktadır. Bu belirsizlik, beraberinde kutuplaşmanın derinleşmesini ve büyük güçler arasında rekabetin artmasını getirmektedir. Bu durum, bölgesel ve küresel gerilimleri daha da tehlikeli boyutlara taşımaktadır.

***Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
9 Aralık 2024***

rı, Avrupa, Orta Asya, Karadeniz bölgesi ve diğer kritik alanlarda belirsizliği daha da artırarak önemli stratejik etkiler yaratmaktadır.

Değişen uluslararası güvenlik ortamı ve değişen güvenlik paradigmaları, küresel belirsizliklerin daha ileri tezahürleridir. Savaşın değişen doğası ve hibritleşmesi, siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları, ekonomik baskılar ve teknolojik ilerlemeler gibi geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini yeniden şekillendirmiştir. Hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin bu yeni güvenlik ortamına verdikleri yanıtlar ve uyum süreçleri, belirsizlikleri daha da yoğunlaştırmakta ve sonuç olarak küresel siyasette zorlayıcı rekabet olasılıklarını artırmaktadır.

Küresel iklim değişikliği, iklimle ilgili çevresel zorluklara yanıt verme kapasite ve kabiliyetlerindeki küresel eşitsizlikler nedeniyle küresel belirsizliklerin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir. Ortadoğu, Afrika ve Arktik gibi bölgelerde su ve enerji kaynakları üzerindeki rekabetin yoğunlaşması bu zorlukları daha da artırmaktadır. Aynı zamanda iklim krizlerine yanıt verme konusundaki devlet ve toplum dayanıklılığının eksikliği, özellikle Afrika ve Ortadoğu’da yerel ve bölgesel çatışma risklerini artırarak küresel siyasette iklimle ilgili belirsizlikleri derinleştirmektedir. Buna ek olarak uluslararası kurumlar genellikle savunmasız bölgelerdeki kırılgan devletlere yanıt verme ya da destek sağlama konusunda yetersiz kalmakta ve bu da istikrarsızlığı daha da derinleştirerek Avrupa ve Türkiye gibi bölgesel devletler üzerindeki yükü artırmaktadır.

BÖLGESEL BELİRSİZLİKLER: ORTADOĞU VE ÖTESİ

Türkiye’nin jeopolitik özgünlüğü, çok bölgeli bir süper-jeopolitik kompleks içindeki konumuyla tanımlanmaktadır. Türkiye, Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Kafkasya ve Orta Asya’nın kara temelli jeopolitiğinde merkezi bir rol oynarken Doğu Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz’in deniz jeopolitiğinde de kritik bir stratejik pozisyona sahiptir. Son on yılda, Türkiye’nin dış politika portföyünün genişlemesi ve derinleşmesi, ulusal çıkarlarını yakın kara ve deniz sınırlarının ötesine taşımasına olanak tanımıştır.

Türkiye, küresel güç rekabetleri ve bölgesel krizler nedeniyle aynı anda birçok stratejik zorlukla karşı karşıya gelmekte ve bu durum çeşitli jeopolitik belirsizliklerle birleşmektedir. Ukrayna’da devam eden savaş, bu belirsizlikleri daha da artırarak Türkiye’nin Avrupa güvenlik mimarisi, Karadeniz’in değişen güvenlik dinamikleri, Güney Kafkasya’daki kırılgan güvenlik ortamı ve Balkanlardaki potansiyel kırılganlıkları dikkate almasını gerektirmiştir.

Bu arada Türkiye’nin Doğu Afrika’daki değişen güç profili ve arabuluculuk çabaları, risk portföyünü çeşitlendirirken yeni fırsatlar da sunmaktadır. Aynı

zamanda küresel sistemik rekabetin bölgesel etkileri, Türkiye'yi bölgesel önceliklerini yeniden değerlendirmeye yönlendirebilir ve Afrika Kıtası'ndaki stratejik angajmanlarını etkileyebilir.

Ortadoğu'daki bölgesel istikrarsızlık, Türkiye'nin güvenlik ortamını şekillendiren temel unsurlardan biri olmaya devam etmektedir. Daha da önemlisi Ortadoğu, Türkiye'nin artan jeopolitik etkisi ve bölgesel aktörlük rolü için stratejik bir sınav niteliği taşımaktadır. Trump'ın müttefikler ve düşmanlar dahil birçok aktör üzerindeki baskısı nedeniyle Ortadoğu'nun kırılğan bir "sakinlik" dönemine ulaşması muhtemeldir.

İran ve Husiler gibi vekil güçlerine karşı baskı ve belirleyici askeri müdahalelerin kullanılması olasıdır. Benzer şekilde bölgedeki tüm müttefiklerin İbrahim Anlaşmaları'na dayalı yeni bir bölgesel statükoyu benimsemeye ikna edilmesi ve baskı altına alınması beklenmektedir. Bu durum Suudi Arabistan dahil olmak üzere Arap ülkeleriyle İsrail'in normalleşme sürecinin tamamlanması anlamına gelmektedir.

Yeni statükoya göre Gazze, kuzeyin güneyden ayrılması ve bazı "insani" boyut ve yetkilerle İsrail'in askeri varlığı ve özel gözetim şirketleriyle sıkı şekilde izlenmesi suretiyle, Filistin Yönetimi tarafından yönetilebilir. Bu yönetim modeli, Katar hariç olmak üzere Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) ülkelerinin mali ve siyasi desteğini güvence altına alabilir.

Türkiye, bu değişen düzene uyum sağlama ve aynı zamanda Gazze, Suriye ve Lübnan'daki çatışmaları yönetme gibi çifte zorlukla karşı karşıyadır. Trump'ın İran'a karşı çevreleme stratejilerine yaptığı vurgu, bölgesel gerilimleri artırarak vekalet savaşlarının ve askeri çatışmaların olasılığını yükseltebilir. Aynı zamanda Suriye'deki çatışma, özellikle PKK/YPG varlığı bağlamında Türkiye'nin güvenlik önceliklerini sınamaya devam etmektedir. Türkiye'nin bu sorunlara yönelik stratejisinin, askeri caydırıcılığı diplomatik angajmanla birleştiren bir yaklaşımı benimsemesi muhtemeldir.

Herkesin farklı stratejik hesaplarının olduğu, bu stratejik çıkarların kimin, ne zaman, nerede işine yarayacağını belirlenmediği, belirsizliklerle dolu bir coğrafyada Türkiye'nin 13 yıldır stratejik sabırla, hikmetle, büyük bir azimle, dikkatle yürüttüğü politika bugün itibarıyla başka bir noktaya evrilmiştir.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
10 Aralık 2024

TABLO 1. TÜRKİYE’NİN 2025’TEKİ JEOPOLİTİK MANZARASI

Bölgeler	Ana Jeopolitik Dinamikler	2025’te Jeopolitik Eğilimler	Türkiye’nin Jeopolitik Ortamına Olası Etkileri
Ortadoğu	Esed sonrası Suriye İsrail’in iddialı askeri operasyonları İsrail-İran askeri gerilimi	Askeri tırmanma Jeopolitik rekabet Vekalet savaşları Arap devletleriyle İsrail arasında yeni yapılanma ABD’nin iddialı güvenlik tahakkümü Yeniden hizalanma arayışları	Kısıtlayıcı ve rekabetçi güvenlik ortamı
Avrupa	Ukrayna’daki uzun süreli çatışma Transatlantik ilişkilerde stratejik belirsizlik	Askeri tırmanma Kıtasal silahlanma Jeopolitik ayrışmalar Stratejik özerkliğe dönüş	Rekabetçi ve çatışmacı jeopolitik ortam
Afrika	Dış aktörler arasındaki rekabet Bölgesel ülkeler arasındaki askeri tırmanma (çatışma bölgeleri) Dış müdahale	Arabuluculuk çabalarının başarısızlığı Askeri tırmanma Devlet dışı silahlı grupların yaygınlaşması	İstikrarsız güvenlik manzarası
Güney Kafkasya	Karabağ sonrası bölgesel siyaset Gürcistan’daki protestolar Normalleşme	Yavaş ama istikrarlı normalleşme Kısmi bölgeselleşme	Kırılgan bölgesel statüko

TÜRKİYE’NİN 2025’TE DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKALARI

2025’te Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları, stratejik uyum, pragmatik etkileşimler ve bölgesel istikrar vurgusuyla, giderek daha değişken hale gelen bölgesel ve uluslararası siyasetin tam ortasında şekillenmektedir. Avrupa, Asya ve Ortadoğu’nun kesişim noktasında stratejik bir devlet olarak Türkiye sistematik rekabeti, gelişen güvenlik tehditlerini ve değişen ittifakları yönetirken stratejik özerkliğini pekiştirmekte ve ulusal çıkarlarını korumaktadır.

2025’teki küresel jeopolitik ortam, özellikle ABD ile Çin arasındaki büyük güç rekabetinin yoğunlaşması, devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve Ortadoğu’daki derinleşen istikrarsızlıkla şekillenmektedir. Türkiye’nin bölgesel istikrarı sürdürürken küresel ortaklıkları dengelemesi, proaktif ve çok yönlü dış politika yaklaşımını öne çıkarmaktadır.

Türkiye, Donald Trump’ın ABD başkanlığına dönüşüyle artan bir belirsizlikle karşı karşıyadır. Trump yönetiminin ikili ilişkilere ve stratejik prag-

matizme odaklanması savunma ve ekonomik iş birliğini geliştirmek için fırsatlar sunarken özellikle ABD'nin Suriye'de PYD/YPG'ye verdiği destek konusunda uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar ikili ilişkileri zorlamaya devam etmektedir.

Türkiye'nin 2025'te ABD'ye yönelik yaklaşımı, yapıcı bir etkileşimi sürdürmek ile güvenlik çıkarlarını, özellikle Ortadoğu bölgesinde, koruma arasında hassas bir dengeyi yansıtmaktadır. İki ülke arasında yeni bir dönemin kapılarını aralayabilecek çeşitli potansiyeller de var olmakla beraber Esed sonrası Suriye'de Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarını yeniden konumlandırması, Ankara-Washington arasındaki en önemli dış politika meselesi olacaktır.

Buna paralel olarak Türkiye'nin AB ile ilişkileri karmaşık ve karşılıklı bir yapıya sahiptir. Ticaret ve savunma iş birliği devam etmesine rağmen Türkiye'nin AB üyelik süreci durağan kalmıştır. Kurumsal reformlar ve Gümrük Birliği'nin modernizasyonu konusundaki ilerleme eksikliği, işlevsel bir ortaklığın ötesine geçmenin zorluklarını gözler önüne sermiştir. Ancak Türkiye'nin NATO ve Avrupa ülkeleriyle ikili angajmanlar aracılığıyla gelişmekte olan Avrupa güvenlik ve savunma mimarisine yaptığı katkılar, uyum alanlarını ve ortak stratejik öncelikleri öne çıkarmaktadır. Daha da önemlisi Türkiye'nin Suriye'de Esed rejiminin düşüşüyle kazandığı jeopolitik avantajın, Türkiye-AB ilişkilerini canlandırmak için yeni bir stratejik fırsat sunması muhtemeldir.

2025'te Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri, stratejik iş birliğini dolaylı kısıtlama ile dengeleyen iki yönlü yaklaşımla şekillenmektedir. Ekonomik ve enerji ilişkileri ikili gündemin merkezinde yer alırken Türkiye'nin jeopolitik öncelikleri ve NATO taahhütleri, Moskova ile temkinli ve pragmatik bir etkileşimi zorunlu kılmaktadır.

Suriye'de Esed rejiminin çöküşü yeni dinamikler yaratmıştır. Rusya'nın kademeli geri çekilmesi ve bölgede azalan etkisi, Türkiye'ye özellikle Esed sonrası yönetim yapılarının istikrarını sağlama konusunda rolünü genişletme fırsatı tanımıştır. Türkiye'nin muhalif güçlere verdiği destek ve PKK/YPG unsurlarına karşı yürüttüğü mücadele, devam eden diplomatik koordinasyona rağmen Moskova ile stratejik ayrışmalarının tezahürüdür.

Ukrayna'daki çatışma, Türkiye-Rusya ilişkilerinde odak noktası olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni uygulayarak Karadeniz'de deniz hareketlerini kısıtlaması, bölgesel gerilimleri yatıştırmak amacıyla Rusya ile açık iletişimini sürdürmesine rağmen NATO'ya olan bağlılığını göstermiştir. Türkiye'nin Ukrayna'ya drone ve diğer askeri teknolojiler sağlaması, Moskova ile ilişkileri zorlasa da Ankara'nın bağımsız dış politika yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Türkiye, NATO’nun güneydoğu kanadının temel taşı olmaya devam ederek, Rusya’dan gelen tehditlerin caydırılmasında ve Ortadoğu’nun istikrarında hayati bir rol oynamaktadır. 2025’te NATO, devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve Hint-Pasifik ile Afrika gibi bölgelerdeki belirsizlikler nedeniyle hazırlıklarını artırmaya odaklanmaktadır. Türkiye’nin stratejik konumu, NATO’nun gözetim ve hızlı müdahale yeteneklerinin merkezinde yer alarak İttifakın caydırıcılık duruşunu güçlendirmektedir.

Türkiye, NATO operasyonlarına katkılarını genişletmiş, 2024’te düzenlenen Steadfast Defender gibi büyük tatbikatlara ev sahipliği yapmış ve NATO’nun Daimi Deniz Görev Grubu 2’nin (SNMG-2) komutasını üstlenmiştir. Yüksek yoğunluklu çatışmalarda operasyonel hazırlığı ve kuvvetlerini hızla harekete geçirme yeteneği, Türkiye’nin kilit bir NATO müttefiki olarak rolünü pekiştirmektedir.

Türkiye’nin savunma harcamaları, gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYH) yüzde 2,09’una ulaşarak NATO’nun savunma harcama kriterlerine uyum sağlamakta ve aynı zamanda maliyet etkin, yerli savunma sistemlerine yapılan yatırımları vurgulamaktadır. Yapay zeka, siber savunma ve insansız sistemler gibi ileri teknolojilere yapılan yatırımlar, Türkiye’nin hibrit tehditlere karşı caydırıcılığını ve hazırlığını daha da artırmaktadır.

Türkiye, siber tehditler, iklimle ilgili güvenlik riskleri ve Karadeniz’deki deniz güvenliği gibi ortaya çıkan zorluklara uyum sağlama konusunda NATO’yu aktif bir şekilde desteklemektedir. Romanya ve Bulgaristan gibi NATO müttefikleriyle birlikte Karadeniz Mayın Karşı Tedbirleri Görev Grubunu (MCM Black Sea) oluşturması, Türkiye’nin bölgesel güvenlik ve kriz yönetimine olan bağlılığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin 2025’teki bölgesel angajmanları, değişen güç dengelerini ve çatışmaları yöneterek istikrarı teşvik etme gibi dinamikler tarafından şekillenmektedir. 2025’te Suriye, Türkiye’nin en önemli dış ve güvenlik politikası meselesi olacaktır. Türkiye’nin Suriye’ye yönelik dış ve güvenlik politikaları, Esed rejiminin çöküşünün ardından bölgenin istikrara kavuşturulmasına odaklanacaktır. Türkiye, merkezi otoriteyi güçlendirerek, PKK/YPG varlığını ortadan kaldırarak ve Suriye’nin toprak bütünlüğünü koruyarak yeni kurulan geçiş hükümetini desteklemeyi amaçlamaktadır.

Terörle mücadeleyi öncelik haline getiren Ankara, ayrılıkçı tehditleri ortadan kaldırmayı hedeflerken, ekonomik toparlanmayı ve güvenliği teşvik etmek amacıyla Arap Ligi, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) gibi örgütlerle ittifaklar yoluyla bölgesel diplomasiyi güçlendirmeyi planlamaktadır. Türkiye’nin proaktif yaklaşımı ayrıca Suriye’nin yeniden in-

şası için meşruiyet sağlamak amacıyla BM ve AB gibi küresel aktörlerle çok taraflı angajmanı öne çıkarmaktadır.

Ancak PKK/YPG'nin direnişi, bölgesel rekabetler ve ekonomik zorluklar gibi sorunlar devam etmektedir. Türkiye, YPG'nin silah bırakması ve geçiş sürecine entegre olmayı kabul etmesi durumunda iş birliğine dayalı çözümler arayabilir. Ancak grup silahsızlanmaya direnir ve Suriye'nin istikrarı ile Türkiye'nin ulusal güvenliği için bir tehdit oluşturmaya devam ederse Ankara'nın askeri güç kullanması yüksek olasılıktır.

2025'te Türkiye'nin Gazze ve ötesindeki olası saldırganlıklara yönelik dış politikası, gerilimin daha da tırmanmasını önlemeye, Filistin halkının haklarını savunmaya ve iki devletli çözümü teşvik etmeye odaklanacaktır. Türkiye, Mısır, Katar ve Suudi Arabistan ile birlikte çalışarak ateşkes sağlama ve Gazze'nin yeniden inşasına destek verme konusunda arabuluculuk çabalarını güçlendirecektir. Ankara ayrıca İsrail'in yayılmacı politikalarını ve insan hakları ihlallerini durdurması için uluslararası baskıyı artırmak amacıyla BM ve İİT gibi çok taraflı platformları kullanacaktır.

Ancak Esed rejiminin çöküşünün ardından Suriye, Türkiye ile İsrail arasında çıkar çatışmalarının yaşanabileceği bir bölge olarak ortaya çıkabilir. Türkiye'nin Suriye'nin geçiş hükümetine verdiği destek ve PKK/YPG unsurlarını ortadan kaldırma konusundaki kararlılığı, İsrail'in güvenlik odaklı müdahaleleri ve Türkiye'nin etkisini sınırlamaya çalışan gruplara verdiği destekle çatışabilir. Bu ayrışma, Türkiye'nin Suriye'nin toprak bütünlüğü ve terörle mücadeleyi öncelik haline getirdiği bir ortamda, İsrail'in Türkiye'nin Suriye'yi istikrara kavuşturma çabalarına meydan okuyan stratejiler izleyebilmesiyle bölgesel gerilimleri artırabilir.

Türkiye'nin İran ile temkinli angajmanı ise rekabet ve iş birliği arasında bir denge kurma çabalarını yansıtmaktadır. Türkiye, İran'ın askeri güçlenmesine ve bölgesel müdahalelerine karşı çıkarken yaptırımları reddetmekte ve diplomatik kanallar yoluyla istikrarı öncelik haline getirmektedir. Esed rejiminin çöküşü ve İran'ın zayıflayan pozisyonu, Türkiye için İran etkisini Suriye ve daha geniş bölgede dengeleme fırsatları sunmuştur. Ancak İran'ın Suriye'den çekilmesi ve etkisinin azalması, İran'ın Suriye'de Türkiye'ye karşı asimetrik unsurları desteklemesine yol açabilir ve bu durum Ankara ile Tahran arasında çatışmacı bir rekabeti tetikleyebilir.

2025'te Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikası, yumuşak gücünü güçlendirmek ve Ortadoğu'nun ötesinde ittifaklarını çeşitlendirmek amacıyla ekonomik ortaklıkların genişletilmesine, savunma iş birliğine ve insani diplomasiye odaklanacaktır. Türkiye'nin büyüyen ticareti, altyapı yatırımları ve savunma iş

birlikleri, onu özellikle enerji, ulaşım ve güvenlik sektörlerinde Afrika kalkınması için stratejik bir ortak olarak konumlandırmaktadır.

Ankara, Somali ile Etiyopya arasında deniz sınırları üzerindeki anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik diyalogları kolaylaştırmak ve Sudan’daki mevcut çatışmaları çözmek için potansiyel bir barış aracısı olarak konumlanmak dahil arabuluculuk çabalarıyla diplomatik varlığını artırmayı hedeflemektedir. Ancak Türkiye, Çin, Fransa ve Rusya gibi küresel güçlerle rekabetin yanı sıra

bazı bölgelerdeki siyasi istikrarsızlık ve terörizm riskleri gibi zorluklarla da karşı karşıyadır.

“

Batı-merkezci tasavvurların alternatifini başka bir etno-merkezcilik değildir ve olmamalıdır.

**Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı
İbrahim Kalın, 10 Ocak 2024**

2025’te Türkiye’nin terörle mücadele politikası, özellikle Suriye ve Irak sınırlarında PKK/YPG ve DEAŞ gibi gruplardan gelen tehditlere yönelik askeri operasyonlar, istihbarat odaklı stratejiler ve uluslararası iş birliğini birleştiren kapsamlı bir yaklaşımı öncelikleyecektir. Ankara, sınır güvenliğini artıracak, ileri düzey gözetim teknolojilerini konuşlandıracak ve militan faaliyetlerini engellemek için terör finansman ağlarını hedef alacaktır.

Türkiye, NATO, Interpol ve bölgesel aktörlerle istihbarat paylaşımına dayalı ortaklıkları değerlendirirken diplomatik çözümler yetersiz kalırsa terör tehditlerine karşı tek taraflı harekete geçmeye de hazırlıklıdır. Ayrıca Türkiye, çatışma sonrası bölgeleri istikrara kavuşturmak amacıyla radikalleşme karşıtı programlar ve yeniden inşa çabalarına odaklanacak, bu sayede aşırılık yanlı hareketlerin yeniden ortaya çıkmasını önlemeyi ve bölgesel istikrarı güçlendirmeyi hedefleyecektir.

Bununla birlikte Türkiye’nin karşılaşılabileceği olası risk ve zorluklar arasında ABD’nin YPG’ye devam eden desteği, Suriye’nin geçiş sürecinden kaynaklanan bölgesel istikrarsızlık ve güç boşluklarını istismar eden terör hücrelerinin yeniden ortaya çıkışı bulunmaktadır. Türkiye’nin bölgesel rekabetleri yönlendirirken diplomatik angajmanları belirleyici askeri eylemlerle dengelemesi terörle mücadelede başarı için kritik öneme sahip olacaktır.

2025’te Türkiye’nin savunma politikasının, teknolojik ilerlemelere, stratejik ortaklıklara ve genişletilmiş denizcilik yeteneklerine odaklanması beklenmektedir. 2024’teki ilerlemelerin üzerine inşa edilen bu politikalarla Türkiye, Hava Kuvvetlerini F-16 gibi 4.5 nesil savaş uçakları ve muhtemelen Eurofighter Typhoon’larla modernize etmeye devam ederek NATO standartlarındaki platformlara olan tercihi gösterecektir ki bu da daha önce Rus alternatiflerine yönelme ihtimali hakkındaki spekülasyonlara rağmen NATO uyumunun öncelikli olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin donanma diplomasisi, fırkateynler, denizaltılar ve insansız deniz araçlarına yapılan yatırımlarla desteklenerek büyüyecek ve bu da bölgesel ve küresel donanma varlığını artırmayı hedefleyecektir. MCM Black Sea, Rusya-Ukrayna savaşının neden olduğu istikrarsızlık sonrasında Türkiye'nin bölgesel güvenliğe olan bağlılığını pekiştirmektedir.

Türkiye, Almanya, İspanya ve Birleşik Krallık gibi NATO üyeleriyle ikili savunma bağlarını güçlendirirken savunma ihracatı üzerindeki AB kısıtlamaları ve küresel tedarik zinciri sorunlarından kaynaklanan uçak teslimatlarındaki gecikmeler gibi zorluklarla karşı karşıyadır. Savunma ihracatının Asya-Pasifik ve Afrika pazarlarını hedef alarak büyümesi beklenmekte, bu da Türkiye'nin önemli bir silah tedarikçisi olarak konumunu sağlamlaştırmaktadır. Ancak bu girişimleri bütçe kısıtlamaları ve bölgesel gerilimlerle dengelemek, Türkiye açısından 2025 için kritik bir zorluk olmaya devam edecektir.

2025 yılı *SETA Güvenlik Raporu*'nda, Türkiye'nin değişen jeopolitik ortam bağlamında gelişen dış, güvenlik ve savunma politikaları analiz edilmektedir. 2025'te Türkiye'nin karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar üzerinde yoğunlaşan rapor, Ankara'nın bölgesel çatışmalara, büyük güç rekabetine ve savunma modernizasyonuna yönelik stratejik yaklaşımlarını öne çıkarmaktadır. Rapor Türkiye'nin savunma sanayiindeki insansız sistemler, hava savunma teknolojileri ve denizcilik yeteneklerine yapılan yatırımları içeren ilerlemelerini inceleyerek, NATO'ya olan taahhütlerini sürdürürken Afrika ve Orta Asya ile ortaklıklarını güçlendirme çabalarının yanı sıra stratejik özerklik arayışını da öne çıkarmaktadır.

Rapor ayrıca Türkiye'nin Esed sonrası Suriye'deki rolünü, Somali-Etiyopya ve Sudan gibi çatışmaların arabuluculuğunu üstlenmesini ve Gazze'deki gerilimleri yöneterek kendisini bölgesel bir istikrar sağlayıcı olarak konumlandırmasını değerlendirmektedir. Türkiye'nin özellikle PKK/YPG tehditlerine karşı terörle mücadele çabaları ve Rusya ile NATO arasındaki ilişkileri dengeleme stratejileri, güvenlik çerçevesinin kilit unsurları olarak analiz edilmektedir. Bu rapor Türkiye'nin 2025'te bölgesel ve küresel güvenlik düzenini şekillendirmek için ekonomik kısıtlamaları hafifletme, savunma ihracatını güçlendirme ve diplomatik etkisini kullanmasına ışık tutmaktadır.

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ: Pragmatizm ve Süreklilik*

Murat Yeşiltaş

02

* Bu bölümün özellikle veri toplama ve yazım sürecine yaptığı değerli katkılarından dolayı Zeynep Bengü Çetindağ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

2024'ÜN ÖZETİ

1

PKK/YPG Desteği: ABD'nin Suriye'de PKK/YPG'ye verdiği sürekli destek, ikili ilişkilerde en kritik mesele olmaya devam etti. Türkiye bu desteği ulusal güvenliği için bir tehdit olarak değerlendirdi ve askeri operasyonlarını sürdürdü.

2

F-16 Satışı ve İsveç'in NATO Üyeliği: Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğini onaylaması, ABD Kongresinin Türkiye'ye F-16 satışını onaylamasının yolunu açtı. Bu gelişmeler pragmatik iş birliğini güçlendirdi.

3

Gazze Çatışmaları: İsrail'in Gazze'ye saldırıları ve ABD'nin İsrail'e koşulsuz desteği, bölgesel politikalar bağlamında Türkiye ve ABD arasında görüş ayrılıklarına yol açtı.

4

Rusya-Ukrayna Savaşı: Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile iletişimini sürdürerek denge politikasını izlerken ABD'nin Rusya'ya karşı katı yaptırımları ve Ukrayna'ya sağladığı askeri destekle karşı karşıya kalmaya devam etti.

5

Trump'ın Seçim Zaferi: Donald Trump'ın başkanlık seçimindeki zaferi, 2025 için yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendiriliyor. Erdoğan ile Trump arasındaki kişisel ilişkiler, iki ülke arasındaki ilişkiler açısından olumlu bir faktör olabilir.

6

Pragmatizm ve Süreklilik: İki ülke arasındaki farklılıklara rağmen Türkiye ABD ile diplomatik kanalları açık tutmayı tercih etti ve stratejik ve pragmatik bir iş birliği süreci yürüttü.

2024 yılı Türkiye-ABD ilişkilerindeki kalıcı sorunların yeniden şekillendiği ve zaman zaman yeni fırsatlarla iç içe geçtiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. 2024'te Türkiye-ABD ilişkilerinde önceki yılların devamı niteliğinde gelişmeler yaşamıştır. Bu çerçevede Ankara-Washington ilişkileri özellikle Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğini onaylaması ve ABD Kongresinde F-16 savaş uçağı anlaşmasının geçişiyle ilgili yoğun tartışmaların yaşandığı 2023'e kıyasla 2024'te daha sakin bir dönem geçirmiştir. Her ne kadar iki gelişme arasında doğrudan bir bağlantı kurmak tümüyle mümkün olmasa da İsveç'in NATO üyeliğinin Türkiye tarafından onaylanması ile ABD'deki Kongre engeli aşılarak F-16 satışının önü açılmıştır. Bu gelişme Türkiye-ABD ilişkilerinde önceki yıllarda olduğu gibi farklı görüşlere rağmen iş birliğinin sağlandığı pragmatik bir yaklaşımı temsil etmektedir. Liderler arası diplomasi bağlamında iki başkan arasındaki diplomatik temasların 2024 boyunca sınırlı kaldığını söylemek yanlış olmaz. Gerçekten de Eylül'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) 79. Genel Kurulu¹ veya Temmuz'da Washington'da düzenlenen NATO Liderler Zirvesi² gibi önemli etkinliklerin marjında herhangi bir ikili toplantı düzenlenmemiştir. Yıl boyunca temaslar yalnızca sınırlı sayıdaki telefon görüşmesiyle gerçekleşmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin kritik dayanaklarından biri olan bölgesel gelişmelere bakıldığında 7 Ekim 2023'te başlayarak 2024 yılı boyunca devam eden İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları ile Rusya-Ukrayna savaşının dalgalı seyri, iki ülkenin bölgesel önceliklerini belirlerken farklı yaklaşımlar benimsemeye devam ettiğini göstermektedir. Biden yönetiminin İsrail'e koşulsuz

1 "Cumhurbaşkanı Erdoğan ABD'ye Gitti", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 21 Eylül 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-abdye-gitti-21-09-24>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

2 "Cumhurbaşkanı Erdoğan NATO'nun 75. Yılı Anma Etkinliğine Katıldı", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 21 Eylül 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-natonun-75-yili-anma-etkinligine-katildi>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

desteğiyle Türkiye'nin çatışmayı durdurmaya ve Filistin halkının haklarını korumaya yönelik dengeli politikası, iki ülke arasında kritik bir mesele olmaya devam etti. Rusya-Ukrayna savaşı konusunda ise Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile diplomatik kanalları açık tutarak bir denge politikası izlemeye devam ederken ABD ise Rusya'ya yönelik sert yaptırımları ve Ukrayna'ya kapsamlı askeri desteğini sürdürdü. Her iki bölgesel konuda farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen Türkiye ve ABD, pragmatik yaklaşımlar yoluyla iş birliğini sürdürmeye çalıştı.

Bu çerçevede Türkiye ve ABD, 7-8 Mart 2024 arasında Washington'da düzenlenen yedinci ABD-Türkiye Stratejik Mekanizma Toplantısı'na eş başkanlık etti. Toplantıda Doğu Akdeniz, ticaret ve ekonomik iş birliği, savunma ve güvenlik ile Gazze ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi konular ele alındı. Ayrıca ikili ilişkileri güçlendirmeye ve küresel zorlukların üstesinden gelmek için iş birliğini artırmaya bağlılık vurgusu yapıldı.³

Önceki yıllarda olduğu gibi Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz şekillendiren temel mesele, ABD'nin PKK/YPG'ye süregelen desteği oldu. ABD'nin PKK/YPG terör örgütüne verdiği destek, Türkiye-ABD ilişkilerindeki dengeyi bozmaya devam etmektedir. Türkiye ulusal güvenlik endişeleri doğrultusunda terörle mücadelesini kararlılıkla sürdürürken ABD ise YPG'yi Suriye'de yerel bir ortak olarak görmeye devam etmekte ve bunu DEAŞ'la mücadele gerekçesiyle meşrulaştırmaktadır. 2023'te ABD Kongresi tarafından onaylanan 2024 savunma bütçesinde Suriye'ye ayrılan ve aynı zamanda PKK/YPG terör örgütüne fayda sağlayan 156 milyon dolarlık kaynak tahsisinin⁴ 2024'te Ankara-Washington hattında olumsuz yansımaları olmuştur.

5 Kasım'da Donald Trump'ın başkanlığa geri dönmesiyle sonuçlanan ABD seçimlerinin neticesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde kritik bir rol oynayacağı görülmektedir. Trump'ın ikinci döneminde Türkiye ile ilişkileri nasıl yöneteceği konusu, 2025 yılı boyunca tartışma konusu olmaya devam edecek olsa da Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Başkan Trump arasındaki lider diplomasisi her iki taraf için olumlu bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Özellikle muhalefetin 27 Kasım'da başlattığı askeri operasyonun ardından 8 Aralık'ta Esed rejiminin düşmesiyle Türkiye'nin Suriye'deki etkisi artmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinde uzun süredir YPG'nin kontrolünde olduğu için tartışmalı bir konu olan Tel Rıfat ve Menbiç bölgeleri, Türkiye'nin desteklediği Suriye

3 "ABD-Türkiye Stratejik Mekanizma Toplantısına İlişkin Ortak Açıklama", ABD'nin Türkiye Büyükelçiliği ve Konsoloslukları, 9 Mart 2024, <https://tr.usembassy.gov/tr/abd-turkiye-stratejik-mekanizma-toplantisina-iliskin-ortak-aciklama>, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2024).

4 "Fiscal Year 2024 Budget Request Overview Book", US Department of Defense, (2024), https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2024/FY2024_Budget_Request_Overview_Book.pdf, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2024).

Milli Ordusunun kontrolü ele almasıyla sorun olmaktan çıkmış bulunuyor. Esed sonrası Suriye'de PYD'nin konumunu sürdürebilip sürdüremeyeceği ve Trump'ın ilk dönemindeki gibi ABD'nin Suriye'den çekilme konusunda ısrar edip etmeyeceği belirsizliğini korurken ABD, Suriye'de daha güçlü ve etkili bir Türkiye ile karşı karşıya gelecektir.

Özetle 2024 yılı Türkiye-ABD ilişkilerinde bir süreklilik dönemi olarak tanımlanabilir. Önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da Türkiye dış aktörlere olan bağımlılığını azaltmaya, askeri ve diplomatik özerkliğini güçlendirmeye ve ulusal güvenlik konularını önceliklendirmeye odaklanmıştır. Görüş ayrılıklarına rağmen Türkiye diplomatik kanalları açık tutmayı ve ABD ile kilit konularda pragmatik bir iş birliği yürütmeyi tercih etmiştir.

TEMEL DİNAMİKLER

2024'te Türkiye-ABD ilişkilerini şekillendiren temel dinamik ABD'nin Suriye'deki YPG/PYD'ye verdiği destektir. Bununla birlikte savunma sektöründeki pragmatik ilişkiler, ikili ilişkinin kritik unsurlarından biri olmayı sürdürmektedir. Ukrayna'da devam eden savaş, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırganlığı ve Ortadoğu'nun süregiden askeri ve jeopolitik kırılganlıkları da Türkiye-Amerikan ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir.

PYD/YPG Meselesi

Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen temel dinamiklerden biri ABD'nin PKK'nın Suriye uzantısı olan YPG'ye verdiği destektir. Türkiye bu terör örgütünü ulusal güvenliği için varoluşsal bir tehdit olarak gördüğü ve terörle mücadelesi çerçevesinde askeri operasyonlarını sürdürdüğü için ABD'nin bu desteği ikili ilişkileri neredeyse bir çıkmaza sokmuş bulunuyor. ABD'nin YPG'ye sağladığı askeri destek, Türk-Amerikan ilişkilerindeki en kritik meselelerden biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda ABD'nin PKK/YPG terör gruplarına DEAŞ ile mücadele gerekçesiyle verdiği destek, 2024'te de devam etmiştir. 2023'te ABD Kongresi tarafından onaylanan 2024 savunma bütçesi kapsamında YPG'ye dolaylı olarak fayda sağlayan 156 milyon dolar tahsis edilmiş ve Temmuz itibarıyla YPG'ye 610 kamyonluk silah, mühimmat ve lojistik destek teslim edilmiştir.⁵

Türkiye için bir diğer mesele ise Washington yönetiminin PYD'ye verdiği diplomatik destektir. Bu destek bazen uluslararası platformlarda bazen de PYD'nin kontrol ettiği Suriye'nin kuzeydoğusunda kendini göstermiştir. Yıl içinde ABD'nin PYD'nin kontrol ettiği bölgelerde ekonomiyi düzenlemek için bir merkez bankası kurulmasına verdiği destek, Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunu

⁵ "ABD'nin PKK/YPG'ye Desteği Sürüyor", TRT Haber, 12 Temmuz 2024.

daha da derinleştirmiştir. Öte yandan ABD başlangıçta PYD'nin kontrol ettiği bölgelerde seçim yapılması girişimlerine itiraz etmezken Türkiye'nin eleştirileri sonrasında bu seçimlere verdiği desteği geri çekmek zorunda kalmıştır. Eylül'de ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Matthew Miller, ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 numaralı kararına uygun olarak PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde planladığı sözde seçimleri desteklemediğini ve tüm seçimlerin “özgür, adil, şeffaf ve kapsayıcı” olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum Amerikan yönetiminin Türkiye'nin endişelerini dikkate almak zorunda kaldığını göstermiştir.

ABD'nin desteğine rağmen Türkiye 2024 yılı boyunca YPG/PKK unsurlarını hedef almaya devam etmiştir. Bu bağlamdaki en kritik gelişme Ankara'daki TUSAŞ saldırısının ardından Türkiye'nin Suriye'deki PKK/YPG hedeflerine yönelik hava operasyonları olmuştur. Operasyon, YPG'nin mühimmat depolarını ve kritik altyapısını hedef almıştır. Bu süreçte ABD yönetimi, pragmatik bir yaklaşım sergileyerek yıl boyunca Türkiye'nin devam eden hedefli silahlı insansız hava aracı (SİHA) operasyonları karşısında sessiz kalmıştır.

8 Aralık'ta Esed rejiminin düşmesinin ardından PYD meselesinin temeli önemli ölçüde değişti. ABD yönetimi, Suriye Milli Ordusunun Tel Rıfat ve Menbiç'i kontrol altına almasına itiraz etmedi ve ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken Türkiye'yi ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile bir araya geldi. Benzer şekilde 8 Aralık'tan sonra ABD'nin tutumunda bir değişiklik gözlemlense de resmi açıklamalarda Türkiye'nin terörle mücadeledeki meşru hakları teslim edilmekle beraber ABD'nin PYD/YPG'ye desteği devam etti.⁶ Türkiye 8 Aralık sonrası ortaya çıkan yeni koşulların durumu önemli ölçüde değiştirdiğini ve PYD'nin mevcut varlığını sürdürmesinin artık imkansız hale geldiğini vurgulamıştır.⁷

Savunma ve NATO İş Birliği: F-16 ve F-35

Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak rolü ve ABD ile savunma iş birliği, Türk-Amerikan ilişkilerinin önemli bir boyutu olmaya devam etmektedir. Önceki yıl öne çıkan F-16 tedariki ve İsveç'in NATO üyeliği etrafındaki tartışmalar ve görüşmeler 2024'te sonuçlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) 23 Ocak'ta İsveç'in NATO üyeliği teklifini kabul etmesinin ardından⁸ ABD Kongresi 27 Ocak'ta Türkiye'ye F-16 satışını onaylamıştır.

6 Hilken Doğan Boran, “ABD-Türkiye İlişkilerinde Yeni Kriz: Suriye’de Ne Olacak?”, BBC Türkçe, 16 Kasım 2024.

7 “MSB’den ABD’ye Tepki: Terörle Mücadele Teröristle Yapılmaz”, TRT Haber, 7 Mart 2024.

8 “Türkiye Büyük Millet Meclisi, İsveç’in NATO Üyeliğini Onaylayan Tasarırı Kabul Etti”, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 24 Ocak 2024, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-buyuk-millet-meclisi-isvecin-nato-uyeligini-onaylayan-tasariri-kabul-etti, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2024).

Bu iki gelişme arasında doğrudan bir bağlantı olmamasına rağmen F-16 satışının onaylanması iki ülke ilişkilerindeki potansiyel gerilimlerin hızla çözülmesine katkı sağlamış olabilir.⁹ Ayrıca Ukrayna'da devam eden savaş Türkiye'nin NATO içindeki rolünü güçlendirmiştir. Avrupa güvenlik mimarisindeki gelişmeler konvansiyonel askeri gücün artan önemini öne çıkarmış ve böylece Türkiye-ABD ilişkilerinin stratejik çerçevesini NATO ekseninde yeniden şekillendirmiştir.

Türkiye-ABD savunma iş birliğinin bir diğer çalkantılı yönü ise F-35 projesidir. 2021'de ABD, Türkiye'yi Rusya'dan S-400 sistemi satın alması nedeniyle F-35 programından çıkarmıştır. Ankara-Washington ilişkilerinde gelecekteki temel dinamiklerden biri Türkiye'nin projeye yeniden katılma isteğiyle ilgili yaptığı açıklamalardır. Aralık'ta Savunma Bakanı Yaşar Güler, Türkiye'nin F-35 projesine yeniden katılma arzusunu teyit etmiştir.¹⁰

Bölgesel Zorluklar: İsrail'in Gazze Saldırıları ve Rusya-Ukrayna Savaşı

İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırganlığı, Türkiye-ABD ilişkilerinde periyodik olarak gerilimlere neden olmuş ve ilişkinin önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. ABD, İsrail yanlısı bir tutum sergilemeye devam ederken Türkiye ise Gazze'de devam eden soykırımı vurgulamış ve iki devletli çözümün önemine dikkat çekerek İsrail ile ticari ilişkilerini askıya almıştır. Eylül 2024'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda uluslararası toplumu Gazze konusunda "harekete geçmeye" çağırmıştır. Öte yandan Biden yönetimi Gazze'deki insan hakları sorunlarını kabul etmesine rağmen İsrail'e tam destek vermeyi sürdürmüştür.¹¹ İki ülkenin çarpıcı şekilde zıt açıklamaları ilişkilerde bir zorluk olarak ortaya çıkmış ancak ateşkes anlaşmaları için diplomatik kanallar açık kalmış ve diplomatik ziyaretler yoğun diplomasi faaliyetlerinin gelişmesine yol açmıştır. Bu bağlamda 2024 yılı özellikle dışişleri bakanları düzeyinde sık sık gerçekleştirilen toplantılarla dikkat çekmiştir.

Rusya-Ukrayna savaşı 2024'te Türk-Amerikan ilişkilerindeki görüş ayrılıklarını öne çıkaran bir dinamik olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin Ukrayna'ya verdiği destek bu yıl düzenlenen 75. NATO Zirvesi'nde pekiştirilmiş; 40 milyar

9 "Türkiye, İsveç'in NATO Üyeliğini Onayladıktan Sonra Gündemdeki Sorular", BBC Türkçe, 18 Kasım 2024.

10 "Türkiye Milyarlarca Dolar Tasarruf Edecek: F-16'larını ABD Olmadan Modernize Ediyor", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 27 Kasım 2024, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-milyarlarca-dolar-tasarruf-edecek-f-16larini-abd-olmadan-modernize-ediyor, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2024).

11 "Biden: 'Şüphesiz ki ABD, İsrail'i Tam Olarak Desteklemektedir'", Anadolu Ajansı, 20 Kasım 2024.

dolardan fazla yardım ve F-16 savaş uçaklarının tedariki sağlanmıştır. Aynı zirvede Rusya en büyük tehdit olarak ilan edilmiştir.¹²

Öte yandan Türkiye dengeli bir dış politika izleyerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunmuş ve bölgesel istikrarı desteklemek için Rusya ile iletişim kanallarını açık tutmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan 23 Ekim'de Kazan'da düzenlenen BRICS Zirvesi'nde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile bir araya gelmiş ve iki lider yalnızca Rusya-Ukrayna savaşını değil aynı zamanda İsrail-Filistin çatışmasını ve ekonomik ortaklığı da ele alarak iş birliği mesajı vermiştir.¹³ Türkiye'nin NATO içindeki farklı duruşuna rağmen iki başkent arasındaki görüş ayrılığı Ankara-Washington hattında derin bir çatışmaya dönüşmemiştir.

2025 İÇİN BEKLENTİLER: PRAGMATİZM VE KIRILGANLIKLAR ARASINDA TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

2024'te Türkiye-ABD ilişkilerini şekillendiren dinamiklerin 2025'te de devam etmesi beklenmektedir. Ancak 5 Kasım'da yapılan seçimlerin ardından ABD'deki değişen siyasi ortam nedeniyle Ankara-Washington ilişkilerini etkileyecek dinamiklerin ve olası krizlerin yönünü tahmin etmek zor görünmektedir. Trump'ın 20 Ocak 2025'te ikinci başkanlık dönemine başlamasıyla Trump'ı tanımlamak için kullanılan “öngörülemezlik” ve “esnek pragmatizm” terimleri Türkiye ile ilişkilerde hem değişim hem de süreklilik getirebilir.

Önümüzdeki yıl Türkiye-ABD ilişkileri belirli faktörler altında şekillenecektir. Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri tarihsel olarak inişli çıkışlı olsa da her iki ülke de pragmatik temaslara önem vermiş ve birçok farklı alanda iş birliği yapmayı başarmıştır. Bununla birlikte iş birliğinin her zaman sağlanabileceğini söylemek zordur.

Özellikle Ankara-Washington ilişkilerinde bir tıkanmaya neden olan ABD'nin PKK/YPG'ye verdiği desteğin önümüzdeki yıl da devam etmesi beklenmektedir. Ankara terörle mücadele konusundaki politikasını değiştirmeyecektir. Türkiye ardı ardına yaptığı açıklamalarda terörle mücadeledeki kararlılığını vurgulamıştır. Ancak ABD'deki siyasi değişimler ve Suriye'de Esed rejiminin düşmesi nedeniyle ilişkilerin önümüzdeki yıldaki seyrine ilişkin belirsizlikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

12 “Rusya-Türkiye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: BRICS Zirvesi'nin Önemi”, BBC Türkçe, 22 Kasım 2024.

13 “Cumhurbaşkanı Erdoğan, BRICS Zirvesi Kapsamında Rusya Devlet Başkanı Putin ile Bir Araya Geldi”, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 23 Ekim 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-brics-zirvesi-kapsaminda-rusya-devlet-baskani-putin-ile-bir-araya-geldi>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

Bilindiği üzere Trump ilk döneminde ABD askerlerini Suriye'den çekme çabalarını sürdürmüşse de kabinesi, ordu ve Kongreden gelen muhalefet nedeniyle bu hedefini gerçekleştirememiştir. Ancak Trump'ın yeni döneminde Kongre ve Senatoda Cumhuriyetçi çoğunluğu elde etmesi ve gücünü konsolide etmesi istediği adımları atabilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Bu durumun özellikle PKK/YPG'ye verilen destek gibi alanlarda Türkiye ile ilişkiler üzerinde önemli sonuçlar doğurması beklenmektedir. 8 Aralık'ta Esed rejiminin düşmesiyle birlikte Trump "Bu bizim savaşımız değil" diyerek Suriye'ye müdahale edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴ Ancak kısa vadede ABD'nin PKK/YPG'ye verdiği desteği durdurması pek olası görünmemektedir. Esed rejiminin düşmesinin ardından Suriye'de PYD'nin geleceği özellikle Türkiye ve ABD arasında kritik bir ayrışma noktası olmaya devam edebilir. Bu konunun 2025'teki olası seyrine ilişkin iki olası senaryo bulunmaktadır:

Senaryo 1: İş Birliği Temelli Çözüm

Bu senaryoda Türkiye ve ABD, PYD meselesinde karşılıklı kabul edilebilir bir uzlaşmaya ulaşabilir. Bu durumda ABD, Türkiye'nin güvenlik endişelerini kabul ederek PYD'ye verdiği askeri ve siyasi desteği sınırlarken Türkiye de Suriye'nin kuzeydoğusunda geniş çaplı askeri operasyonlardan kaçınabilir. Bunun yerine her iki ülke de bölgenin istikrarını sağlamayı hedefleyen bir çerçeve üzerinde iş birliği yapabilir. Bu yaklaşım bölgenin güvenliğini sağlayabileceği gibi Türkiye de PYD'nin PKK ile bağlarını kopardığına ilişkin deklarasyonunu kabul ederek PYD'yi yeni dönemde Suriye'nin siyasal yeniden inşasında askeri olmayan bir aktör olarak konumlandırmasına olanak tanır.

Böyle bir senaryo, Türkiye ve ABD arasında iş birliği fırsatlarını çeşitlendirebilir. Türkiye'nin bölgesel etkisi ve ABD'nin istihbarat kabiliyetleri kullanılarak DEAŞ'a karşı mücadele kesintisiz bir şekilde devam edebilir ve iki ülke arasındaki güvenlik mekanizmalarının koordinasyonu sayesinde güvenlik riskleri en aza indirilebilir. Bu şekilde iş birliği temelli bir yaklaşım Türk-Amerikan ilişkilerini güçlendirebilir ve Suriye'nin istikrarı ile diğer stratejik konularda daha geniş bir iş birliğinin kapısını aralayabilir.

Senaryo 2: Çatışma ve Çıkmaz

Bu senaryoda PYD meselesi Türkiye ile ABD destekli güçler arasında Suriye'de açık bir çatışmaya dönüşebilir. PYD'nin artan etkisini varoluşsal bir tehdit olarak gören Türkiye, PYD altyapısını ortadan kaldırmak amacıyla Suriye'nin kuzeyinde geniş kapsamlı askeri operasyonlar başlatabilir. Buna karşılık ABD,

¹⁴ Hilken Doğan Boran, "ABD-Türkiye İlişkilerinde Yeni Kriz: Suriye'de Ne Olacak?", BBC Türkçe, 16 Kasım 2024.

PYD'ye desteğini artırabilir ki bu da gerilimin tırmanmasına neden olup potansiyel olarak bir vekalet savaşını tetikleyebilir. Böyle bir senaryoda Türkiye'nin askeri kararlılığı ile ABD'nin PYD'ye desteğindeki ısrarı, ikili ilişkilerde artan gerilimlere yol açabilir. Çatışmaya dayalı bir senaryo yalnızca ikili ilişkileri ciddi şekilde zedelemekle kalmaz aynı zamanda Suriye'nin geçiş sürecinde rekabetçi bir güvenlik ortamına hapsedilmesine, diğer alanlardaki iş birliğinin azalmasına ve Türkiye'nin ABD etkisini dengelemek için alternatif ittifaklar aramasına neden olabilir.

2025'te Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında yeniden gündeme gelmesi ve tartışılması beklenen bir diğer konu NATO ilişkileri ve savunma projeleridir. Trump NATO'nun caydırıcılığını vurgulayan bir liderken Türkiye stratejik özerklik ile NATO sorumluluklarını dengelemeyi başaran bir ülkedir. Yeni dönemde, Trump NATO'nun Rusya ve Avrupa'yı sınırlama konusundaki caydırıcılığını öne çıkarırsa Türkiye, NATO müttefikleriyle birlikte savunma ve caydırıcılığın güçlendirilmesini destekleyecektir.

Trump'ın Rusya-Ukrayna savaşı konusundaki tutumuna bağlı olarak Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir konsolidasyon dönemi ortaya çıkabilir. Trump döneminde Amerikan dış politikasında askeri gücün ve stratejik konumlanmanın artan önemiyle birlikte Türkiye'nin her iki alandaki rolü güçlenebilir ve Ankara-Washington ilişkilerinin stratejik bağlamının güçlü bir şekilde vurgulandığı bir dönem başlayabilir. Bu bağlamda Türkiye'nin 2025'te F-35 projesi-ne geri dönmesi ikili ilişkilerin savunma boyutunu da güçlendirebilir.

Türkiye'nin iki devletli çözüm konusundaki desteği ve bölgeye barış getirme çabaları kapsamında yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri ile esir değişim anlaşmalarındaki rolü ABD tarafından iyi bilinmektedir. Bu nedenle Trump'ın "savaşları bitirme" yönündeki seçim kampanyası vaadi Türkiye ile iş birliğine dayalı senaryoların olasılığını artırmaktadır. Ancak Trump'ın Gazze çatışmasını sona erdirmek yerine İsrail'e sınırsız destek vermeyi tercih etmesi de mümkündür. Eğer İsrail'in Filistin'e yönelik saldırganlığı Batı Şeria'ya kadar genişlemeye devam ederse Türk-Amerikan ilişkileri bundan olumsuz etkilenebilir.

Öte yandan İsrail'in Esed rejiminin düşmesinin ardından Golan Tepeleri'ndeki yasa dışı işgalini genişletmekte ısrarcı olması halinde Türkiye'nin tepkisiyle karşılaşması yüksek bir olasılıktır. Bu nedenle İsrail'in Suriye'de oynayabileceği istikrarsızlaştırıcı rolün ABD tarafından sınırlandırılmaması durumunda Ankara-Washington hattında yeni gerilimler ortaya çıkabilir.

Türkiye-ABD ilişkilerinde olumlu görülebilecek önemli yönlerden biri liderler arasındaki diplomasi dinamikleridir. Yeni dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başkan Trump arasında doğrudan bir diyalogun kurulması iki ülke ilişkilerini doğrudan etkileyecek bir dinamik olacaktır. Biden döneminde Cumhur-

başkanı Erdoğan ile kurulan diyalog sınırlı olmuş, kurumsal çerçeveyi aşamamış ve yalnızca birkaç yüz yüze görüşmeden ibaret kalmıştır. Ancak Trump’ın ilk döneminde kurulan diyalog ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile olan kişisel ilişkisine yönelik övgüleri liderler düzeyindeki diplomasinin gelecek yıl da güçlü olacağını göstermektedir. Nitekim seçim zaferinin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın aynı gün Trump ile yaptığı ve “Arkadaşım Trump’ı tebrik ediyorum”¹⁵ sözleriyle paylaştığı telefon görüşmesi, iki lider arasındaki iletişimin güçlü kalacağını gösteren en güçlü işarettir.

2025 yılı için Türkiye-ABD ilişkilerine genel bir çerçeve çizildiğinde iki ülkenin çeşitli fırsatlar ve zorluklarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. 2025’te Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri büyük ölçüde PYD/YPG meselesine, Trump yönetiminin pragmatizmine ve Ortadoğu’daki bölgesel politika dinamiklerine bağlı olacaktır. İki ülke arasındaki ilişkilerde fırsatlar ve gerilimler bir arada bulunacak ve ilişkiler pragmatik ancak kırılgan bir zeminde kalmaya devam edecektir.

TABLO 2. 2025’TE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE BEKLENTİLER

Dinamikler	2025 Beklentileri	İlişkiler Üzerindeki Etki
Erdoğan ve Trump arasında lider düzeyindeki diplomasi	İkili ilişkilerin gelişmesi ve doğrudan diyalog	Fırsat
F-16 ve F-35 iş birliği, NATO ile ilgili projeler	Savunma ve NATO iş birliğinin güçlenmesi	Fırsat
Esed sonrası Suriye’nin istikrara kavuşturulması için olası iş birliği	Suriye’nin istikrara kavuşması ve gerilimlerin azalması	Fırsat
ABD’nin Suriye’de PYD/YPG’ye desteği	ABD desteğinin devam etmesi halinde çatışma olasılığı	Belirsizlik
ABD’nin Gazze politikası ve İsrail’in eylemleri	Farklı tutumlardan kaynaklanan ayrışma olasılığı	Belirsizlik
Trump yönetiminin öngörülemez dış politikası	İkili ilişkilerde ve bölgesel politikalarda dalgalanma	Belirsizlik

15 Ferdi Türkten, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ‘Yeniden ABD Başkanı Seçilen Dostum Donald Trump’ı Tebrik Ediyorum””, Anadolu Ajansı, 25 Kasım 2024.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Aylin Ünver Noi

03

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 Avrupa Komisyonu, 30 Ekim 2024'te *Türkiye 2024 Raporu* da dahil olmak üzere aday ülkeleri içeren 2024 genişleme raporlarını kabul etti.
- 2 Türkiye Dışışleri Bakanı Hakan Fidan, AB Komisyonunun Türkiye hakkındaki 2024 raporunda yer alan siyasi kriterler ve iç siyasi dinamikler konusundaki haksız değerlendirmeleri reddetti.
- 3 AB ve Türkiye, 8 Temmuz 2024'te Brüksel'de ilk Yüksek Düzey Ticaret Diyalogu toplantısını gerçekleştirdi.
- 4 Dışışleri Bakanı Fidan, 29 Ağustos 2024'te Brüksel'de düzenlenen, Gymnich toplantısı olarak bilinen gayriresmi AB dışışleri bakanları toplantısına katıldı.
- 5 AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, 17 Aralık 2024'te Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Ankara'da ziyaret ederek Esed rejiminin düşmesinin ardından Suriye'de yaşanan gelişmeleri ele aldı.

2024'TE TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİK SÜRECİ

Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke statüsünde olmasına ve Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakereleri 2005'te resmen başlamış olmasına rağmen 2024'te bu alanda kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Son müzakere başlığı Haziran 2016'da açılmış ve o tarihten bu yana hiçbir başlık ne açılmış ne de kapatılmıştır. Müzakere süreci fiilen dondurulmuş olduğu için Türkiye'nin AB üyelik sürecine ilişkin durum değişmeden kalmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerini canlandırma girişimleri 2023'te AB Yüksek Temsilcisi Josep Borrell ve Komşuluk ve Genişleme Komiseri Oliver Varhelyi tarafından hazırlanan Türkiye-AB siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerinin durumu raporu ve bu raporu görüşmek üzere 2024'te düzenlenen müteakip zirvelerle gerçekleşmiştir. Türkiye ve AB arasındaki ikili ilişkileri canlandırmaya yönelik bir diğer girişim, 2024'te beş yıllık bir aranın ardından Türkiye'nin Gymnich toplantılarına davet edilmesi olmuştur. Ancak Avrupa Konseyi, Yüksek Temsilci Borrell ve Komiser Varhelyi tarafından hazırlanan Türkiye-AB İlişkileri Ortak Bildirisi'ne ilişkin tavsiyeler hakkında herhangi bir karar almadığı için bu çabalar, Türkiye-AB ilişkilerinde beklenen düzeyde bir ilerleme kaydedilmesini sağlayamamıştır. 17-18 Nisan 2024 arasında Brüksel'de düzenlenen Özel Avrupa Konseyinde Türkiye ile ilgili sonuçlarda AB'nin Türkiye ile iş birliğine dayalı ve karşılıklı faydaya yönelik bir ilişki geliştirme konusunda stratejik bir çıkarı olduğu vurgulanmış olmasına rağmen Türkiye-AB ilişkilerindeki ilerleme, Kıbrıs meselesinin çözümüne indirgenmiştir.

Diğer konulardaki durgunluğa rağmen AB, 2024'te Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı ve Türk ürünlerinin ihracat pazarındaki lider konumunu korumuş, Türkiye'nin ihracatının yüzde 43,9'unu oluşturmuştur.¹ *Türkiye 2024*

1 "Ekonomi ve Dış Ticaret Bülteni, Temmuz 2024", TİM, (Temmuz 2024), https://tim.org.tr/files/downloads/EkonomiBulteni/2024/Ekonomi%20ve%20Dis%20Ticaret%20Bulteni_Temmuz_2024.pdf, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

Raporu'na göre Türkiye uzun süredir devam eden bazı ticaret engellerini ele alarak bazı ithalat ve ihracat kısıtlamalarını kısmen kaldırmıştır. Ancak Gümrük Birliği yükümlülüklerini ihlal eden bazı ticaret engelleri 2024'te de devam etmiştir. Vergi muafiyeti, serbest bölgeler ve gözetim düzenlemesi, halen AB müktesebatı ile tam olarak uyumlu değildir.²

Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve güncellenmesi için mevcut tutarsızlıkların giderilmesi ve AB ile üçüncü taraflar arasındaki Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye yönelik adil olmayan uygulamalarının ortadan kaldırılmasına yönelik 2024'te herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

2024'TE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

Dış ve Güvenlik Politikalarının Uyumu

Türkiye ile AB arasında katılım stratejisinin bir parçası olarak düzenli ve geliştirilmiş siyasi diyalogun sürdürüldüğü yıllara kıyasla Türkiye'nin AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) uyumu son yıllarda istikrarlı bir şekilde azalmıştır. 2023'te Türkiye'nin tek taraflı dış politikası AB önceliklerinden önemli ölçüde sapmış ve AB yüksek temsilcisi açıklamaları ile Konsey kararlarına uyum oranı yüzde 9 gibi düşük bir seviyede kalmıştır. Bu eğilim 2024'te de devam etmiş ve Türkiye'nin uyum oranı 30 Eylül itibarıyla yüzde 5'e kadar düşmüştür.³

AB'nin *Türkiye 2024 Raporu* özellikle Türkiye'nin Rusya'ya yönelik AB yaptırımları ve Hamas konusundaki tutumu nedeniyle devam eden uyumsuzlukları vurgulamıştır. Zaman zaman dış ve güvenlik politikalarındaki bu farklı görüşler ve yaklaşımlar Türkiye ile AB arasında gerilimlere yol açmış ve 2024'te ilişkilerin temel dinamiklerinden biri olmaya devam etmiştir.

GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI VE AB-NATO İŞ BİRLİĞİ

ODGP kapsamındaki uyum azalmasına rağmen Türkiye, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) kapsamında AB liderliğindeki kriz yönetimi misyonlarına ve operasyonlarına katkı sağlamaya devam etmiştir. 2024'te Türkiye,

2 *Türkiye 2024 Report*, Avrupa Komisyonu, 30 Ekim 2024, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/8010c4db-6ef8-4c85-aa06-814408921c89_en?filename=Türkiye%20Report%202024.pdf, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2024).

3 *Türkiye 2024 Report*.

Bosna Hersek'teki EUFOR Althea Operasyonu'na asker katkısını sağlayan AB üyesi olmayan en büyük ülke olmaya devam etmiştir.⁴

2024'te küresel güvenlik ortamı, AB'yi stratejik özerkliğini artırmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda Mart 2024'te Avrupa Savunma Sanayii Stratejisi (EDIS) AB'de savunma sanayii hazırlığını sağlama hedefiyle uzun vadeli bir vizyon olarak ortaya konulmuştur. Strateji kapsamında Avrupa Savunma Sanayii Programı (EDIP) önerilmiştir.

AB, NATO müttefikleri ve AB'ye aday ülke olan Türkiye'nin, Almanya liderliğindeki Avrupa Gökyüzü Kalkanı Girişimi (ESSI) hariç bu savunma girişimlerine katılmasına izin vermeyen dışlayıcı tutumunu sürdürmüştür. Türkiye ESSI üyesi olmaya davet edilmiştir. Şubat 2024'te Türkiye Savunma Bakanı Güler, Avrupa'nın hava savunma kapasitesini artırmayı amaçlayan ESSI'ye katılma niyet mektubunu imzalamıştır.⁵

AB 18 Mart 2024'te Avrupa Barış Fonu (EPF) aracılığıyla Ukrayna'ya askeri desteğini artırmıştır.⁶ Ancak Ukrayna, AB ve ABD'nin finansman ve üretim hesaplamalarındaki hatalar nedeniyle topçu mermisi ve silah sıkıntısıyla karşı karşıya gelmiştir. Türkiye'nin bu mühimmatı sağlama kapasitesine rağmen Fransa, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 2024'te Avrupa fonlarıyla satın alınması planlanan Türk yapımı insansız hava araçları (İHA) ve top mermileri için finansman sağlanmasını engellemiştir.⁷

2024'te Türkiye NATO görevlerine aktif katılımını sürdürmüş ve İttifakın genişletilmiş Hava Polisliği misyonu kapsamında hava sahasını koruma ve güvence altına alma amacıyla bir AB

AB'nin ülkemizle ilişkilerini ahde vefa ilkesi çerçevesinde adil ve sonuç odaklı bir yaklaşımla yürütmesi, ilişkilerimizi çıkmaza sokan politika ve söylemlerden kaçınması hayati öneme sahiptir. Avrupa Birliği'nin küresel güç olmasını da olumsuz anlamda etkileyen ülkemize yönelik dışlayıcı politikalar karşısında, Türkiye, sahip olduğu stratejik imkan ve kabiliyetlerini kullanmaktan ve geliştirmekten geri durmayacaktır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan,
9 Mayıs 2024

⁴ *Türkiye 2024 Report.*

⁵ Alperen Aktaş, "Turkish, Greek Defense Chiefs Sign Letter of Intent to Join European Shield Initiative", Anadolu Ajansı, 15 Şubat 2024.

⁶ "Ukrayna, Avrupa Barış Tesisi ve Ek Finansman", EPRS, 3 Eylül 2024, <https://epthinktank.eu/2024/09/03/ukraine-the-european-peace-facility-and-additional-financing/>, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2024).

⁷ "Greece, France Block Financing of Turkish UAVs for Ukraine: Report", *Daily Sabah*, 22 Şubat 2024.

ve NATO üyesi olan Romanya'da görev almıştır.⁸ Ayrıca Türkiye, Romanya ve Bulgaristan, 2024'te Rusya-Ukrayna savaşının sürdüğü mevcut ortamda Karadeniz'deki mayın tehdidiyle ortaklaşa mücadele etmek amacıyla bir Karadeniz Mayın Karşı Tedbir Görev Grubu oluşturmuştur.⁹

Bu misyonların yanı sıra Türkiye NATO'nun genişleme politikasını desteklemiştir. İsveç, Türkiye'nin bu konudaki vetosunu kaldırmasının ardından 7 Mart 2024'te resmen NATO'ya katılmıştır. AB ve Türkiye arasındaki güvenlik ve savunma ile ilgili meseleler ve girişimler, Türkiye'nin Avro-Atlantik ittifakının güvenlik ve savunmasına yaptığı katkılar, 2024'te Ankara-Brüksel ilişkilerinin temel dinamiklerinden biri olmaya devam etmiştir.

2025 İÇİN BEKLENTİLER

Son yıllarda Türkiye ile AB arasındaki gerilimler, güvenlik ortamındaki değişimler, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini normalleştirilmesi ve Türkiye-AB ilişkilerindeki canlandırma çabalarından dolayı 2020'ye kıyasla azalmıştır. Türkiye'nin Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliği üzerindeki vetosunu kaldırması ve Yunanistan ile yakınlaşması gibi olumlu gelişmeler ilişkilerin iyileşmesine katkıda bulunmuş ancak zorluklar devam etmektedir. Türkiye-AB ilişkisi, katılım müzakerelerinden her iki taraf için de somut bir olumlu sonuç doğurmayan, işlemsel bir ilişkiye dönüşmüştür.

Bu işlemsel ilişkide Türkiye ve AB arasında iş birliği gereken alanlarda düzenli bir üst düzey diyalog bulunmamakta veya diyalog belirli alanlarla sınırlı kalmaktadır. Türk vatandaşlarına uygulanan vize kısıtlamaları nedeniyle Türkler ve Avrupalılar arasındaki işlem ve ilişkiler de en düşük seviyeye gerilemektedir. İş birliği gereken alanlarda düzenli üst düzey diyalog eksikliği ve Türk vatandaşlarına uygulanan vize kısıtlamalarının 2025'te de önemli bir sorun olmaya devam edeceği görülmektedir. Türkiye-AB ilişkilerini geliştirmek için hem resmi üst düzey diyalogun hem de gayriresmi vatandaş düzeyindeki diyalogun artırılmasına acilen ihtiyaç vardır. Bu aynı zamanda anlaşmazlıkları aşmak, iş birliği odaklı alanlara yönelmek ve nihayetinde üyelik sürecini canlandırmak için de hayati önem taşımaktadır. 8 Temmuz 2024'te Brüksel'de düzenlenen Türkiye-AB ilk Yüksek Düzey Ticaret Diyalogu'nun başlatılması 2025 yılı için umutları artırmıştır.

8 "Türkiye Deploys Fighter Jets to Romania for NATO Air Policing Mission", Defence Türkiye, 18 Mart 2024, <https://www.defenceTürkiye.com/tr/icerik/turkiye-deploys-fighter-jets-to-romania-for-na-to-air-policing-mission-5898>, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2024).

9 Serdar Dincel ve Ümit Türk, "Türkiye, Romania and Bulgaria Establish a Task Force to De-mine Black Sea", Anadolu Ajansı, 1 Temmuz 2024.

Haziran 2024’te yapılan Avrupa Parlamentosu seçimleri ve 2024-2029 dönemi için yeni Avrupa Komisyonunun Kasım 2024’te onaylanmasının ardından ortak tehditlere karşı bir Avrupa Savunma Birliği inşa edilmesi öncelikli bir hedef haline gelmiştir. Komisyon, savunma kapasitesine yapılan yatırımları artırarak, savunma ürünleri ve hizmetleri için tek bir pazar oluşturarak, savunma araştırma ve geliştirmesini güçlendirerek, ortak tedarik yoluyla ve AB-NATO iş birliğini geliştirerek güvenlik sorunlarını ele almayı hedeflemektedir.

Bununla birlikte GKRY’nin NATO üyeliğine yönelik ilgisi 2025’te Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir gerilim meydana getirebilir. Türkiye’nin GKRY’nin NATO girişimlerine uzun süredir karşıtlığı ve GKRY’nin Türkiye’nin AB liderliğindeki savunma girişimlerine katılımına yönelik uzun süredir muhalefeti, ortada daha fazla anlaşmazlık potansiyeli olduğunu göstermektedir.

2025’te Türkiye-AB ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilecek iki temel konu bulunmaktadır: Ukrayna’da devam eden savaş ve Esed sonrası Suriye’de Türkiye’nin artan rolü. Türkiye-AB ilişkilerinin seyri Başkan Trump’ın Ukrayna’ya yönelik politikası konusundaki tutumuna bağlı olabilir. Potansiyel bir ateşkes anlaşması veya çatışmanın devam etmesi, Ankara ile Brüksel arasında stratejik düzeyde güvenlik ve jeopolitik dinamikler üzerine müzakereler için bir açılım imkanı sunabilir. Trump’ın Avrupa’ya karşı şüpheli yaklaşımı da transatlantik ilişkileri zorlayabilir ve yeni jeopolitik gerilimler oluşturabilir. Bu durum Türkiye ile AB arasında bir yakınlaşmayı teşvik edebilir.

Benzer şekilde Suriye’deki yeni dönem, Türkiye-AB iş birliğini güçlendirmek için fırsatlar sunmaktadır. Suriye’nin toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan geçiş süreci, güçlendirilmiş bir iş birliği çerçevesi sağlamaktadır. Ancak YPG sorunu ve Türkiye’nin Suriye’de daha fazla askeri operasyon düzenleme olasılığı gibi çözülmemiş sorunlar, Ankara-Brüksel ilişkileri üzerinde olumsuz baskı oluşturabilir. Bu dinamiklerin dengelenmesi ortaklığın seyrini belirlemede kritik öneme sahip olacaktır.

AB’nin “jeopolitik bir AB” olma hedefine ulaşması için genişleme politikasını reformdan geçirmesi gerekebilir. Türkiye’nin stratejik önemi AB genişleme politikası için revize edilmiş bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır.

TABLO 3. 2025'TE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE BEKLENTİLER

Ana Dinamikler	2025 Beklentileri	İlişkiler Üzerindeki Etki
Dış ve Güvenlik Politikası	Düşük uyum; güvenlik diyaloguna odaklanma	Uyum eksikliğinden kaynaklanan gerilimler; diyalogu artırma fırsatları
Güvenlik ve Savunma İş Birliği	NATO iş birliğinin devamı; seçici AB savunma iş birliği	Gelişmiş iş birliği; üyelik konularında gerilimler
Ticaret ve Gümrük Birliği	Olası güncellemeler; ticaret anlaşmazlıklarının devam etmesi	Gelişmiş ticaret bağları; anlaşmazlıkların tam potansiyeli engellemesi
Vize Kısıtlamaları	Vize serbestisi olası değil; toplumsal gerilimlerin devam etmesi	Toplumsal güvenin ve daha geniş iş birliğinin zarar görmesi
Esed Sonrası Suriye	Suriye konusunda iş birliği; YPG meselesinin gerilim oluşturabilmesi	Fırsatlar ancak Suriye'nin geleceği konusunda çatışmalar
Rusya-Ukrayna Savaşı	Ateşkes veya çatışmanın devam etmesinin görüşmeleri şekillendirebilmesi	Stratejik diyalog; potansiyel jeopolitik gerilimler

TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ: Gelişmeler ve Projeksiyonlar

Murat Aslan

04

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 NATO'nun 2024 zirvesi, Ukrayna, Ortadoğu'daki istikrarsızlık ve Arktik güvenliği gibi temel zorlukları ele alırken Türkiye, NATO'nun güney ve doğu kanatlarını güvence altına aldı.
- 2 Türkiye'nin stratejik rolü, Steadfast Defender 2024 tatbikatına ev sahipliği yaparak NATO'nun gözetleme ve hızlı müdahale yeteneklerini destekledi.
- 3 Türkiye, terörle mücadele ve sınır güvenliği endişelerini vurgulayarak NATO'ya bağlılığını yeniden teyit etti.
- 4 Rusya'nın Ukrayna ve Karadeniz'deki eylemleri NATO'nun stratejisini şekillendirirken Türkiye NATO görevlerini Rusya ile olan ilişkileriyle dengeledi.
- 5 NATO, siber güvenlik, uzay ve iklim değişikliğine öncelik verirken Türkiye, İttifak önceliklerini koruyarak bu değişimlere uyum sağladı.
- 6 İsveç, Türkiye'nin vetosunu kaldırmasının ardından 7 Mart 2024'te NATO'nun 32. üyesi oldu.

GİRİŞ

NATO'nun 9-11 Temmuz 2024'te Washington DC'de düzenlenen zirvesinde İttifakın 75. yıl dönümünü kutlanmış ve çağdaş güvenlik zorlukları ile NATO'nun gelecekteki rolü ele alınmıştır. Bu, İsveç'in resmen İttifaka katılmasıyla NATO'nun 32 üyeyle bir araya geldiği ilk etkinlik olmuştur. Zirvede, Ukrayna'nın öncelik olarak ele alınması taahhüt edilmiş ve Ukrayna'nın savunma kapasitesini artırmak için NATO Ukrayna Güvenlik Yardımı ve Eğitim Programı (NSATU) oluşturulmuş, ayrıca Ukrayna'nın savunma yeteneklerini artırmak amacıyla 40 milyar dolar değerinde bir hibe sözü verilmiştir.

Zirvede savunma harcamaları ve endüstriyel kapasite genişletilmesine vurgu yapılmış ve yüzde 2 gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) savunma harcaması oranı bir sabite olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda savunma üretiminde çok uluslu tedarik ve tedarik zinciri dayanıklılığına odaklanan bir Sanayi Kapasitesi Genişletme Taahhüdü devreye sokulmuş ve Rusya'nın yeniden silahlanması gibi tehditlere daha iyi yanıt verebilmek için bu konuların önemi vurgulanmıştır.

Zirve özellikle Çin'in Ukrayna'da Rusya'nın davasına destek sağlamasını işaret ederek, ortaya çıkan tehditleri ele almış ve bu durumu Rusya ile "sınırsız" bir ortaklık olarak tanımlamıştır. Zirvede aynı zamanda siber ve uzay savunma yetenekleri tüm alanları kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda "Geliştirilmiş NATO Caydırıcılığı ve Savunması" girişimi, NATO'nun komuta yapısını modernize ederek ve hibrit savaş da dahil olmak üzere çok boyutlu tehditlere karşı hazırlık seviyesini artırarak yeni nesil savunma planlarını ortaya koymuştur.

Temmuz 2024'te Brüksel'de gerçekleştirilen NATO zirvesi kararları, Ukrayna'da devam eden çatışma, Ortadoğu'daki bölgesel istikrarsızlık ve Arktik'in stratejik önemi gibi kritik zorlukları açıkça ele almıştır. Türkiye'nin bu üç zorluktan ikisinde öne çıkan rolü, NATO'nun güney ve güneydoğu kanatlarını güvence altına almayı taahhüt etmektedir.

2024'te iki önemli bakanlık düzeyinde toplantı gerçekleştirilmiştir. İlk 16-18 Ekim arasında Brüksel'de düzenlenen savunma bakanları toplantısı ve ikincisi de 3-4 Aralık arasında yine Brüksel'de düzenlenen dışişleri bakanları toplantısı olmuştur.

NATO savunma bakanları toplantısı, kolektif savunmayı güçlendirme, Ukrayna'ya verilen desteği artırma ve özellikle Hint-Pasifik bölgesindeki ortaklıkları geliştirme konularına odaklanmıştır. Toplantıda alınan önemli kararlar arasında askeri yardımın devam etmesi yer almıştır. NATO üyeleri 2024'ün ilk yarısında Ukrayna'ya 20,9 milyar avro değerinde askeri yardım sağlamış ve yıl sonuna kadar 40 milyar avroluk taahhüdü karşılama konusu da hatırlatılmıştır.

Almanya'nın Wiesbaden kentinde Ukrayna güçlerine yönelik güvenlik yardımı ve eğitimleri koordine etmek için yeni bir NATO komuta merkezinin kurulmasının yanı sıra toplantıda Hint-Pasifik iş birliği de gözden geçirilmiştir. İlk kez Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore'den savunma bakanları bir NATO toplantısına katılmıştır.

Bakanlar ayrıca siber savunmaları güçlendirme, dezenformasyonla mücadele ve yapay zeka (YZ) gibi yeni teknolojilerin benimsenmesine yönelik önlemleri tartışmıştır. Savunma tedarik süreçlerini standartlaştırma çabaları, savunma sanayii kapasitesini genişletmek, tedarik zincirlerini iyileştirerek ve NATO'nun tüm alanlardaki uzun vadeli dayanıklılığını desteklemek için standartları uyumlu hale getirmek amacıyla onaylanmıştır.

NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı, Washington Zirvesi ve Brüksel Savunma Bakanları Toplantısı kararlarını onaylamıştır. NATO, Ukrayna'ya uzun vadeli askeri yardım sağlama taahhüdünü, eğitim, ileri düzeyde ekipman teslimatı ve Ukrayna savunma sektöründeki reformlara destek yoluyla yeniden teyit etmiştir. Bakanlar Vilnius Zirvesi'nde öne sürülen üye ülkelerin savunma harcamalarını da gözden geçirmiştir. Doğu Avrupa ve diğer savunmasız bölgelerde NATO'nun hazırlık seviyesini artırmak amacıyla önceden konuşlandırılmış askeri ekipmanların yerleştirilmesi ve yeni hızlı müdahale yeteneklerinin oluşturulması konusundaki tartışmalar ilerlemiştir. Teknolojik yeniliklerle ilgili olarak bakanlar NATO'nun stratejik operasyonlarında teknolojik üstünlüğünü korumak için YZ ve siber savunma sistemleri dahil olmak üzere yükselen teknolojilerin entegrasyonunu ele almıştır.

TÜRKİYE'NİN NATO'NUN KAPASİTE VE YETENEK GELİŞTİRME ÇABALARINDAKİ ROLÜ

Türkiye, NATO'nun kapasite ve yeteneklerini genişletmeye yönelik alınan kararlara uyum sağlamıştır. Mevcut ve potansiyel kriz bölgelerine olan coğ-

rafi yakınlığı göz önüne alındığında Türkiye, NATO'nun kolektif güvenliği sağlama misyonunda merkezi bir rol oynamaya devam etmiştir. Stratejik konumu, Rusya-Ukrayna savaşının ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika'daki gelişmelerin gölgesinde NATO'nun gözetleme ve hızlı müdahale yeteneklerine hizmet etmiştir.

Bu çerçevede Rusya'nın Ukrayna'da devam eden askeri faaliyetleri ve Karadeniz'de artan hareketliliği, NATO'nun politikalarını şekillendirmeye devam etmiştir. Türkiye 2024'te de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni uygulama kararını sürdürerek Rusya'ya ait deniz araçlarının Karadeniz'e erişimini engellemiştir. Türkiye'nin NATO yükümlülükleri ile Rusya ile ilişkileri arasındaki dengeyi gözetme çabası 2024'ün belirleyici özelliklerinden biri olmuştur.

Ayrıca Türkiye, Steadfast Defender 2024 tatbikatına ev sahipliği yaparak operasyonel hazırlığını sergilemiştir. NATO'nun siber tehditler, uzay güvenliği ve iklim değişikliğine artan odağı, İttifakın askeri hazırlıklarını yeniden düzenlemektedir. Türkiye bu ortaya çıkan tehditlere uyum sağlamak ve varoluşsal tehditler söz konusu olduğunda İttifakın önceliklerini gözetmektedir.

Türk liderler, Türkiye'nin NATO'ya olan bağlılığını sık sık vurgularken özellikle terörle mücadele ve sınır güvenliği konularında ülkenin kendine has güvenlik zorluklarının daha fazla tanınması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Türkiye terör tehditlerine karşı mücadelede dayanışma konusundaki ısrarını sürdürmüş ve ABD hükümetinin Suriye'deki PKK uzantılarıyla olan ilişkisini eleştirmiştir. Türkiye ayrıca Avrupalı müttefiklerine PKK'nın Avrupa'daki faaliyetlerini durdurma çağrısında bulunmuştur.

TÜRKİYE'NİN NATO POLİTİKASININ DİNAMİKLERİ

Türkiye ile NATO arasındaki ilişkileri etkileyen dinamikler, ya NATO ve Türkiye'nin kontrolünde olan konular ya da Türkiye'nin maruz kaldığı bağımsız değişkenlerle ilgilidir.

İttifakın Dayanıklılığı ve Türkiye'nin Katkısı: Türkiye NATO'nun güneydoğusunda bir operasyon alanı kapsamına sahiptir. Bu bölge, mevcut ve potansiyel krizlerin yaygın olduğu güney ve doğu cepheleriyle bağlantılıdır. Türkiye, dış politika atmosferini sürdürürken İttifak hedefleriyle uyumlu bir tutum sergilemektedir.

Türkiye, iş birliği ve çatışma arasında bir denge gözetmekte, iş birliği ve rekabet alanlarını birbirinden ayırarak (örneğin Türkiye-Rusya ilişkilerinde olduğu gibi) dış politikasını yürütmektedir. Bunun sonucu "savaş ve konuş" stratejisiyle sürekli bir kriz yönetimidir. NATO zirveleri ve bakanlar toplantıları, böyle dengeli bir durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Savunma Harcamaları: NATO, GSYH'nin yüzde 2'si oranında savunma harcaması yapılmasını talep etmektedir. Türkiye son iki yılda ekonomik dalgalanmalar yaşamış olmasına rağmen yüzde 2,09 savunma harcamasıyla 32 üye ülke arasında 18. sıraya yerleşmiştir. Personel harcamaları yüzde 43,6 oranında gerçekleşirken ana teçhizat ve Ar-Ge'ye ayrılan kaynak yüzde 34,2'dir. Türkiye'nin GSYH'si 1,108 trilyon dolardır ki bu da diğer üye ülkelerle karşılaştırıldığında yüzdelerin oldukça yüksek olmasına neden olmaktadır. Savunma ithalatının aksine ulusal savunma programı, düşük maliyetli ve yüksek etkili seçenekler sayesinde harcamaları çok daha verimli hale getirmektedir. Son olarak Türkiye'nin NATO bütçesine katkısı yüzde 5 olup bu oran 100 milyon dolarla Türkiye'yi 8. sıraya yerleştirmektedir.

NATO Operasyonları ve Türkiye'nin Rolü: Türkiye NATO operasyonlarında sorumluluk üstlenmekte ve gerektiğinde devam eden operasyonlara katılmaktadır. Türkiye 5 Aralık 2024 itibarıyla NATO'nun Daimi Deniz Görev Grubu-2 (SNMG-2) komutasını üstlenmiştir. Ayrıca Irak'ta aktif bir rol üstlenmekte, Irak kuvvetlerini eğitmekte ve bu alanda İttifak içinde Kanada'dan sonra en büyük katkıyı sağlayan ikinci ülke konumunda bulunmaktadır. Diğer bir operasyon ise Türkiye'nin 11 Ekim 2024 itibarıyla İtalyan Silahlı Kuvvetlerine devrettiği KFOR'dur. NATO güvenliğine aktif katılımın bir örneği, 2012'den bu yana İttifaka erken uyarı sağlamak amacıyla tahsis edilen Kürecik Radar'dır.

Muharebe görevlerine hazırlık bağlamında NATO Kara Komutanlığı (LANDCOM) İzmir'de, Müttefik Hızlı Müdahale Kolordusu (ARRC) Yüksek Hazırlık Karargahı İstanbul'da ve NATO Hızlı Dağıtım Kolordusu Türkiye (NRDC-T) önemli misyonlar olarak öne çıkmaktadır.

MEVCUT DİNAMİKLER 2025'TE NASIL GELİŞEBİLİR?

2025'te NATO, devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve İttifakın ilgi alanlarındaki belirsizlikler nedeniyle hazırlık seviyesini artıracaktır. Hint-Pasifik bölgesi ve Afrika gibi uzak bölgelerde yeni endişelerin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu çerçevede dış görevler en yüksek öneme sahip olacaktır. Bu bağlamda NATO, yüksek hazırlık seviyesini ve birlikte çalışabilirliğini koruyarak İttifakın dayanıklılığına bağlı kalacaktır.

Ortaya çıkan “yeni” tehditler NATO'yu gelecekteki çatışma ve gerilimlerin gerekliliklerine uyum sağlayacak şekilde kendini dönüştürmeye zorlayacaktır. Türkiye kötü niyetli birey ve kurumların “ekseni kayması” suçlamalarına rağmen NATO'nun vizyonu, hedefleri ve amaçlarına bağlı kalmaya devam edecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin genişleyen yumuşak gücü ve arabulucu-

luk/kolaylaştırıcılık kapasitesi NATO’nun karşılaşılabileceği krizleri hafifletme potansiyeline sahiptir.

TABLO 4. TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ İÇİN BEKLENTİLER

Konu	NATO	Türkiye	Olası Sonuç
İttifakın Dayanıklılığı	Güney, güneydoğu ve doğu cephelerinde entegre bir savunma hattı inşa etme	Yeni normlara uygun olarak belirtilen üç yöne katkıda bulunma	“Konuş ve savaş” stratejisiyle sürekli kriz yönetimi
Savunma Harcamaları	NATO, savunma harcamalarının en az yüzde 2 GSYH seviyesinde olmasını talep ediyor.	Türkiye, GSYH’nin yüzde 2,09’unu savunma harcamalarına ayırdı.	Türkiye, ulusal olarak üretilen savunma sistemlerine yaptığı harcamalarla maliyet etkinliğini artırarak muharebe hazırlığını destekliyor.
NATO Operasyonları	NATO, birlikte çalışabilirliği ve hazırlık seviyesini artırmak için operasyonlara doğrudan katkı bekliyor.	Türkiye, NATO Karargahlarına ev sahipliği yapıyor, yüksek hazırlık kuvvetleri tahsis ediyor ve operasyon komutalarını üstleniyor. Türkiye’nin yumuşak gücünün yanında arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık kapasitesi NATO güvenliğini destekleyebilir.	Türkiye’nin rolü, İttifakın dayanıklılığını artırıyor.

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ: Stratejik İş Birliği Altında Dolaylı Kısıtlama

Mehmet Çağatay Güler

05

2024'ÜN ÖZETİ

1

Türkiye ve Rusya devlet başkanları ve dışışleri bakanları arasındaki yüz yüze ve telefon görüşmelerinin öne çıkan başlıkları şunlardır:

- Ukrayna ve Suriye merkezli bölgesel gelişmeler
- Özellikle enerji ve ticaret alanlarında ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi

2

Moskova, Türkiye'nin Rusya'ya yönelik devam eden Batı yaptırımlarının bir parçası olmasının ikili ilişkilere zarar vereceğini vurgulamıştır.

3

Rusya, Türkiye'nin Ukrayna'ya verdiği askeri destekten kaynaklı endişelerini dile getirmiş ve Ankara'nın olası bir arabulucu rolünü reddetmiştir.

4

Esed rejiminin düşmesinin ardından Rusya, Suriye'den kuvvetlerini yavaşça çekmeye başlamış ve bu ülkedeki Rus üslerinin geleceği belirsizliğini korumaktadır.

GİRİŞ

Türkiye, savaşın her iki tarafına da ilişki kurmayı başaran tek NATO üyesi ülkedir. Rus ve Ukraynalı muhataplarla yapılan neredeyse tüm diplomatik görüşmelerde, krizin mevcut durumu ve nasıl çözülebileceği tartışılmıştır. 2022’de İstanbul’daki görüşmeler sırasında Türkiye’nin arabuluculuk fikrine karşı olmayan Moskova’nın başlangıçtaki tutumu, 2024’te açıkça değişmiştir. Kremlin olası barış görüşmelerinde Ankara’nın arabulucu olmasını desteklemediğini tekrar dile getirmiştir. Rusya’nın bakış açısına göre bunun temel nedeni, Türkiye’nin Ukrayna ile askeri iş birliğidir. Bu yaklaşım, Ankara’yı iş birliğini sonlandırmaya zorlamak değil aksine stratejik ilişkide olan bir ülkenin arabulucu olamayacağını ifade etmek üzerine kurulmuştur.

2024’te geçen yılki konjonktürden farklı olarak Kremlin’in temel endişesi Türkiye’nin Rusya’ya karşı Batı yaptırımlarına katılma olasılığıdır. Moskova, böyle bir adımın ticaret odaklı işlem seçeneklerini daraltacağına ve Ankara’yı Moskova’dan tamamen uzaklaştıracığına inanmaktadır. Bu sözde endişe, liderler ve bakanlar arasındaki ikili görüşmelere yansımıştır.

Ukrayna’nın yanı sıra 2024’te Türkiye ile Rusya arasındaki bir diğer dikkat çekici mesele, özellikle yıl sonuna doğru yaşanan gelişmeler ışığında Suriye olmuştur. Esed rejiminin düşmesi ve muhalefetin Şam’ın kontrolünü ele geçirmesi, Suriye’deki denklemleri kökten sarsmıştır. Rusya, Ortadoğu’daki en önemli müttefiklerinden birini kaybetmiş ve bölgedeki ABD etkisini dengeleme stratejisi altüst olmuştur. Ayrıca Tartus’taki deniz üssü ve Hmeymim’deki hava üssünün geleceği belirsizliğini korumaktadır. Bu üsler Rusya’nın Doğu Akdeniz’de, Libya’da ve Sahel bölgesindeki etkisi için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla söz konusu üslerin statüsündeki belirsizlik Rusya açısından stratejik sonuçlar doğuracaktır.

Diğer yandan 2024’te Türkiye, Suriye’de destekleyici bir aktör olmaktan çıkarak Esed karşıtı duruşu ve devrime verdiği sürekli destek sayesinde önde

gelen aktörlerden biri haline gelmiştir. Son denkleme bakıldığında Türkiye etki alanını genişletirken Rusya'nın güç projeksiyonu daralmıştır. Bu iki gelişme arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi olmasa da bağlam göz önüne alındığında bir korelasyon olduğu görülmektedir. Ankara'nın Suriye stratejisi, Moskova'nın nüfuz alanında bir daralmaya ve statü kaybına yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin 2024'teki yaklaşımı, doğrudan hedeflenmesi de bir tür "kısıtlama stratejisi" gibi görünmektedir. Martel'in tanımına göre kısıtlama stratejisinin ilk prensibi "Devletlerin, örgütlerin, grupların veya ulusötesi güçlerin eylemlerini sınırlamak, ılımlı hale getirmek, caydırmak, zorlamak veya engellemektir".¹ Türkiye'nin adımları, doğrudan ve kasıtlı olarak Rusya'nın nüfuzunu ve maddi kabiliyetlerini sınırlamayı hedeflemesi de bu göstergelerde önemli bir daralmaya yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Suriye ve bir ölçüde Ukrayna ile etkileşimi, Moskova'nın etkisi üzerinde böyle bir sonuç doğurmuş gibi görünmektedir. Ekonomik ilişkilerin yaklaşık 56 milyar dolarlık hacmine ve aralarındaki güç asimetrisine rağmen Ankara'nın adımları Moskova'nın güç projeksiyonunu daraltmaktadır.

İKİLİ İLİŞKİLERİN DİNAMİKLERİ

Ukrayna uzun yıllardır Türkiye-Rusya ilişkilerindeki temel dinamiklerden biri olmuştur. Rusya'nın 2014'te Kırım'ı işgal etmesi, yasa dışı ilhakı ve deniz yetki alanlarını sınırlandırması Karadeniz'de güvenlik konularında yeni bir statüko oluşturmuş ve önemli bir dönüm noktası olmuştur. Moskova, Kırım ve Karadeniz'in ötesinde Ukrayna'ya "Yakın Çevre" doktriniyle bağlantısı nedeniyle büyük önem atfetmektedir. Bu doktrin, Baltıklar hariç tüm eski Sovyet coğrafyasını kapsamaktadır. Bu doktrin kapsamında Rusya, Sovyet sonrası bölgeyi kendi ayrıcalıklı nüfuz alanı olarak görmek ve bölgeye başka bir aktörün etki etmesine izin vermemektedir. Ayrıca bu bölge, Moskova'nın statüsünü koruma ve daha da güçlendirme aracı işlevi görmektedir. Rusya, Yakın Çevre denilen bölgeyi ana kara ile Batı arasında bir tampon bölge olarak da görmek ve bu yaklaşımıyla ana vatanın güvenliğini garanti altına almayı hedeflemektedir.

Bu doktrin kapsamında Ukrayna, Belarus ile birlikte en kritik parçalar arasında yer almaktadır. Kiev'in Batı'ya yönelmesi ve NATO'nun silahlarına ve ekipmanlarına ev sahipliği yapması, Kremlin açısından kabul edilemezdir. Ayrıca Vladimir Putin, Ukrayna kimliğini bile kabul etmemekte ve bu devletin yapay bir şekilde oluşturulduğunu ve bunun Sovyet döneminin bir hatası olduğunu iddia etmektedir. Başka bir deyişle Putin, Ukrayna'nın ayrı bir devlet olarak var olduğunu kabul etmemekte ve hatta Rusya'ya tabi olması gerektiğini düşünmektedir.

1 William C. Martel, "Grand Strategy of 'Restraint'", *Orbis*, Cilt: 54, Sayı: 3, (2010), s. 356-373.

Ukrayna, Türkiye için şu dört şeyi ifade etmektedir:

- Savunma sanayii etrafında derin iş birliği yaptığı stratejik bir müttefik
- Karadeniz güvenliğinde paydaş ve Türkiye'nin deniz komşusu
- Rusya'ya karşı dengeleyici-sınırlayıcı bir aktör
- Etnik Türk Tatar nüfusunun yurdu

Türkiye-Ukrayna ticaret hacmi çok büyük olmasa da stratejik bir nitelik taşımakta ve savaş koşullarının sürdüğü dikkate alınmalıdır. Kiev, Karadeniz'in güvenliği ve Rusya'nın askeri, siyasi ve dini açılardan dengelenmesi açısından da son derece kritik bir konumdadır. Ayrıca Türkiye, Kırım Tatarlarının hakları ve refahına büyük önem vermekte ve bu konudaki duruşundan geri adım atma niyetinde değildir. Başka bir deyişle Ukrayna'nın Türkiye için taşıdığı anlam Rusya'nın Yakın Çevre doktriniyle temelden zıttır.

NATO üyesi bir ülke olarak Türkiye, Ukrayna'yı askeri ve savunma sanayii açılarından yakın bağlara sahip olduğu stratejik bir ortak olarak görmekte ve bu durum Moskova açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Benzer şekilde Türkiye'nin bölgedeki Tatarlara verdiği destek ve bu duruştan vazgeçmemesi, Türkiye-Rusya ilişkilerinde mütemadi bir gerilim yaratmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Ukrayna'yı Rusya'yı sınırlayan bir aktör olarak algılaması da Moskova'da olumlu karşılanmamaktadır. Bu bağlamda Ukrayna ikili ilişkilerde inkar edilemez bir dinamik haline gelmiştir.

Suriye ise özellikle 2015'ten sonra ikili ilişkilerde ön plana çıkan önemli bir dinamik olmakla birlikte, 20. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Rusya'nın bu tarihten itibaren Suriye'ye askeri müdahalesi, iki ülkeyi yalnızca kuzeyden değil güneyden de komşu hale getirmiştir. Rusya'nın Suriye'deki varlığı, yalnızca Ortadoğu politikasını değil, aynı zamanda Moskova'nın Doğu Akdeniz ve Afrika'daki gücünü pekiştirme kapasitesini de etkilemektedir. Suriye'deki üsler güneye uzanan temel lojistik hatlarını işaret etmektedir. Ayrıca Moskova için ana vatanın güvenliği –radikal unsurların yayılımı açısından– Suriye'de başlamaktadır. Hatta bazı akademisyenler 2015'ten sonra Suriye'nin Rusya'nın Yakın Çevre doktrinine dahil edildiğini savunmaya başlamıştır.

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinden sonra Moskova, Türkiye'nin pozisyonuna temelden karşı çıkan bir yaklaşım benimseyerek, rejimi ayakta tutmuş ve bölgedeki kırılganlığı Ankara'ya karşı bir koz olarak kullanmıştır. Bu tür bir

Ukrayna-Rusya savaşının başından bu yana daha fazla silah, daha fazla kan, daha fazla gözyaşı ile değil, daha fazla barış çabası, daha fazla iyi niyet ve diplomasiyle sona erebileceğini düşünüyoruz.

**Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan,
20 Kasım 2024**

koz, doğrudan Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmiştir. Daha spesifik olarak, terör ve terörizmin yayılma olasılığı, uzun süreli istikrarsızlık ve yerinden edilmiş nüfus Türkiye için varoluşsal bir tehdit oluşturmıştır.

Rusya'nın Suriye'deki gücü ve etkisi, Ankara için bir kısıtlama ve sürekli bir risk anlamına gelmiştir. Suriye, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinde, Ukrayna'nın Rusya'nın Yakın Çevre doktrini açısından taşıdığı değere benzer bir öneme sahiptir. Bu nedenle Ankara'nın bölgeye yönelik stratejisi, Türkiye'ye karşı kullanılabilecek her tür kozu ortadan kaldırma ekseninde şekillenmiştir. Dolayısıyla Suriye meselesi, Türkiye ile Rusya'yı hem diplomatik masalarda hem de sahada karşı karşıya getiren temel bir dinamik haline gelmiştir. Konuya ilişkin gelecekteki olasılıklar bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

2025 İÇİN BEKLENTİLER

İkili ilişkileri şekillendiren dinamikler ve 2024'te yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında, 2025'te Türkiye-Rusya ilişkilerinde karşılaşılabileceğimiz olasılıkları belirli kategorilere ayırmak istiyorum (Bkz. Tablo 5). Bu bağlamda bu bölüm, enerji ticaretinde benzer bir eğilimin, küçük dalgalanmalarla devam edeceğini öne sürmektedir. Türkiye doğal gaz ihtiyacının neredeyse yarısını Rusya'dan karşılamakta ve ikili ticaret hacminin büyük bir kısmını enerji ihtiyacı oluşturmaktadır. Mevcut koşullar altında dalgalanmalar normaldir ve açıkçası bu durum büyük ölçüde Trump'ın izleyeceği politikaya bağlıdır. Türkiye, yaptırımların başlangıcından itibaren ticaret hacmini benzer seviyelerde tutmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye açısından Rusya'dan aldığı miktardaki enerji için bir alternatif veya ikame kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle ekonomik anlamda stratejik iş birliğinin devam etmesi daha olasıdır. Ancak uzun vadede tercih edilen sonuç, Rus doğal kaynaklarına olan bağımlılığın azaltılmasıdır. Böyle bir durumda Ankara, Moskova karşısında çok daha özgür bir şekilde karar alabilecektir.

Ayrıca Rusya-Ukrayna savaşında artan gerilimler ve Kiev'e verilen balistik füze kullanma izinleri göz önüne alındığında, NATO ile Rusya arasında bir çatışmanın çıkması mümkün görünmektedir. Ancak mümkün olması bu durumun yüzde yüz gerçekleşeceği anlamına gelmez. Yine de Kursk operasyonu ve ardından ATACMS ve benzeri füze türlerinin Rus topraklarında kullanımına izin verilmesi, NATO-Rusya gerilimini bir şekilde önemli ölçüde artırmıştır. Rusya, nükleer doktrinini değiştirmiş ve nükleer olmayan bir ülkenin, nükleer bir ülkenin yardımıyla topraklarına saldırmasını ortak bir saldırı olarak kabul edeceğini ilan etmiştir. Böyle bir durumda nükleer silahlar dahil güç kullanımı, bu senaryoda Ukrayna ve NATO dahil tüm taraflara karşı misilleme gerektirecek bir eylem olarak kabul edilecektir. Bu durum iki taraf arasında

bir çatışmayı doğal olarak mümkün hale getirmektedir. Türkiye bir NATO üyesi ülke olarak bu ihtimalden etkilenerek ve tarafsız kalmayı tercih etmesine rağmen savaşa taraf olma riskiyle karşı karşıya gelebilecektir. Ancak Rusya-Ukrayna savaşında yaşanan çeşitli gerilimlere ve aşılacak birçok eşiğe rağmen böyle bir çatışmanın henüz gerçekleşmediği de belirtilmelidir. Hava savunma sistemleri, F-16 savaş uçakları veya benzeri silahların sağlanmasının ardından da benzer argümanlar defalarca dile getirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın böyle bir saldırının maliyetini kabul etmesi pek olası görünmemektedir. Bu bağlamda daha olası senaryo, sahadaki mevcut durum göz önüne alınarak savaşan taraflar arasında bir ateşkesin imzalanmasıdır. Başka bir deyişle yeni statüko, bir ateşkes aracılığıyla hem Ukrayna hem de Rusya'ya dayatılmaktadır. Bu yaklaşım Trump'ın göreve başladığında benimseyeceği en muhtemel senaryo olarak değerlendirilmektedir. Bu meyanda en tercih edilen sonuç, bir ateşkes anlaşmasının, Kırım Tatarlarının haklarını gözetmesi ve koruması suretiyle Türkiye'nin arabuluculuğunda imzalanmasıdır.

Suriye'deki son gelişmeler ve ülkenin geleceğindeki belirsizlik, makul ve olası sonuçları birbirinden ayırmayı zorlaştırmaktadır. Bugünkü konjonktürde makul olan, Rusya'nın Suriye'deki tüm unsurlarını geri çekmesi ve üslerini tamamen tahliye etmesidir. Eğer bu gerçekleşirse bu durum Rusya'nın Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Afrika politikalarını da derinden sarsacaktır. Şayet Rusya son kertede Ukrayna savaşıyla birlikte Suriye çatışmasını yönetmeyi başaramaz ve stratejik çıkarlarını terk ederek güç projeksiyonunu daraltmak zorunda kalırsa, Moskova'nın uluslararası sistemdeki statüsü büyük ölçüde tartışmalı hale gelecektir. Sebep ne olursa olsun, stratejik çıkarların terk edildiği ve daha önceki kazanımların kaybedildiği bir pazarlık Rusya'nın statüsüne her halükarda zarar verecektir.

Daha olası görünen senaryo, Moskova'nın tüm askeri unsurlarını minimize etmesi ve özellikle Lazkiye ve Tartus'taki askeri üslerini korumasıdır. Ancak son uydu görüntüleri daha kapsamlı bir geri çekilmeye işaret etmektedir. Bu nedenle makul olan ile olası olanı ayırt etmek oldukça zordur. Ancak kesin olan her iki senaryoda da Türkiye'nin etkisinin daha büyük olacağıdır. Aslında Türkiye, Rusya'nın meydana getirdiği güç boşluğunu doldurabilecek tek adaydır. Bu noktada Türkiye-Rusya ilişkilerinde en tercih edilen senaryo, bölgedeki yeni statükonun ve hükümetin tanınmasıdır. Aynı zamanda Türkiye terör örgütü PKK/YPG'ye karşı yürüttüğü mücadelede Rusya'yı karşı tarafta değil kendi yanında görmek istemektedir. Moskova açısından ise statükoyu kabul etme olasılığı yükseldikçe PKK/YPG'ye karşı iş birliği yapma olasılığı düşecektir.

TABLO 5. 2025'TE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE BEKLENTİLER

Makul Sonuç	Olası Sonuç	Tercih Edilen Sonuç
Enerji Ticaretinde Benzer Eğilim	Stratejik ekonomik iş birliğinin sürdürülmesi	Rus enerji kaynaklarına bağımlılığın azaltılması
NATO-Rusya Çatışması	Ukrayna'da ateşkes ve yeni statüko	Türkiye'nin arabuluculuğu ve Kırım Tatarlarının haklarının korunması
Suriye'deki Tüm Rus Kuvvetlerinin ve Üslerinin Tahliyesi	Güçlerin azaltılması ve askeri üslerin korunması	Yeni statükonun tanınması ve PKK/YPG'ye karşı iş birliği

TÜRKİYE VE YENİ SURİYE: Esed Rejiminin Düşüşünden Sonra İstikrar İnşası

Murat Yeşiltaş

Kutluhan Görücü

06

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 HTŞ tarafından gerçekleştirilen Düşmanı Caydırma Operasyonu Suriye'de Esed rejiminin çökmesine yol açtı.
- 2 Colani liderliğinde bir geçiş hükümeti kuruldu.
- 3 Fırat Nehri'nin batısındaki PKK/YPG varlığı önemli ölçüde azaltıldı.
- 4 Türkiye ile yeni Şam hükümetinin stratejik iş birliğine gitmesi beklenmektedir.
- 5 Esed rejiminin sona ermesi, PKK/YPG'nin varlık göstermesine olanak tanıyan koşulları ortadan kaldırdı ve bu yapıların tasfiyesini muhtemel hale getirdi.

GİRİŞ

2024'ün sonunda Suriye, siyasi ve askeri ortamını kökten değiştiren dönüştürücü değişimlere sahne oldu. 27 Kasım'da Heyet Tahriru's-Şam (HTŞ) liderliğindeki muhalefet, Suriye Milli Ordusu (SMO) ile birlikte Düşmanı Caydırma Operasyonu'nu başlatarak Esed rejimini hızlı ve beklenmedik bir şekilde devirdi. Bu gelişme, mevcut güç dengelerini altüst etti ve Suriye'nin jeopolitik yönelimini yeniden tanımladı. Daha önce İdlib'de sınırlı bir otoriteye sahip bir figür olan Ahmed Şara (Colani) geçiş hükümetinin merkezi figürü olarak öne çıktı ve özellikle Türkiye ve diğer bölgesel aktörlerle üst düzey diplomatik temaslara başladı.

ANA DİNAMİKLER

Stratejik İlerlemeler ve Toprak Değişimleri

Muhalefetin askeri harekatı, rejimin kontrolünü dağıtmakla kalmamış, aynı zamanda Fırat Nehri'nin batısındaki PKK/YPG varlığını da önemli ölçüde zayıflatmıştır. Tel Rıfat ve Menbiç gibi şehirler SMO'nun kontrolüne geçmiş ve YPG/PKK için ciddi bir toprak kaybı yaşanmıştır. Halep'teki mahallelerden PKK unsurlarının tahliyesi konusunda yapılan kısmi anlaşmalara rağmen, grup özellikle Şeyh Maksut ve Eşrefiye bölgelerinde sınırlı bir etki sürdürmektedir.

Fırat'ın doğusunda ise Haseke, Rakka ve Deyrizor'da artan protestolar, YPG/PKK'nın varlığına yönelik halkın memnuniyetsizliğini açıkça ortaya koymuştur. Suriye'nin kuzeydoğusunda demografik derinliğin olmaması ve Kürt nüfus arasındaki desteğin azalması, YPG/PKK'nın kontrolünü sürdürme kapasitesinin zayıfladığını göstermektedir. Rejimin düşüşüyle oluşan devrimci ivme, bu bölgelerde PKK'nın pozisyonuna karşı baskıları daha da artırmıştır.

Rejimin Düşüş Dinamikleri

Saldırganlığı Caydırma Operasyonu'nun başarısı, askeri dengeyi Türkiye ve muhalefet lehine değiştiren önceki gelişmelere dayanıyordu. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Hamas'ın Aksa Tufanı Operasyonu gibi bölgesel kesintiler, Suriye'den dikkat ve kaynakların uzaklaştırılmasına ve en önemlisi İran'ın Esed'e yönelik vekil desteğinin zayıflamasına neden oldu. Bu stratejik faktörler, Suriye'de Esed rejiminin düşüşünün temel nedenlerini oluşturdu. Bu gelişmelerin birleşik etkisi, muhalefetin koordineli bir askeri taarruzu için zemin hazırladı. Muhalefet güçleri ilk olarak Halep, Hama ve Humus'un kontrollerini rejim güçlerinden çok az dirençle karşılaşılarak ele geçirdi. Ardından 8 Aralık'ta Şam ele geçirildi. Bu gelişmelerin sonucunda Esed, ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmak zorunda kaldı.

Geçiş Yönetiminin Oluşumu

Rejimin çöküşünün ardından, HTŞ lideri Colani geçiş hükümeti kurma görevini üstlendi. Süreçteki önemli gelişmeler şunlardır:

- Muhammed Beşir'in başbakan olarak atanması
- Savunma, adalet, ekonomi, eğitim ve kalkınma gibi alanları denetleyen bakanlıkların oluşturulması
- Yerel yönetim yapıları kurmak için HTŞ ile müttefik askeri gruplardan valilerin atanması

Ahmed Şara'nın liderlik tarzı, merkezi otoriteyi pekiştirme çabalarını yansıtarak, müttefik askeri grupların Savunma Bakanlığı aracılığıyla merkezi kontrol altında entegrasyonunu öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte rakip fraksiyonlar arasındaki kalıntı gerilimler, potansiyel yönetim zorlukları meydana getirmektedir. Yine de geçiş kurumlarının hızla oluşturulması, bir dereceye kadar örgütsel hazırlığın ve dış diplomatik tanınmanın olduğunu göstermektedir.

PKK/YPG Etkisinin Azalması

PKK/YPG, muhalefetin taarruzu sırasında Esed rejimiyle saf tutarak, rejim güçlerinin geri çekilmesiyle oluşan güç boşluğunu doldurmaya çalıştı. Ancak Menbiç ve Tel Rıfat'ın kontrolünü ele geçirme girişimleri başarısız oldu ve SMO tarafından hızlı bir şekilde yenilgiye uğratıldı. 1 Aralık'ta gerçekleştirilen Özgürlük Şafağı Operasyonu, PKK/YPG'nin Fırat'ın batısındaki stratejik derinliğini ortadan kaldırarak pozisyonlarını etkili bir şekilde dağıttı.¹

¹ "Syrian National Army Continues to Advance Against PKK/YPG Terror Group in Operation Dawn of Freedom", Anadolu Ajansı, 1 Aralık 2024.

PKK/YPG'nin Halep'teki varlığı, lojistik zorluklar ve moral düşüklüğüyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu arada, Rakka ve Deyrizor gibi Arap çoğunluklu bölgelerde artan protestolar, terör örgütünü daha da izole ederek, özerk yönetim hedeflerini zayıflatmaktadır. Halk arasında artan huzursuzluk ve Suriye Demokratik Güçlerine (SDG) bağlı Arap unsurların ayrılmaları, PKK/YPG'nin tutunma gücünü daha da zayıflatmıştır.

Stratejik ve Jeopolitik Çıkarımlar

Geçiş hükümeti, Suriye'nin toprak bütünlüğünü öncelikli olarak ele almakta ve PKK/YPG'nin varlığını istikrarın önünde bir engel olarak görmektedir. Hükümetin Arap çoğunluklu bölgeleri idari çerçevesine entegre etme çabaları, muhalefetin kontrolünü sağlamlaştırmakla birlikte PKK/YPG'nin etkisini marjinalleştirebilir. Türkiye'nin muhalefet güçlerine verdiği stratejik destek, bölgedeki nüfuzunu artırmıştır. Türkiye ile geçiş hükümeti arasında, özellikle terörle mücadele ve çatışma sonrası yeniden inşa konularında iş birliği olasılıkları güçlü görünmektedir. Esed rejiminin düşüşü, diplomatik ayarların yeniden yapılmasına yol açmış ve Batılı güçler geçiş hükümetiyle istikrarı sağlamak için temas kurmaya başlamıştır. Esed'in kilit müttefikleri olan Rusya ve İran, azalan bir nüfuzla karşı karşıya kalırken Körfez ülkeleri yeni yönetimle daha yakın ilişkiler kurarak İran etkisini dengelemeye çalışabilir.

ESED SONRASI SURİYE'YE YÖNELİK TÜRKİYE'NİN POLİTİKASI: 2025 BEKLENTİLERİ

Muhalefetin Düşmanı Caydırma Operasyonu'nun ardından Esed rejiminin çöküşü Suriye'nin siyasi ve güvenlik manzarasını yeniden şekillendirerek Türkiye'ye hem zorluklar hem de fırsatlar sunmuştur. Türkiye'nin bu dönüşüme verdiği yanıt, istikrarı sağlamak ve ulusal çıkarlarını sağlama amacı taşıyan stratejik yaklaşımını belirleyen dört temel sütun tarafından yönlendirilmektedir: Merkezi bir otorite oluşturmak, birleşik bir Suriye inşa etmek, bölgesel diplomasiyi güçlendirmek ve çok taraflı uluslararası katılımı etkinleştirmek.

Merkezi Otoritenin İnşası

Colani liderliğinde bir geçiş hükümetinin kurulması, Suriye'de yönetim yapısının yeniden tesisine yönelik kritik bir değişimin başlangıcı olmuştur. Türkiye bu gelişmeyi, siyasi istikrarı ve devlet inşasını teşvik etmek için bir fırsat olarak görmektedir. Ankara'nın, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim Kalın ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın ziyaretlerini içeren erken diplomatik girişimleri,

Türkiye'nin Suriye'nin siyasi geçiş sürecine rehberlik etme konusundaki kararlılığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin geçiş dönemi için çabalarının şu alanlara odaklanması muhtemeldir:

Suriye'nin toprak bütünlüğünün ve üniter yapısının korunması, ülkemizin asla taviz vermeyeceği bir husustur. İlk günden beri bölücü emellerle ilgili tutumumuzun ne olduğunu söyledik, tüm dünyaya ilan ettik, kararlılığımızı ortaya koyduk. Türkiye bu süreçte, ihtilafın başından bu yana yaptığı gibi Suriye halkının yanında duracak, gereken her türlü katkıyı sağlayacaktır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 18 Aralık 2024

- Geçiş hükümeti altında devlet kurumlarının pekiştirilmesini desteklemek
- Parçalanmayı önlemek için muhalefet milislerinin silahsızlandırılmasını ve birleşik bir ulusal orduya entegrasyonunu sağlamak
- Düzeni ve toprak bütünlüğünü koruyabilecek merkezi ve işlevsel bir yönetim oluşturmak amacıyla güvenlik sektörü reformlarını kolaylaştırmak

Türkiye'nin stratejisi Suriye'nin rekabet halindeki etki alanlarına bölünmesini önlemeyi ve dış aktörlerin yerel bölünmeleri istismar etme çabalarına karşı koymayı öncelemektedir.

Birleşik Bir Suriye İnşa Etmek

Türkiye, uzun süredir Suriye'nin toprak bütünlüğünün önemini vurgulamış ve Esed rejiminin düşüşü, yıllarca süren iç savaşın neden olduğu parçalanmayı tersine çevirme fırsatı sunmuştur. PKK/YPG'nin, özellikle Fırat'ın batısındaki kilit bölgelerden çekilmesi, Türkiye açısından ayrılıkçı tehditlerden arınmış birleşik bir Suriye hedefini desteklemek için elverişli koşullar yaratmaktadır. Ankara'nın politikasının şu alanlara odaklanması muhtemeldir:

- PKK/YPG varlığını ortadan kaldırmak için yeni hükümetle iş birliği yapmak ve herhangi bir silahlı grubun Suriye'nin egemenliğini tehdit etmemesini sağlamak
- Muhalefet kontrolündeki bölgelerin merkezi bir otoriteye yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak ve kapsayıcı yönetim yapılarını desteklemek
- Geçiş hükümetine geniş tabanlı destek sağlamak için mezhepsel ve etnik bölünmeleri giderecek ulusal uzlaşma çabalarını teşvik etmek

Birliği önceleyen Türkiye, sınırlarını güvence altına almayı ve bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek özerk bölgelerin ortaya çıkmasını engellemeyi hedeflemektedir. Bu

nedenle 2025'te Türkiye'nin stratejik önceliklerinden biri YPG sorununa odaklanmak olacaktır. Türkiye'nin YPG sorununu çözmek için öncelikleri şu şekilde sıralanabilir: YPG'nin silahsızlandırılması, YPG içindeki PKK unsurlarının ayrılması ve YPG içindeki yabancı savaşçıların ayrılması.

Bölgesel Diplomasiyi Güçlendirme

Rusya'nın azalan etkisi ve İran'ın zayıflayan konumu nedeniyle oluşan bölgesel güç boşluğu, Türkiye'ye yeni bir bölgesel siyaseti şekillendirme fırsatı sunmaktadır. Türkiye'nin etkileşim stratejisi Suriye'nin geçiş sürecine geniş bir bölgesel destek sağlamak için Arap Ligi, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) gibi bölgesel kuruluşlarla iş birliğini geliştirmeye dayanmaktadır. Türkiye'nin yaklaşımı şunları içermektedir:

- Suriye'de istikrarı ve ekonomik toparlanmayı teşvik etmek için bölgesel kuruluşlarla ittifaklar kurmak
- Siyasi, ekonomik ve güvenlik zorluklarına ortak çözümler bulmak için Arap ve İslami platformlarla diplomatik koordinasyonu artırmak
- Suriye'nin egemenliğini güçlendirmek ve dış tehditlere karşı koymak için bölgesel entegrasyon çerçevelerini teşvik etmek

Türkiye'nin diplomatik girişimleri, Suriye'nin istikrarını ve bölgesel sisteme yeniden entegrasyonunu sağlamak için kolektif çabaların önemini kabul ederek bölgesel iş birliği ve dayanışmayı öne çıkarmaktadır.

Çok Taraflı Uluslararası Katılımı Etkinleştirme

Türkiye, Suriye'de uzun vadeli istikrarın sağlanmasında çok taraflı diplomasinin öneminin farkındadır. Şam'da büyükelçiliğini yeniden faaliyete geçiren ilk ülke olarak Türkiye, Suriye'yi istikrara kavuşturma ve yeniden inşa etme çabalarına liderlik etme niyetini göstermektedir. Ankara'nın stratejisi şu unsurları içerecektir:

- Geçiş hükümetinin siyasi meşruiyetini güvence altına almak için uluslararası tanınmayı teşvik etmek
- Altyapı, enerji ve insani yardım projelerine odaklanarak yeniden inşa çalışmaları için uluslararası yardım ve yatırımları harekete geçirmek

Suriyeli muhaliflerin birlik içinde olması ve kapsayıcı bir hükümet tesis etmeleri önemlidir. Artık ülkeyi birleştirme ve yeniden inşa etme zamanıdır. Savaş yüzünden evlerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler artık kendi topraklarına dönebilecektir.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,

10 Aralık 2024

- Terörle mücadele için BM ve diğer uluslararası platformlar aracılığıyla iş birliğini teşvik etmek
- Çin ve AB dahil olmak üzere küresel aktörlerle koordinasyon sağlayarak Suriye'nin geçiş sürecine ekonomik ve diplomatik destek sağlamak

Türkiye'nin çok taraflı yaklaşımı, Suriye'nin yeniden inşasının kapsayıcı, sürdürülebilir ve dış manipülasyona karşı dirençli olmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Bu çok boyutlu strateji Türkiye'yi Suriye'nin siyasi ve güvenlik düzenini şekillendirmede merkezi bir aktör konumuna getirirken Esed sonrası dönemin Türkiye'nin stratejik çıkarlarıyla uyumlu olmasını ve daha geniş bölgesel istikrara katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Ancak Esed rejiminin çöküşü ve Suriye'de bir geçiş hükümetinin ortaya çıkması Türkiye için hem fırsatlar hem de önemli riskler doğurmuştur. Bu dönüşüm bölgeyi istikrara kavuşturma şansı sunarken güvenlik, yönetim ve dış etkilerle ilgili belirsizliklerin dikkatle yönetilmesi de gerektirmektedir.

Başlıca riskler şunlardır:

Siyasi Parçalanma: Geçiş hükümeti otoriteyi pekiştirmek için bastırırken bu, rekabet halindeki fraksiyonların ve yerel milislerin ortaya çıkmasına yol açarak Suriye'yi daha da istikrarsızlaştırabilir ve Türkiye'nin sınır güvenliğini etkileyebilir.

PKK/YPG'nin Yeniden Canlanması veya Direnişi: Toprak kayıplarına rağmen PKK/YPG unsurları yeniden toparlanmaya veya yerel gerilimlerden yararlanmaya çalışabilir ki bu da Türkiye'nin ulusal güvenliğine ve Suriye'ye doğrudan bir tehdit oluşturabilir. Öte yandan grup silahsızlanmayı tercih ederse, iş birliğine dayalı bir çözüm alternatif olarak ortaya çıkabilir.

Bölgesel Rekabet ve Dış Müdahaleler: İran, Rusya ve ABD gibi bölgesel ve küresel aktörlerin rekabet eden çıkarları Türkiye'nin diplomatik çabalarını çıkmaza sürükleyerek istikrar ve yeniden inşa sürecini geciktirebilir.

Ekonomik ve İnsani Zorluklar: Suriye'nin yeniden inşası için duyulan ihtiyaç, ülke kaynaklarını zorlarsa yeni büyük mülteci nüfusları Türkiye için ek sosyal ve ekonomik baskılar oluşturabilir.

Türkiye'nin yaklaşımı, merkezi otoriteyi güçlendirme, ulusal birliği teşvik etme, bölgesel diplomasiyi geliştirme ve çok taraflı katılımı etkinleştirme odaklı olarak çatışmacı ve iş birliğine dayalı stratejiler arasında bir denge kurmayı içermektedir. Tablo 6'da Türkiye'nin arabuluculuk stratejilerini Suriye'ye yönelik politikası kapsamında kilit riskleri ve fırsatları vurgulayan dört boyutta özetlemektedir.

TABLO 6. 2025'TE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE RİSK VE FIRSATLAR

Boyutlar	Potansiyel Riskler	Fırsatlar	Türkiye'nin Arabuluculuk Stratejileri
Merkezi Bir Otoritenin Kurulması	Milislerin parçalanması ve istikrarsızlığa yol açması	Devlet kurumlarının ve yönetim yapılarının pekiştirilmesi	Milislerin silahsızlandırılarak ulusal güçlere entegre edilmesinin kolaylaştırılması
Birleşik Bir Suriye İnşası	PKK/YPG direnişinin bazı bölgelerde devam etmesi; silahlı grupların etkisiz hale getirilememesi ve uzayan istikrarsızlık	Ayrılmış tehditlerin ortadan kaldırılması ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi; YPG'nin silah bırakmayı ve siyasi entegrasyonu kabul etmesi halinde iş birliği potansiyeli	<i>Çatışmacı Seçenek:</i> PKK/YPG unsurlarını ortadan kaldırmak için Suriye ile ortak operasyonların desteklenmesi <i>İş Birlikçi Seçenek:</i> YPG silah bırakırsa müzakere, entegrasyon ve siyasi çözüm süreçlerinin teşvik edilmesi
Bölgesel Diplomasinin Güçlendirilmesi	Çatışan bölgesel çıkarların diplomatik çabaları baltalaması	Arap Ligi, İİT ve KİK aracılığıyla bölgesel iş birliği	İstikrar için bölgesel çerçevelerin ve ortaklıkların teşvik edilmesi

İSRAİL-FİLİSTİN: Derinleşen Belirsizlik

Muhammed Hüseyin
Mercan

07

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 İsrail'in ABD ve Avrupa tarafından desteklenen Gazze saldırıları, küresel protestolar ve hukuki davalarla karşılaşarak uluslararası konumunu zorladı.
- 2 Netanyahu, savaşı Lübnan ve İran'a genişleterek bölgesel çatışma riskini artırırken ABD çatışmayı sınırlamaya çalıştı.
- 3 İsrail'in teopolitik motivasyonları, genişlemeci politikaları körükleyerek bölgesel istikrarı ve Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını tehdit etti.
- 4 Gelecekteki istikrar, Trump yönetimindeki ABD politikalarına bağlı olup, Türkiye ve müttefiklerinin ateşkes görüşmelerinde ve Gazze'nin yeniden inşasında kilit rol oynaması muhtemeldir.

2024: SOYKIRIM YILI

ABD ve ana akım Avrupa güçleri tarafından Tel Aviv'e verilen destek, Netanyahu ve kabinesini katliamların boyutunu artırmaya büyük ölçüde cesaretlendirmiştir. Siyonist liderlik, Gazze'de 2024 boyunca insanları ayırım gözetmeksizin katlederek, Hamas ve diğer direniş gruplarını hedef almış ve Filistin siyasi kimliğini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Kurumsallaşmış demokrasilerin koruyucu ve meşrulaştırıcı söylem-eylem stratejisi sayesinde uluslararası arenada ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Tel Aviv, 2024'te Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesindeki davalar yoluyla yeni varoluşsal zorluklarla karşılaşmıştır. Dünya genelinde artan İsrail karşıtı gösteriler, işgal devletinin küresel siyasetteki rahat konumunun sarsıldığını ve önümüzdeki yıllarda ağır bir bedel ödemek zorunda kalacağı bir sürecin başladığını göstermiştir.

Gazze'deki stratejik yenilginin ve artan uluslararası İsrail karşıtı duyguların yarattığı travma, hükümete karşı kamuoyu muhalefeti güçlendirmiştir. Devletin uluslararası toplumdaki imajını restore etmek ve psikolojik üstünlüğü yeniden kazanmak amacıyla Netanyahu, savaşın sınırlarını genişletmek için bir dizi hamle yapmıştır. Gazze'deki soykırım sırasında Siyonist hükümet altyapıyı ciddi şekilde tahrip ederken Güney Lübnan üzerindeki baskıyı da önemli ölçüde artırmıştır. Netanyahu hükümeti, Hizbullah'ın saldırıları karşısında ikinci bir cephe açıp Hamas ve Hizbullah'ın üst düzey figürlerini hedef alarak savaşın seyrini kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Uluslararası toplumun taleplerine ve arabulucu devletlerin çabalarına rağmen Gazze'de ateşkes fikrine yakınlık göstermeyen Netanyahu hükümeti özellikle Tahran'da Hamas lideri İsmail Heniyye'ye yönelik suikast saldırısıyla ateşkes sürecine ağır bir darbe indirmiştir.

Savaşı bölgeye yaymak suretiyle uluslararası toplumdan güçlü destek kazanmayı amaçlayan Netanyahu, Hizbullah ve İran Devrim Muhafızlarının üst düzey figürlerine yönelik saldırılarla olası bir İran-İsrail savaşını tetiklemiştir.

“

Şunu çok net belirtmek durumundayım: Türkiye, Filistin, Gazze ve Lübnan için görünenden, konuşulandan, basına yansıyandan çok daha fazlasını yapmaktadır. Soykırım duruncaya, Gazze ve Filistin tamamen özgürleşinceye kadar tüm gücümüzle, tüm imkanlarımızla kardeşlerimizin yanında olacağız. Türkiye'nin, Filistin halkının haklı mücadelesine verdiği güçlü desteğin en yakın şahidi, bizzat Filistinli, Gazzeli kardeşlerimizdir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 25 Kasım 2024

tir. Nisan ayı başlarında Şam'daki İran Konsolosluğuna yapılan saldırı Tahran ve Tel Aviv arasındaki savaş çılgınlıklarını yükseltmiştir. İran hükümetinin bu saldırıya verdiği düşük seviyeli misilleme, iki devlet arasındaki gerginliği bir nebze olsun hafifletmiş olsa da Siyonist yönetimin Heniyye ve Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'a yönelik suikastları, iki taraf arasında savaş olasılığını yeniden gündeme taşımıştır. Tel Aviv, İran tarafından daha önceki misillemelere kıyasla daha sert bir karşılık verilmesi durumunda savaş açacağı sinyallerini verse de bölgedeki büyük bir savaşın zarar ve maliyetleri, ABD yönetiminin Netanyahu'yu frenlemesine yol açmıştır. İran ve İsrail arasında savaş ihtimalinin hakim olduğu uzun aylarda Tel Aviv Gazze'deki soykırımını sürdürmüştür.

Önceki yıllarda işgal devletinin Gazze veya Batı Şeria'ya yönelik saldırganlığından farklı olarak, bu kez yüksek sesle dile getirilen dini referanslar, bu devletin 2024'teki soykırımını ve saldırgan genişlemeciliğini farklılaştıran ana motivasyon olmuştur. Yahudi teopolitikasına dayanan yeni strateji, Filistin topraklarının yanı sıra Güney Lübnan ve Suriye'de de işgal odaklı bir yaklaşımı hızlandırmıştır.

Netanyahu hükümeti, uluslararası toplumun 2024 yılı boyunca katliamları sona erdirmek ve işgal devletinin patolojik siyasi zihniyetini dizginlemek için güçlü bir irade gösterememesi nedeniyle Gazze'deki soykırımı tüm dünyanın gözleri önünde kesintisiz bir şekilde sürdürmüştür. Ayrıca Netanyahu bölgedeki kırılganlıkların oluşturduğu fırsat boşluklarından faydalanarak saldırgan genişlemeci stratejisinden taviz vermemiş ve 2025'e İsrail-Filistin çatışmasının ve bölgenin istikrarının geleceği açısından karamsar bir tablo bırakmıştır.

BARIŞI İMKANSIZ KILAN DİNAMİKLER

Çatışmanın ana dinamikleri göz önüne alındığında taraflar arasında bir uzlaşmaya varmayı zorlaştıran veya hatta imkansız hale getiren iki temel mesele bulunmaktadır. Birincisi İsrail'in realpolitik çerçevede benimsediği irrasyo-

nel güvenlik kaygılarıdır. Filistin direniş gruplarını marjinalleştirme stratejisi, Tel Aviv yönetiminin saldırganlığını artırmaktadır. Bu mesele Filistin topraklarının ve bölgenin güvenliği ve istikrarını olumsuz etkilediğinden Türkiye gibi ülkelerin bölgesel politikasını doğrudan ilgilendirmektedir.

Filistin topraklarında kalıcı bir çözümü engelleyen ikinci temel sorun ise Siyonist liderliğin teopolitik temelde izlediği genişlemeci stratejidir. “Vadedilmiş topraklar” anlatısına dayalı bir düzen vizyonu geliştiren İsrail, yalnızca Filistin’in değil bölgedeki diğer ülkelerin de toprak bütünlüğünü tehdit eden bir dil kullanmaktadır. Aksa Tufanı Operasyonu sonrasındaki statükoya bakıldığında İsrail’in Lübnan ve Suriye’ye yönelik saldırgan tutumu ve PYD/YPG terör örgütlerine verdiği destek, bu dini yayılcılığın en somut göstergeleridir.

İşgal devletinin dini okuma merkezli yaklaşımı, Türkiye’nin İsrail-Filistin çatışmasına yönelik politikalarını doğrudan etkilemektedir. 2024 boyunca, Türkiye’nin bölgede artan gerilimleri azaltmak ve Netanyahu hükümetinin soykırım politikalarını durdurmak için attığı adımlar ve yaptığı çağrılar iyi bilinmektedir. Ankara’nın çabaları, şüphesiz Ortadoğu’da kalıcı bir istikrar tesis etmeyi hedeflemektedir. Ancak Netanyahu hükümetinin ahlaki ve hukuki normları hiçe sayan tutumu ve tehditkar dili Türkiye’nin çatışma bağlamında pozisyonunu daha da güçlendirmesini gerektirmektedir.

Ankara’nın sahadaki durumla ilgili üç temel sabitesi bulunmaktadır. İlkel ve uluslararası hukuka uygun bir dış politika yaklaşımı çerçevesinde Türkiye’nin birinci önceliği, İsrail’in gerçekleştirdiği soykırımın sona erdirilmesi ve faillerin cezalandırılmasıdır. İkincisi geleneksel dış politika duruşu içinde Doğu Kudüs, Türkiye için bir kırmızı çizgidir. Siyonist rejimin Doğu Kudüs’ü işgal etmeye devam etmesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) 242 sayılı kararında belirtilen sınırlara dönmeyi reddetmesi, çatışmanın sona erdirilmesine olanak tanımamaktadır. Bu, Türkiye’nin İsrail’e yönelik politikasındaki kırılganlığın ana nedeni olmaya devam edecektir. Ankara için üçüncü temel sabite, İsrail’in saldırgan genişlemeci politikaları ve Tel Aviv’in terör örgütlerine verdiği desteklerdir.

Türkiye Filistin konusunda en ilkeli ve insani tavır gösteren ülkelerden biri olmuştur. Türkiye’nin bu tutumunu karalamak için ellerindeki bütün konvansiyonel ve yeni medya araçları üzerinden her türlü yalana başvuranlar bilmelidir ki Türkiye, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Filistinli kardeşlerinin her daim yanındadır ve şartlar ne olursa olsun kardeşlerini desteklemeye devam edecektir.

***Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı
Fahrettin Altun, 8 Nisan 2024***

Siyonist yönetimin Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturan unsurlarla kurduğu ittifak, bölgenin istikrarını olumsuz etkileyecek ve çatışma ortamını derinleştirecek başlıca etkenler arasındadır. Bu bağlamda İsrail-Filistin eksenindeki çatışmanın ana dinamiklerinin, Türkiye'nin güvenlik ve dış politika stratejisiyle yakından ilişkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır. 2024'teki gelişmeler bu argümanla uyumludur.

2025'TE BARIŞ ÖNGÖRÜLEBİLİR Mİ?

Filistin'deki trajediyi sona erdirmek ve benzer katliamların yeniden yaşanmasını önlemek için bir paradigma değişimine ihtiyaç vardır. Yahudi şeriatına göre siyaset üreten ve insanları katlederek işgali meşrulaştıran bir devletin eylemleri meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu noktada Batılı kurumsallaşmış demokrasilerin harekete geçmesi ve Tel Aviv'e karşı çeşitli yaptırımlar uygulaması gerekmektedir. Aksi takdirde İsrail'in saldırıganlığı sona ermeyecek ve duraksamaların ardından büyük acıların yaşanması mümkün olacaktır.

2024'teki tüm girişimler başarısız olmasına rağmen dünya genelinde ABD'de yeni bir döneme ilişkin umutlar bulunmaktadır. İsrail ve Filistin arasındaki 16 Ocak ateşkese, Biden'ın görevdeki son günlerine denk gelmesine rağmen, Trump'ın göreve gelmeden önceki ilk icraatı olarak hatırlanacaktır. Kampanya vaatlerini yerine getirmesi halinde Trump daha istikrarlı bir Ortadoğu'nun inşasında önemli bir rol oynayacaktır. Aksi takdirde Tel Aviv yönetimi daha agresif politikalar izlemeye cesaretlendirilmiş olacaktır.

Suriye'deki son gelişmeler, İsrail-Filistin süreci ve hem ABD'nin hem de Türkiye'nin yaklaşımlarıyla ilgili yeni bir denklem oluşturmuştur. Beyaz Saray, İsrail'in Suriye'de işgal ettiği bölgelerden çekilmesi için katı bir strateji uygulayarak barış ve istikrara yönelik adımlar atmalıdır. Trump yönetiminin katı şekilde İsrail yanlısı bir politika izlemesi ise bölgedeki belirsizliği derinleştirecek ve hem Filistin'de hem de Suriye'de istikrarlı bir düzenin inşasını engelleyecektir.

Ortadoğu'daki artan kırılganlık ve riskleri dengelemek için yeni Amerikan yönetiminin Gazze'de ateşkes sağlamaya dönük bazı adımlar atması beklenmektedir. Türkiye, Mısır ve Katar bu tür bir girişimi doğrudan destekleyecektir. Ankara'nın Trump döneminde Filistin meselesinde daha fazla dikkate alınması olumlu ilerleme sağlamak için gereklidir. Bu nedenle Beyaz Saray, ateşkes müzakereleri sırasında Türkiye'den Hamas ile iletişim kurmasını talep edebilir. Ayrıca olası bir ateşkesin ilan edilmesiyle birlikte Gazze'nin yeniden inşası gündeme geleceğinden, Türkiye'nin Mısır, Suudi Arabistan, Katar ve

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile koordinasyon içinde sürece katkı sağlaması 2025 için öngörülebilir bir durumdur.

Buna göre bölgede barış projeksiyonunun vazgeçilmez şartı, Gazze'deki soykırımın sona ermesi, işgal ordusunun Gazze'den çekilmesi ve Tel Aviv'in Lübnan ve Suriye'deki işgal planlarından kesin olarak vazgeçmesidir. Beyaz Saray'ın önümüzdeki haftalarda bu yönde adımlar atmayı başaramaması, 2025'te Filistin'de daha büyük bir trajediye ve Suriye'de kırılgan bir geçiş sürecine yol açacaktır. Bu, elbette Ankara'yı bölgesel politikalarda alternatif stratejiler geliştirmeye yönlendirecektir. Eğer Trump yönetimi, Netanyahu hükümetini sınırlamak için adımlar atmazsa hem bölgenin istikrarını hem de Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden İsrail politikalarına karşı önlemler almak 2025'te Ankara'nın ana öncelikleri arasında yer alacaktır.

Filistin'de akan kan durmadıkça bölgede barış ve huzur olmayacaktır. O nedenle Gazze'de de kalıcı ateşkes sağlanması için çabalarımızı diğer ortaklarımızla beraber devam ettiriyoruz.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
10 Aralık 2024

TABLO 7. 2025'TE TÜRKİYE'NİN İSRAİL'İN GAZZE SALDIRISINA YÖNELİK POTANSİYEL POZİSYONU

Ana Dinamikler	2025 Beklentileri	Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkiler
İsrail'in Saldırgan Genişlemeciliği ve Gazze'de Soykırım	İsrail'e karşı süregelen uluslararası protestolar ve hukuki meydan okumalar	Uluslararası hesap verebilirlik ve insan hakları savunuculuğu çağrılarının güçlenmesi
Netanyahu'nun Bölgesel Provokasyonları ve ABD'nin Rolü	Lübnan ve Suriye ile artan gerilimler ve daha geniş çaplı çatışma riskleri	İsrail'in yayılmacılığını dengelemek için bölgesel diplomasinin derinleştirilmesi
İran'ın Zayıflayan Rolü ve İsrail'in Hizbullah'ı Hedef Alması	İsrail-İran çatışmalarının çözülmemesi nedeniyle artan bölgesel istikrarsızlık	Suriye ve Lübnan'ı istikrara kavuşturmak için Arap devletleriyle iş birliğinin artırılması
Türkiye'nin Doğu Kudüs ve Filistin'in Hakları Konusundaki İlkesel Duruşu	Türkiye'nin Kudüs konusundaki kırmızı çizgilerini güçlendirmesi ve hesap verebilirlik talebi	Gazze'nin yeniden inşası ve ateşkes görüşmelerine arabuluculuk çabalarının artırılması
Trump Yönetimindeki Potansiyel ABD Politika Değişiklikleri	Türkiye, Katar ve Mısır'ın dahil olduğu ABD destekli ateşkes girişimleri	Hamas ile iletişim kurmak dahil Amerikan politikalarına dayalı stratejik uyum

TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ: İhtiyatlı Komşuluk ve Bölgesel Rekabet

İsmet Horasanlı

08

2024'ÜN ÖZETİ

1

Suriye'de, İran destekli Esed rejimi devrildi ve muhalefet iktidara geldi. Yeni yönetim, Türkiye'ye daha yakın politikalar izlemeye başladı.

2

Türkiye'nin Irak politikasında önemli gelişmeler yaşandı. Kalkınma Yolu Projesi'nde ciddi ilerleme kaydedildi ve terörle mücadele konusunda bir anlaşmaya varıldı.

3

Zengezur Koridoru üzerindeki müzakereler devam etti. İran, bu projeye karşı çıktı.

4

İran'ın nükleer programı yeniden gündeme geldi. KOEP'e taraf olan AB ülkeleri, İran'ı "tetik mekanizması" ile tehdit etti.

GİRİŞ

Türkiye ve İran, Ortadoğu bölgesinin tarihsel, kültürel ve devlet geleneği açısından en önemli ülkelerinden ikisidir. İki ülke arasında tarihsel benzerlikler olduğu kadar bölgesel jeopolitik rekabet de bulunmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu'daki bölgesel değişimler, iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bunun yanı sıra İran'ın küresel aktörlerle ilişkileri de iki ülke arasındaki rekabet ve iş birliği dinamiklerini şekillendirmektedir. Bölgesel düzeyde Irak'taki gelişmeler, Suriye'deki rejim değişikliği ve Azerbaycan'ı Nahçıvan'a bağlayan Zengezur Koridoru jeopolitik açıdan önemli olup her iki ülkeyi de yakından ilgilendirmektedir.

Buna ek olarak Batı ile İran arasındaki ihtilafın üç ana dinamiği bulunmaktadır: İran'ın nükleer programı, füze programı ve İran destekli milisler. Batı ile İran arasında devam eden gerilimlerde Türkiye temkinli ve ihtiyatlı bir dış politika benimsemiş; İran'ın nükleer programı ve bu program nedeniyle uygulanan yaptırımlar konusunda net bir duruş sergilerken diğer iki meselenin ise mümkün olduğunca dışında kalmaya çalışmıştır.

ANA DİNAMİKLER

Irak: Kalkınma Yolu Projesi ve Terörle Mücadele

Türkiye öncülüğündeki “Kalkınma Yolu Projesi”, Basra Körfezi'ni Türkiye üzerinden Avrupa'ya bir otoyol ve demir yolu ağıyla bağlayacaktır. Bu proje aynı zamanda Basra, Bağdat ve Musul gibi Türkiye ile güçlü tarihsel bağlara sahip şehirleri birbirine bağlayacaktır. Buna ek olarak hattın bölge için son derece önemli olan Kerbela ve Necef gibi şehirlerden geçmesi, Türkiye'nin tarihsel bağlarına dayalı yumuşak gücünü bölgede önemli ölçüde artıracaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin Irak'taki farklı toplumsal kesimlerde önemli bir etki sahibi olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Kültürel meselelerin yanı sıra Kalkınma Yolu Projesi Türkiye'ye önemli ekonomik faydalar da sağlayabilir. Projenin tamamlanmasıyla birlikte Türkiye ile Irak arasındaki şu anda yaklaşık 20 milyar dolar olan ticaret hacminin 30-40 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir ki bu da Türkiye'nin Irak pazarlarında daha aktif bir rol oynamasına olanak tanıyacaktır. Bu doğrultuda 2024 oldukça hareketli bir yıl olmuştur. 22 Nisan 2024'te Cumhurbaşkanı Erdoğan on üç yıl aradan sonra Irak'a ilk ziyaretini gerçekleştirmiş ve bu ziyaret sırasında Kalkınma Yolu Projesi'ne ilişkin bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.¹ Benzer şekilde 29 Ağustos 2024'te projenin tarafları olan Irak, Türkiye, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında İstanbul'da bakanlar zirvesi gerçekleştirilmiştir.² Ayrıca Türkiye ve Irak arasında terörle mücadele konusunda önemli anlaşmalar imzalanmış ve üst düzey görüşmeler yapılmıştır. 14 Mart'ta Türkiye Genelkurmay Başkanı Yaşar Güler, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı İbrahim Kalın ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Bağdat'a yaptığı ziyaret bunun bir göstergesidir.³

İran'ın Irak üzerindeki etkisi ise giderek azalmakta ve Irak'taki Şii dini liderler Tahran'ı eleştirmektedir. Bir zamanlar İran yanlısı önemli bir lider olan Mukteda Sadr'ın, İran'ın Irak'taki müdahalelerini eleştirmesi ve Esed rejiminin düşüşüne yönelik olumlu yorumları bunun örneklerindendir.⁴ Türkiye'nin başarılı girişimlerine rağmen Tahran'ın etkisinin kademeli olarak azalması, İran içinde de eleştirilere yol açmış ve İran'ın özellikle Türkiye ve Suudi Arabistan gibi komşularının gerisinde kaldığına dair değerlendirmeler yapılmıştır. Kalkınma Yolu Projesi de bu eleştirilerde örnek olarak gösterilmektedir.⁵

Türkiye açısından bu proje bir bölgesel üstünlük perspektifi olarak değil bölge ülkeleri arasındaki iş birliğini artırmak için bir sıçrama tahtası olarak görülmektedir.

Suriye: Rejim Değişikliği

Türkiye, Suriye ile 911 kilometrelik en uzun sınıra sahip komşusu olmasının yanı sıra on üç yıl süren iç savaş nedeniyle en fazla sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke durumundadır. Ancak uzun yıllardır Suriye'de

1 Timour Azhari, Ece Toksabay ve Ahmed Rasheed, "Iraq and Türkiye to Elevate Security, Economic Ties after Erdogan Visit", Reuters, 22 Nisan 2024.

2 Bilgay Duman, "Kalkınma Yolu Projesi Umut Veriyor", Anadolu Ajansı, 31 Ağustos 2024.

3 "Sayın Bakanımızın Irak Cumhuriyeti'ne Ziyareti", T.C. Dışişleri Bakanlığı, 14 Mart 2024, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-irak-cumhuriyeti-ni-ziyareti--14-mart-2024--bagdat.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

4 "Mukteda Sadr: Muntazeer-e tashkeel-e dovlat-e demokratik dar Suriya hastim." BBC News Farsi, X, 9 Aralık 2024, <https://x.com/bbcpersian/status/1866122812919881798>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

5 Hoda Ahmadi, "Akab Oftaden az Hamsayeh", Tejaret-e Farda, 16 Kasım 2024, <https://www.tejara-tefarda.com/fa/tiny/news-48132>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

iktidarda olan Baas rejimi, Türkiye’den uzaklaşmış ve ülkeyi İran’ın askeri ve siyasi manevra alanına dönüştürmüştür. Öyle ki İran, rejimi desteklemekle kalmamış, aynı zamanda doğrudan İran’dan eğitilmiş milis gruplarını Suriye’ye göndermiş ve bazı durumlarda danışmanlık adı altında üst düzey komutanlarını bölgede tutmuştur. Bu milisler zaman zaman Türkiye’ye karşı faaliyetlerde de bulunmuştur.

Tüm bunlara rağmen Türkiye, Esed rejimini müzakerelere davet etmiş ve özellikle mülteciler ve sınır güvenliği konularındaki güvenlik endişelerini barışçıl yollarla çözmeye çalışmıştır. Türkiye’nin bu tutumu, Esed rejiminin muhalifleri tarafından bile sert tepkilerle karşılanmıştır. Ancak Esed rejimi uzlaşma çağrılarına yanıt vermediğinde Türkiye’nin muhalefeti daha fazla tutmasının bir nedeni kalmamıştır. Böylece muhalefet İdlib’den hareket ederek on bir gün içinde Şam’da iktidarı ele geçirmiştir.

Bu gelişme bölge için bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiş ve hem ulusal hem de bölgesel düzeylerde önemli değişiklikler getirmiştir. Bir yandan elli üç yıllık Baas rejimi sona ererken diğer yandan da Suriye’yi “stratejik derinliği” olarak tanımlayan İran, bu ülke üzerindeki etkisini kaybetmiştir.⁶ Bu arada Türkiye’nin etkisi, Türkiye yanlısı politikalar izleyen muhalif grupların iktidara gelmesiyle doğal olarak artmıştır. Böylece Esed’in yerini muhalefetin almasıyla Türkiye ve İran bölgesel jeopolitik etki açısından yer değiştirmiştir.

Güney Kafkasya: Zengezur Koridoru

Zengezur Koridoru, Türkiye ve İran’ın iki bölgesel güç olarak karşı karşıya geldiği bir diğer önemli konu olmuştur. İran, koridorun inşasına son derece olumsuz tepki vermiş ve benzer bir geçişin kendi toprakları üzerinden sağlanmasından yana olmuştur. İran’ın koridorun açılmasına yönelik olumsuz tepkisinin iki ana nedeni vardır. Bunlardan ilki İran’ın Ermenistan ile sınırını ve dolayısıyla Güney Kafkasya ile bağlantısını kaybetmek istememesidir. Bu bağlamda İran, meseleyi coğrafi sınırlarının korunması olarak yorumlamaktadır. Ancak koridor Ermenistan topraklarından geçtiği için ortada hukuki açıdan İran’ı bağlayan bir durum bulunmamaktadır. İkincisi İran bölgesel bir rakip olarak gördüğü Türkiye’nin artan etkisini ve Türk cumhuriyetlerine doğrudan bağlanmasını olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Bu duruma hukuki bir gerekçe bulamayan İran “Jeopolitik değişim bizim kırmızı çizgimizdir” söylemini geliştirmiştir.⁷ Ancak sahadaki gerçeklik İran’ın kırmızı çizgilerine değil uluslararası hukuk ve anlaşmalara dayanmaktadır.

⁶ İsmet Horasanlı, “İran’ın Suriye’de Kaybettikleri ve Olasılıklar”, *Sabah*, 11 Ocak 2025.

⁷ Mohammad Jamshidi, X, 9 Eylül 2023, <https://x.com/MhmmdJamshidi/status/1700473326550839478>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

İran'ın Nükleer Programı

İran'ın nükleer programı, başlangıçta ABD tarafından “Barış için Atomlar” programı kapsamında başlatılmış olsa da günümüzde iki ülke arasındaki en önemli ihtilaflardan biri haline gelmiştir. Bu bağlamda İran ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) beş daimi üyesi ve ilaveten Almanya arasında yapılan, Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) olarak bilinen ve iki yıllık müzakerelerin ardından imzalanan anlaşma önemlidir. Bu anlaşma uyarınca İran nükleer faaliyetlerini yalnızca barışçıl amaçlarla ve uluslararası güvenliği tehdit etmeyecek şekilde BM denetimi altında sürdürecektir. Bunun karşılığında Tahran’a uygulanan ambargolar belirli bir süre askıya alınacak ve İran yükümlülüklerini tam olarak yerine getirirse tamamen kaldırılacaktır.

AB ve BM yaptırımlarının askıya alınması, 18 Ekim 2025’te sona erecek olan BM-2231 kararıyla güvence altına alınmıştır.⁸ Buna göre KOEP taraflarından biri “tetik mekanizmasını” devreye sokmadığı sürece BM yaptırımları 18 Ekim 2025’e kadar askıda kalacak ve sonrasında tamamen kaldırılacaktır. Diğer bir deyişle KOEP’in Avrupalı taraflarının yaptırımları yeniden uygulamak için yalnızca 18 Ekim 2025’e kadar süreleri bulunmaktadır.

Türkiye, İran'ın nükleer programı konusunda her zaman net bir pozisyona sahip olmuştur. Buna göre Türkiye bir yandan İran'ın nükleer programının barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğini vurgulamış diğer yandan bu konuda İran'a karşı ayrımcılık yapılmasına karşı çıkmıştır. Türkiye'nin resmi pozisyonuna göre barışçıl olmayan amaçlarla geliştirilen bir nükleer programın engellenmesi gerekmeğe de bu yaklaşım yalnızca İran'a yönelik çifte standart olarak uygulanmamalıdır. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan 2018’de yaptığı bir konuşmada İran'a uygulanan ambargoların doğru olmadığını ve bunun dünyadaki dengeyi istikrarsızlaştırdığını ifade etmiştir.⁹ Türkiye, İran'ın nükleer programı üzerindeki ihtilafa karşı çatışmacı bir yaklaşımı da desteklememekte ve böyle bir yaklaşımın bölgesel istikrarsızlığı daha da artıracığı görüşünü savunmaktadır.

2025 PROJEKSİYONU

2024'teki gelişmelere paralel olarak İran'ın bölgedeki faaliyetleri, nükleer programı, Zengezur Koridoru'na yönelik politikası ve Kalkınma Yolu'na yaklaşımı 2025'te de gündemde kalmaya devam edecektir. Bu bağlamda Suriye'deki yeni dönem, İran için kısa vadede telafi edilemeyecek bir kayıptır. Nitekim İranlı

8 “Resolution 2231 (2015) on Iran Nuclear Issue”, United Nation, https://main-un-org.translate.google/securitycouncil/en/content/2231/background?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

9 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İran Yaptırımlarını Doğru Bulmuyoruz”, Anadolu Ajansı, 6 Kasım 2018.

yetkililer, Suriye’yi İran’ın stratejik derinliği olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla İran’ın kendisi için bu kadar önemli bir ülkeden vazgeçmesi olası görünmemektedir. Bu nedenle İran, yeni Suriye hükümeti ile bir anlaşma yapma dahil farklı yollar deneyecektir. Ayrıca bu yönde Türkiye’den arabuluculuk yapmasını talep etmesi de muhtemeldir. Türkiye ise bölgeye yönelik “ortak duruş” politikası çerçevesinde İran’ı dışlamak istememektedir. Ancak geçmiş deneyimlerine dayanarak İran’a karşı temkinli bir tutum benimseyecektir.

Bölgesel jeopolitik açısından büyük öneme sahip diğer iki konu ise Zengezur Koridoru ve Kalkınma Yolu Projesi’dir. İran, doğal sınırlarının değişeceğine ve Kafkasya ile bağlantısının kesileceğine inandığı için Zengezur Koridoru’na karşı çıkmaktadır. Öte yandan koridorun İran’ı baypas ederek Türkiye’yi doğrudan Türk Cumhuriyetleri ile bağlayacak olması da İran tarafından hoş karşılanmamaktadır. Mevcut durumda Türkiye’nin Türk cumhuriyetleri ve Rusya ile kara bağlantısı büyük ölçüde İran üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum İran’a bu bağlantı hatlarını gözlemleme imkanı verdiği gibi ekonomik olarak da fayda sağlamaktadır. İran, koridorun açılmasıyla yaşayacağı ekonomik kaybı kabul etmemekte ve bu siyasi denklemin dışında bırakılmayı tolere etmemektedir. Bu nedenle 3+3 müzakere formatı gibi platformlara büyük önem vermektedir. 2025’te İran benzer şekilde koridorun kısmen kendi topraklarından geçmesini önererek ve süreci müzakerelerle uzatarak bir rol çalmaya çalışacaktır. Bu sayede hem bu denklem dışında kalmamış olacak hem de diğer çekincelerini aşabilecektir. Ancak bu tür önerilerin diğer taraflarca kabul edilip edilmeyeceği bir soru işaretidir.

Zengezur Koridoru’nun aksine İran, Kalkınma Yolu Projesi’ne karşı çıkmamaktadır. İran, Hürmüz Boğazı üzerindeki hakimiyeti sayesinde transit geçişleri kontrol edebilmekte ve aynı zamanda projenin sunabileceği potansiyel iş birliği ve fırsatları hesaba katmaktadır. Ayrıca İran’ın bir parçası olduğu, Hindistan’dan Rusya ve Avrupa’ya İran üzerinden geçen Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru’nun (INSTC) mevcut koşullarda işlevsel olması pek mümkün görünmemektedir.¹⁰ Bu nedenle Kalkınma Yolu Projesi’ne engel teşkil eden bir durum bulunmamakta ve Büyük Faw Limanı’nın 2025’e kadar tamamlanmasının projenin diğer ayaklarında önemli ilerlemelere yol açması beklenmektedir. Dolayısıyla Kalkınma Yolu Projesi, 2025’te Ankara ve Tahran arasında iş birliğine dayalı bir ilişkiye zemin hazırlayabilir.

2025’te İran gündeminde yer alacak bir diğer konu, İran’ın nükleer programı olacaktır. Bunun nedeni, İran’a yönelik BM yaptırımlarını askıya alan BM’nin

10 Umud Shokri, “North-South Transport Corridor: Iran-Russia New Railway to Circumvent Western Pressure”, Gulf International Forum, <https://gulffif.org/north-south-transport-corridor-iran-russia-new-railway-to-circumvent-western-pressure>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2025).

2231 sayılı kararının Ekim 2025'te sona erecek ve bu tarihe kadar KOEP'e taraf ülkelerden birinin tetikleme mekanizmasını devreye sokmaması durumunda BM ambargolarının tamamen kaldırılacak olmasıdır. Bu nedenle, Ekim 2025'e kadar AB ile İran arasında nükleer mesele konusunda yoğun bir diplomasi yürütülecektir. Öte yandan, yeni Trump yönetiminin İran konusunda benimseyeceği politika da İran gündeminde yoğun bir şekilde yer alacaktır. Trump'a göre, İran ile yapılacak bir anlaşma İran'ın nükleer programını, balistik füzelerini ve bölgedeki milis güçlerini süresiz olarak kapsamalıdır. Böyle bir anlaşmaya varılamaması durumunda Trump'ın, İran'a yönelik "maksimum baskı" politikasına geri dönerek sert ekonomik yaptırımlar uygulaması olasıdır. Buna karşılık, İran KOEP'i yeniden canlandırmaya veya benzer bir anlaşma yapmaya çalışacaktır. Eğer bunu başaramazsa zaman kazanmaya ve Trump dönemini minimum hasarla atlattırma çalışacaktır.

Bu doğrultuda, mevcut konjonktürün devam etmesi, Türkiye-İran ticaret hacmi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin yaptırım uygulamasına rağmen AB ve BM yaptırımlarının askıya alınması nedeniyle iki ülke arasındaki ticaret hacmi olumlu bir seyir izlemiştir. Ancak AB ve BM yaptırımlarının yeniden devreye girmesi durumunda Türkiye-İran ticari ilişkileri bundan olumsuz yönde etkilenecektir. Ayrıca maksimum baskı politikasının yol açacağı ekonomik zorluklar nedeniyle İran'dan Türkiye'ye yönelik olası bir göç artışı da olumsuz bir durum olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye'nin İran'ın nükleer programına yönelik tutumu değişmeyecektir. Türkiye, yalnızca barışçıl amaçlar taşımayan nükleer programlara değil aynı zamanda bu tür programlardan kaynaklı tedbirlerin yalnızca İran'a uygulanmasına da karşıdır. Ayrıca Türkiye, İran'a yönelik yaptırımları onaylamamakta ve askeri müdahalenin bir çözüm olmadığı görüşünü savunmaktadır.

TABLO 8. TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ VE OLASI SONUÇLAR

Konu	Türkiye	İran	Olası Sonuçlar
Suriye'de Rejim Değişikliği	Suriye üzerindeki etkisi artmıştır.	Suriye üzerindeki etkisi azalmıştır.	İran, Türkiye'den arabuluculuk talep edecektir.
Kalkınma Yolu Projesi	Projenin ana aktörlerinden biridir. Irak üzerindeki etkisi artmıştır.	Kontrol edilebilir bir proje olarak görmüştür.	İş birliği yapılabilecek alanlar ortaya çıkacaktır.
Zengezur Koridoru	Bunu önemli bir fırsat ve kazanım olarak görmektedir.	Bunu kendi aleyhine bir jeopolitik ve doğal sınır değişikliği olarak değerlendirmektedir.	3+3 müzakereleri devam edecektir.
İran'ın Nükleer Programı	Hem nükleer yayılmaya hem de yaptırımlara karşıdır; askeri müdahaleden yana değildir.	Trump'ın yeni dönemine ve olası yaptırımlara hazırlanmaktadır.	Maksimum baskı politikası geri dönecektir. Türkiye-İran ticareti olumsuz etkilenecektir.

TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Tunç Demirtaş

09

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah Sisi'nin karşılıklı ziyaretleriyle normalleşme dönemine girdi.
- 2 Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim Kalın, Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Alparslan Bayraktar, Savunma Sanayii Başkanı Haluk Görgün ve ticaret bakan yardımcısı Nijer'i ziyaret etti.
- 3 Türkiye-Afrika Ortaklığı Üçüncü Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı Cibuti'de düzenlendi.
- 4 Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliğinde Etiyopya ve Somali arasında başlatılan Ankara süreci başarıyla sonuçlandırıldı.

2024'TE TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIĞI

2024, Türkiye'nin Afrika Kıtası ile ilişkileri açısından dönüştürücü bir yıl olmuştur. Ekonomik, diplomatik, siyasi ve savunma sektörlerindeki çabalar, imzalanan anlaşmalar ve resmi ziyaretler, Türkiye-Afrika ortaklığının derinleşmesini sağlamıştır. Türkiye'nin kıtanın kalkınma hedefleriyle uyumlu kazan-kazan dış politika yaklaşımı, ikili ilişkilerde sürdürülebilir bir büyüme ivmesine katkıda bulunmuştur.

2024'ün ilk on bir ayında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 550 milyar dolara ulaşırken Afrika'nın payı 26,8 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Mısır, Cezayir, Libya ve Fas gibi Kuzey Afrika ülkeleriyle yapılan ticaret dikkat çekici seviyelere ulaşmıştır. Mısır ile ticaret 7 milyar dolara yaklaşırken Libya ve Cezayir enerji ve ham madde ticaretinde önemli ortaklar olarak öne çıkmıştır. Afrika'nın Sahra Altı bölgelerinde ise Güney Afrika, Senegal ve Gana gibi ülkelerle ekonomik ilişkiler derinleşmiş; tarım, madencilik ve sanayi sektörlerinde ticaret artmıştır. Yılın ilk aylarında ticaret hacimleri düşük kalmış olsa da Nisan ve Haziran aylarındaki artışlar büyüme trendlerini sürdürerek Türkiye-Afrika ekonomik iş birliğinin güçlenmesini ve sürdürülebilir hale gelmesini sağlamıştır.¹

Diplomatik ve siyasi alanlarda, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkileri önemli bir ivme kazanmıştır. 2024'te gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler, Türkiye'nin kıtaya stratejik ortaklık vizyonunu güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Şubat 2024'te Mısır'a gerçekleştirdiği ziyaret, Ankara-Kahire ilişkilerinin normalleşmesinde önemli bir dönüm noktası olurken

1 "Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret", TÜİK, <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=DownloadIstatistiksel-+Tablo&ie=UTF-8&oe=UTF-8>, (Erişim tarihi: 2 Aralık 2024).

Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah Sisi'nin Eylül'de Türkiye'ye yaptığı ziyaret, bu süreci daha da pekiştirmiştir.²

Tanzanya Cumhurbaşkanı Samia Suluhu Hassan'ın Türkiye'yi ziyareti, Doğu Afrika ile ilişkilerin derinleştiğini göstermiştir. Ayrıca Cibuti'de düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklığı Üçüncü Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı, Türkiye'nin Afrika Birliği ile iş birliğini güçlendirme konusundaki kararlılığını teyit etmiştir.³

Türkiye'nin 2024'te Etiyopya-Somali krizinin çözümündeki kolaylaştırıcı rolü, bölgesel barışa yönelik kritik bir adım olmuştur. Temmuz 2024'te başlatılan Ankara süreci, iki ülke arasında diplomatik diyalogu yeniden tesis etmiş ve 11 Aralık 2024'te imzalanan Ankara Deklarasyonu ile uzlaşma sağlanmıştır. Bu süreç Türkiye'nin güvenilir bir arabulucu ve barış kolaylaştırıcısı olarak rolünü pekiştirmiş, bölgesel ve küresel etkilerini artırmıştır.⁴

Savunma ve güvenlik sektörlerinde Türkiye, askeri iş birliği anlaşmaları ve eğitim programları aracılığıyla Afrika'da kilit bir oyuncu olarak öne çıkmıştır. 2024'te Somali, Gine-Bissau, Gambiya, Mısır, Fildişi Sahili ve Senegal gibi ülkelerle anlaşmalar imzalanmıştır. İzmir'de düzenlenen EFES 2024 Tatbikatı, daha derin askeri iş birliği için zemin hazırlamıştır.⁵ Türkiye'nin savunma sanayii ürünlerini sergilediği SAHA EXPO Fuarı, Afrika ülkelerinin büyük ilgisini çekmiş ve iş birliği fırsatlarını artırmıştır. Türkiye'nin Somali'deki Deniz Görev Grubu operasyonları, bölgesel güvenlik ve istikrara katkı sağlamış ve iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı daha da güçlendirmiştir.⁶

2024'te ekonomik, diplomatik ve savunma sanayiinde kaydedilen ilerlemeler, sürdürülebilir ve stratejik bir Türkiye-Afrika ortaklığının temellerini sağlamlaştırmıştır. Türkiye'nin ihtiyaç odaklı dış politika yaklaşımı, Afrika ülkelerinin Türkiye'ye güvenilir bir ortak olarak duyduğu güveni artırarak siyasi ve ekonomik istikrara katkı sağlamıştır. İleriye dönük olarak, Türkiye'nin kıtadaki etkisinin insani diplomasi, ekonomik projeler ve savunma iş birlikleri aracılığıyla daha da derinleşmesi beklenmektedir. 2026'da düzenlenmesi plan-

2 Mehmet Tosun, "Mısır Cumhurbaşkanı Sisi Bugün Türkiye'ye Resmi Ziyarete Bulunacak", Anadolu Ajansı, 3 Eylül 2024.

3 "The Third Africa-Türkiye Ministerial Review Conference", African Union, 2 Kasım 2024, <https://au.int/en/newsevents/20241102/third-africa-turkiye-ministerial-review-conference>, (Erişim tarihi: 4 Aralık 2024)

4 Tunç Demirtaş, "Türkiye's Peace Diplomacy in the Horn of Africa", SETA, 12 Aralık 2024, <https://www.setav.org/en/focus/turkeyes-peace-diplomacy-in-the-horn-of-africa>, (Erişim tarihi: 5 Aralık 2024)

5 "EFES-2024 Tatbikatı Başarıyla Tamamlandı", Anadolu Ajansı, 30 Mayıs 2024.

6 "SAHA EXPO Çok Sayıda İşbirliği Anlaşmasına Ev Sahipliği Yapıyor", Anadolu Ajansı, 23 Ekim 2024.

lanan 4. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, bu stratejik ortaklığın gelecekteki yol haritasını tanımlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

2024'TE AFRIKA İLE İLİŞKİLERİN TEMEL DİNAMİKLERİ

2024'te Türkiye, Afrika'da stratejik olarak ilişkilerini derinleştirerek ve etkisini pekiştirerek güvenilir bir aktör olarak konumunu sağlamlaştırmıştır. Türkiye, ekonomik, siyasi, diplomatik ve güvenlik boyutlarında varlığını genişleterek karşılıklı ihtiyaçlara dayalı, yerel dinamiklere, sahadaki gerçekliklere ve hassasiyetlere saygı duyan titiz çözümler sunmuştur. Özellikle Mısır ile normalleşme, Sahel bölgesinde artan iş birliği, terörle mücadele desteği ve Etiyopya-Somali krizinin çözümündeki kolaylaştırıcı rol, 2024 boyunca öne çıkan temel dinamikler olmuştur.

Mısır ile Normalleşme

14 Şubat'ta Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi adına atılan adımlar, 2024'te Türkiye-Afrika ilişkileri açısından özellikle dikkat çekicidir. Şubat'ta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kahire'ye yaptığı ziyaretin ardından, Eylül'de Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaret, diplomatik yakınlaşmanın yeniden tesis edilmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu normalleşme süreci yalnızca Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da değil aynı zamanda Kuzey ve Doğu Afrika'da da stratejik ortaklıkların önünü açmıştır.

Normalleşen ilişkiler kapsamında enerji, ticaret, savunma sanayii ve tarım gibi çeşitli sektörlerde 17 iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Mısır, Türkiye için enerji projelerinde kritik bir ortak olarak öne çıkmış, Libya'daki ortak girişimler ise Kuzey Afrika'da daha büyük bir istikrarın yolunu açmıştır. Bu süreçteki en önemli başarılarından biri Türkiye ve Mısır'ın Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz bölgelerinde istikrarı sağlamak için iş birliği yapması olmuştur. Bu gelişme Afrika'da istikrar, barış ve uzlaşının teşvik edilmesi için önemli bir fırsat sunmuştur.

Terörle Mücadele Çabaları

Türkiye'nin Afrika'daki terörle mücadele desteği en dikkat çekici dinamiklerden biri olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin Somali hükümetine Şebab terör örgütüyle mücadelede sağladığı yardım, Türkiye modelinin Afrika'da güvenilirliğini önemli ölçüde artırmıştır. Bu destek, askeri eğitim ve Türk savunma sanayii ekipmanlarını kapsayarak çeşitli bölgelerdeki terörle mücadele çabalarına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin yaklaşımının temel unsurlarından biri,

askeri iş birliğini eğitim, kalkınma ve sosyal projelerle birleştirerek terörizmin kök nedenlerini ele almak olmuştur.⁷

Sahel Bölgesi ile Artan İş Birliği

2024'te Sahel bölgesi stratejik dönüşümün odak noktası haline gelmiş, küresel ve bölgesel güçlerin rekabetini yoğunlaştırdığı bir coğrafya olmuştur. Özellikle Fransa'nın bölgedeki etkisi azalırken Türkiye, Sahel ülkelerinin ihtiyaçlarına uygun katkılar sağlamak suretiyle yapıcı bir aktör olarak ağırlık ve etkisini artırmıştır. Türkiye, Sahel bölgesinde ekonomik ve güvenlik temelli ortaklıklarını güçlendirmiştir.

2024'te Türkiye yumuşak güç ve güvenlik iş birliğini birleştirerek Nijer, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerle ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye, savunma sanayii ürünleri tedarik ederek bölgedeki meşru hükümetlerin terörle mücadele kapasitesini artırmış ve bölgesel güvenlikte önemli bir aktör olmuştur. Türkiye'nin Sahel'de sağladığı askeri eğitim programları ve operasyonel destek, bölgenin istikrarını sağlamada kritik bir rol oynamıştır.⁸

Arabuluculuk Çabaları

2024'te Türkiye'nin en dikkate değer başarılarından biri Etiyopya ve Somali arasında bölgesel bir savaşı önlemek ve bölgesel barış ile güvenliği sağlamak için gerçekleştirdiği başarılı arabuluculuk olmuştur. Güvenilir bir aktör olarak imajını pekiştiren Türkiye, Ankara süreci aracılığıyla bu çatışmayı çözerek barışçıl ve iş birliğine dayalı bir çözüm elde etmiştir. Süreç taraflar arasında yapıcı bir diyalog kurulmasını sağlamış ve 11 Aralık 2024'te Ankara Deklarasyonu'nun imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Anlaşma Somali'nin toprak bütünlüğünü, ulusal egemenliğini ve bağımsızlığını korurken Etiyopya'nın ticari amaçlarla denize erişimini güvence altına almıştır. Türkiye'nin bu süreçteki rolü, iki ülke arasındaki gerilimleri sona erdirmekle kalmamış aynı zamanda Afrika Boynuzu'nda barış ve istikrar için bir ortam yaratmıştır. Bu sürecin ardından Türkiye, Afrika'da kazandığı güveni ve geliştirdiği modeli kullanarak Sudan ile BAE arasında arabuluculuk çabalarını başlatmış ve bölgesel bir arabulucu olarak konumunu daha da sağlamlaştırmıştır.⁹

7 "Türkiye's Contributions to International Community's Efforts to Fight Terrorism", Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 17 Kasım 2024, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_s-contributions-to-international-community_s-efforts-to-fight-terrorism.en.mfa, (Erişim tarihi: 5 Aralık 2024).

8 Tunç Demirtaş, "Türkiye'den Kritik Zamanda Nijer Çıkarması", Anadolu Ajansı, 17 Temmuz 2024.

9 Tunç Demirtaş, "Türkiye's Peace Diplomacy in the Horn of Africa", SETA, 13 Aralık 2024, <https://www.setav.org/en/focus/turkeyes-peace-diplomacy-in-the-horn-of-africa>, (Erişim tarihi: 14 Aralık 2024).

2025 BEKLENTİLERİ

2025'te Türkiye'nin Afrika ile etkileşimlerini çeşitli seviyelerde ve kurumlar aracılığıyla iş birliğiyle şekillendirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda güvenlik ve savunma gibi sert güç konularının yanı sıra iklim değişikliği/çevresel sorunlar, eğitim, insani yardım, teknoloji transferleri ve kültürel konular gibi diğer kritik konuların daha fazla önem kazanması öngörülmektedir. Ayrıca Somali-Somaliland görüşmeleri ve Sudan'da arabuluculuk çabaları gibi yeni girişimlerin de gündeme gelmesi beklenmektedir.

Kızıldeniz ve Doğu Afrika'daki artan güvenlik riskleri, 2025'e ilişkin önemli konulardan biridir. 2024 yılı sonunda Somali'de 1.200 üyeye ulaştığı bildirilen DEAŞ'ın varlığı bölgede büyük bir güvenlik tehdidi olmaya devam etmektedir. Buna Yemen'de Husilere yönelik İran desteğinin artışı da eklenince bölgede DEAŞ varlığından kaynaklanan güvenlik risklerinin Aden Körfezi ve Kızıldeniz'e yönelik tehditleri artırabileceği öngörülmektedir. Bunun, Afrika Boynuzu'nun jeopolitik önemini artıracak ve İsrail-Husi gerilimlerini şiddetlendireceği tahmin edilmektedir.

2025 için bir diğer önemli beklenti, kıtanın farklı bölgelerinde artacak jeopolitik rekabettir. ABD, Çin, Rusya, AB, Körfez ülkeleri, Hindistan ve Brezilya gibi aktörler etkilerini genişletme çabalarını sürdürürken Türkiye'nin Afrika'da alternatif ve güvenilir bir aktör olarak konumunu sağlamlaştırması beklenmektedir. Fransa'nın özellikle Sahel ve Batı Afrika'daki etkisinin azalması nedeniyle Doğu Afrika'da Türkiye ile rekabet etme girişiminde bulunması yüksek ihtimaldir. 2025 itibarıyla, Çad ve Senegal gibi ülkelerde Fransa'nın etkisinin daha da zayıflayacağı öngörülmektedir.

Son olarak Afrika'da ABD ile Çin arasındaki rekabetin 2025'te daha da yoğunlaşması beklenmektedir. Lobito Koridoru, "Daha İyi Bir Dünyayı Yeniden İnşa Et" (Build Back Better World/B3W) girişimi ve Güney Afrika'da vahşi yaşam ve doğal yaşam alanlarını korumaya yönelik olası programlar gibi projeler, iki küresel güç arasındaki rekabeti artırabilir. Bu proje alanları, kritik mineraller ve madencilik kaynakları nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Bu bölgelerdeki

Biz, Türkiye olarak bu zorlu yolda Afrika Kıtası'yla beraber yürümek istiyoruz. İlişkilerimizi karşılıklı saygı ve güvene dayandırıyoruz.

Attığımız her adımda eşit ortaklık ve karşılıklı fayda anlayışıyla hareket ediyoruz. Bu kıtanın zenginliklerini azaltmak değil, artırmak istiyoruz.

Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler bulunması gerektiğine inanıyoruz.

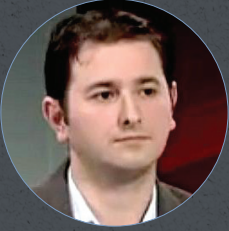
*Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
3 Kasım 2024*

nüfuz ve kontrol mücadelesi, kıtada Washington-Pekin arasındaki jeopolitik ve ekonomik rekabeti derinleştirme potansiyeline sahiptir

TABLO 9. 2025'TE TÜRKİYE-AFRIKA İLİŞKİLERİ

Bölgeler	2025 Ana Projeksiyonları	Riskler	Fırsatlar
Kuzey Afrika	Türkiye-Mısır ticaretinin 8 milyar doları aşması; ortak enerji projeleri	Libya'daki siyasi istikrarsızlık; Türkiye-Mısır enerji rekabeti	Yenilenebilir enerji liderliği; Kuzey Afrika'da lojistik merkezler
Doğu Afrika	Artan Türkiye-Somali ticareti; arabuluculuk görüşmeleri (Sudan-BAE); güvenlik desteği	Artan DEAŞ tehditleri; İran ve Huti faaliyetleri	Somali limanları üzerinden yeni enerji koridorları; Somali-Somaliland barış sürecinde liderlik
Sahel Bölgesi	Derinleşen ekonomik ve askeri iş birliği; genişletilmiş insani yardım	Artan terörist etkisi; iklim krizleri	Barış süreçlerinde liderlik; Eximbank ve TİKA aracılığıyla altyapı finansmanı
Batı Afrika	Eğitim ve teknoloji alanlarında iş birliği; Nijerya ile petrol ve doğal gaz yatırımları	Nijerya'daki siyasi istikrarsızlık	Savunma ihracatının genişletilmesi; akıllı tarım projelerinde liderlik
Orta Afrika	Kamerun, Çad ve Kongo ile savunma ve enerji projeleri	Güvenlik sorunları, altyapı eksikliği ve Çin ile rekabet	Kongo Havzası'nda yenilenebilir enerji ve kaynak odaklı altyapı projeleri
Güney Afrika	Eğitim, sağlık, turizm ve teknoloji sektörlerinde iş birliği	ABD-Çin rekabetinin yoğunlaşması; bürokratik zorluklar	Güney Afrika ile yüksek teknoloji ortaklıkları; eğitim ve sağlık sektörlerinde liderlik

BALKANLAR: Çeşitli Riskler Altında İstikrar

Mehmet Uğur Ekinci

10

2024'ÜN ÖZETİ

1

Herhangi bir çatışma patlak vermese de özellikle Kosova'nın tek taraflı eylemleri ve Sırbistan'ın karşı önlemleri nedeniyle gerilimler devam etti. Bosna Hersek, Republika Srpska'nın ulusal kurumları reddetmesi nedeniyle siyasi bir krizle karşı karşıya geldi; Kuzey Makedonya ise VMRO-DPMNE altında siyasi muhafazakarlığa doğru bir kayma yaşadı.

2

Karadağ ve Arnavutluk AB üyeliği yolunda ilerleme kaydetti, ancak Kuzey Makedonya'daki anlaşmazlıklar ve Sırbistan'ın Rusya'ya yönelik yaptırımlara uymaması bu süreci engelledi. Bosna Hersek'in entegrasyonu ise yerine getirilmeyen koşullar nedeniyle durdu.

3

Romanya'daki seçimler, Avrupa şüpheciliği kazançlarını ve Rus müdahalesini öne çıkardı. Bulgaristan'da devam eden seçimsel istikrarsızlık yaşandı ve Sırbistan'da kitlesel protestolar görüldü. Karadağ'da ise liderlik arasındaki bölünmeler arttı.

4

Türkiye üst düzey temaslara güçlü ilişkilerini sürdürdü ve NATO operasyonları, ikili anlaşmalar ve savunma sanayii ihracatları aracılığıyla bölgesel güvenliğe katkıda bulundu. Bosna Hersek ve Hırvatistan'a TB2 SİHA satışları bu katkılar arasında yer aldı.

GİRİŞ

2024'te Balkanlarda herhangi bir çatışma yaşanmamış olsa da bölgenin güvenlik durumu kırılganlığını korumuştur. Bölgesel anlaşmazlıkların başında gelen Kosova sorunu, aralıklı olarak gerginliklere neden olmuştur. Sırbistan ve Kosova arasında devam eden AB arabuluculuğundaki diyaloga rağmen taraflar ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde somut bir adım atmamıştır. Kosova hükümetinin, Sırp dinarı işlemlerini yasaklamak, kuzeydeki Sırp kurumlarını kapatmak ve İbar Köprüsü'nün açılışını ilan etmek gibi tek taraflı eylemleri, Batılı güçlerin eleştirilerine neden olmuştur. Sırbistan ise bu eylemlere Kosova'daki etnik Sırp-ları korumak için yeni önlemler aldığını açıklayarak yanıt vermiştir.

Bosna Hersek, yıl boyunca kalıcı siyasi zorluklarla karşı karşıya gelmiştir. Ül-kenin üç kurucu unsuru arasındaki anlaşmazlıklar karar alma süreçlerini en-gellemiş ve bu, AB'nin ülke için hazırladığı Büyüme Planı'nın ilk dilimini askıya almasına neden olmuştur. Devlet krizi, Republika Srpska (RS) Başkanı Milorad Dodik'in Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) ve Anayasa Mahkemesini hedef almasıyla derinleşmiştir. RS Ulusal Meclisinin bu kurumların kararla-rını reddeden yasalar geçirmesinin ardından Dodik, Şubat'ta Bosna Hersek Mahkemesinde yargılanmaya başlamıştır.

Kuzey Makedonya'nın siyasi yönelimi, Mayıs seçimlerinden sonra dramatik bir şekilde değişti ve merkez sağ VMRO-DPMNE, güçlü bir şekilde iktidara geri döndü. Hem başkanlık hem de hükümet kontrolünü elinde bulunduran parti, Bulgar azınlıkla ilgili olarak Bulgaristan ve AB tarafından talep edilen anayasa değişikliklerine karşı çıktı. Ayrıca VMRO-DPMNE'nin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi, Arnavut Dili Kullanımı Yasası'nı incelemeye başladı ve bu durum etnik Arnavut partilerinin güçlü tepkisine neden oldu.

Bölgenin AB entegrasyon süreci karmaşık sonuçlar doğurdu. Karadağ ve Ar-navutluk, müzakere başlıklarının açılıp kapatılması konusunda somut ilerle-

me kaydederken Kuzey Makedonya'nın Bulgaristan ile yaşadığı anlaşmazlık ve Sırbistan'ın Rusya'ya yönelik yaptırımları uygulamayı reddetmesi bu ülkelerin ilerlemesini engelledi. Bosna Hersek ile üyelik müzakereleri ise ülkenin gerekli koşulları yerine getirememesi nedeniyle başlamadı.

“

Mevcut konjonktürün tehdit ve sınamalarını bertaraf etmek, ayrıca fırsatlarından yararlanmak için Avrupa ülkeleriyle olan yakın ilişkilerimizi 2025 yılında da çok boyutlu olarak güçlendirmeyi hedefliyoruz.”

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
10 Aralık 2024

Bölge genelinde siyasi gerilimler ve istikrarsızlık yaygındı. Romanya'nın Aralık 2024 seçimleri, Avrupa'ya şüpheyle yaklaşan aday ve partiler tarafından beklenmedik kazançlarla sonuçlandı. Liberal ve sosyal demokrat partiler koalisyon hükümeti kurmuş olsa da Anayasa Mahkemesi Rus müdahalesine dair kanıtlar bulmasının ardından cumhurbaşkanı seçimini iptal etti.

Bulgaristan, Ekim ayında 2021'den bu yana altıncı erken parlamento seçimini gerçekleştirdi. GERB-SDS seçimleri büyük bir farkla kazansa da bir koalisyon çoğunluğu sağlayamadı. Sırbistan'da, Novi Sad Tren İstasyonu'nda 15 kişinin hayatını kaybettiği trajik kaza, kamu projelerindeki yolsuzluk iddiaları etrafında kitlesel protestoları tetikledi. Karadağ'ın siyasi sahnesi ise yönetim koalisyonunun Avrupa Şimdi Hareketi'nin eski eş kurucuları olan Cumhurbaşkanı Jakov Milatović ile Başbakan Miloško Spajić arasında büyüyen bir çatışmayla şekillendi.

Türkiye-Balkan ilişkileri 2024 boyunca olumlu seyrini sürdürdü. Yoğunlaşan üst düzey diplomatik temaslar, Arnavutluk (iki kez), Romanya ve Sırbistan ile gerçekleştirilen Stratejik İşbirliği Konseyi toplantılarıyla sonuçlandı ve bu toplantılarda çok sayıda ikili anlaşma imzalandı. Türkiye, NATO'nun Kosova Gücü'ne liderlik etmek ve Bulgaristan ile Romanya'nın da yer aldığı Karadeniz Mayın Karşı Tedbir Görev Grubuna katılarak mayın temizleme faaliyetlerinde bulunmak da dahil olmak üzere bölgenin istikrarını, kalkınmasını ve Avro-Atlantik entegrasyonunu desteklemeye devam ederken ikili ve çok taraflı askeri iş birlikleri yoluyla bölgesel güvenliğe de katkıda bulundu. Türkiye'nin savunma sanayii, Bosna Hersek ve Hırvatistan'a TB2 SİHA satışlarıyla bölgedeki varlığını genişletti.

BÖLGESEL İSTİKRARIN BAŞLICA ZORLUKLARI

Etnik Siyasetin Etkisi

Balkanlardaki siyaset, etno-milliyetçi söylemlerden büyük ölçüde etkilenmeye devam etmektedir. Siyasi liderler, çözülmemiş meselelerin kalıcı etkileri

nedeniyle alıcı bir kitle bulan etnik temelli argümanları sıklıkla popülist amaçlarla kullanmaktadır. Etnik hassasiyetler, zaman zaman Kuzey Makedonya'nın Bulgaristan ile süregelen anlaşmazlığı ve Yunanistan'ın Arnavutluk'taki Yunan azınlığın korunmasına yönelik taleplerinde olduğu gibi ikili ilişkileri gerilimli hale getirmektedir. 2024'teki dikkat çekici bir gelişme, Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić, RS Başkanı Dodik ve Sırp Ortodoks Kilisesi Patriği Porfirije tarafından algılanan jeopolitik zorluklara karşı küresel Sırp topluluklarını birleştirmek amacıyla başlatılan Tüm Sırp Meclisinin kurulması olmuştur. Etnik kimliklerin sınır ötesi doğası göz önüne alındığında bu tür girişimler bölgedeki etnik gruplar arası ilişkilere zarar verme riski taşımaktadır.

Kosova Sorunu

Sırbistan ve Kosova arasındaki normalleşmenin eksikliği, bölgesel güvenlik için önemli zorluklar oluşturmaya devam etmektedir. Belgrad ve Priştine, Sırbistan'ın Sırp Belediyeler Birliği'nin kurulmasında ısrar ederken Kosova, egemenlik ve karşılıklılık gibi ilkeleri tartışılmaz prensipler olarak vurgulamak suretiyle katı tutumunu sürdürmektedir. Albin Kurti hükümeti tarafından güvenlik zorluklarını ele almak ve ülkenin kuzeyinde anayasal düzeni sağlamak için uygulanan politikalar, Sırbistan tarafından Sırp nüfusun sindirilmesi ve zorla göç ettirilmesine yönelik bir girişim olarak algılanmaktadır. 2011'den beri diyalogu kolaylaştıran AB, her iki tarafı da daha önce üzerinde anlaşılmış noktaları uygulamaya zorlamada başarısız olmuştur.

Bosna Hersek'teki İç Bölünmeler

Bosna Hersek devlet düzeyinde iki, entite düzeyinde on kantonal hükümeti içeren son derece karmaşık bir siyasi sisteme sahiptir. Bu durum, Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar olmak üzere üç kurucu halk arasındaki güç paylaşım düzenlemeleriyle daha da karmaşık hale gelmektedir. Her kurucu grubu temsil eden milliyetçi partiler, ülkenin geleceğine dair farklı ve genellikle çatışan vizyonlara sahiptir. Sırp lider Milorad Dodik, "orijinal" Dayton Anlaşması formatına dönüşmesi gerektiğini savunarak, eyalet düzeyindeki kurumların güçlendirilmesi pahasına devlet kurumlarının zayıflatılmasını talep etmektedir. Onun ayrılıkçı söylemi ve soykırım inkarı hem Boşnaklar hem de uluslararası gözlemciler arasında endişe oluşturmaktadır. Aynı zamanda Hırvat milliyetçi partiler daha fazla idari temsil talep etmekte ve hatta bazıları Hırvat çoğunluklu üçüncü bir entitenin kurulmasını savunmaktadır.

Makedonya Hükümetine Milliyetçilerin Dönüşü

Kuzey Makedonya'daki son siyasi değişim hem iç siyaset hem de dış ilişkileri etkileyen etno-milliyetçi meseleleri yeniden gündeme getirmiştir.

VMRO-DPMNE'nin iktidara dönüşü, parti AB müzakereleri için gerekli anayasal değişikliklere sürekli karşı çıkıp bizatihi müzakere çerçevesinin değiştirilmesini savunduğu için Bulgaristan ile ilişkileri germiştir. Anayasa Mahkemesinin Arnavutça Dil Yasası'nı incelemeye alması daha önce 2019'da tartışmalı bir şekilde çözülmüş olsa da dil hakları konusundaki tartışmaları yeniden alevlendirmiştir.

Siyasi Belirsizlikler

Diğer Balkan ülkelerindeki iç siyaset belirsizliklerle şekillenmektedir. Bulgaristan, 2021 başından bu yana istikrarlı bir hükümet kuramamıştır. Romanya'nın Aralık 2024 seçimleri hem siyasi istikrarsızlığı hem de dış müdahalelere karşı savunmasızlığı ortaya koymuştur. Karadağ'da, cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki siyasi bölünmeler devam ederken muhalefetteki Demokratik Sosyalist Parti, iktidar koalisyonuna olan desteğin azaldığı ve hükümetteki Sırp milliyetçilerin ülkenin demokrasi ve bağımsızlığına tehdit teşkil ettiği söylemleri üzerinden erken seçim çağrısında bulunmaktadır. Sırbistan'da ise muhalefet hareketleri, zayıf parlamento temsiline rağmen özellikle üniversite öğrencileri arasında yeniden öne çıkmıştır. Popülizm bölge genelinde yaygınlığını korurken Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde Avrupa şüpheciligi belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

Diğer Güvenlik Sorunları

Bölge, istikrar ve kalkınmayı etkileyen ortak sosyoekonomik ve çevresel zorluklarla karşı karşıyadır. Bölgesel kalkınmadaki eşitsizlikler, yüksek yaşam maliyetleri ve yaygın yolsuzluk, günlük hayatı olumsuz etkilemektedir. Nitelikli genç bireylerin Batı Avrupa ve ABD'de fırsatlar aramaya devam etmesi beyin göçüne neden olarak nüfusun azalmasının sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Sel, orman yangınları ve depremler gibi doğal afetler sık sık meydana gelmekte ve sınırlı kaynaklar nedeniyle ülkeler ön alma ve iyileştirme çabalarını yönetmekte zorlanmaktadır.

2025 BEKLENTİLERİ

2025'te Kosova'nın kuzeyi ve Bosna Hersek, krizlere en açık bölgeler olmaya devam edecektir. Hem Vučić hem de Kurti güçlü bir iç destekle hareket ettiği ve temel pozisyonlarından taviz vermeye niyetli görünmediği için Kosova'da normalleşme diyalogu belirsizlikle karşı karşıyadır. Bosna Hersek'te, siyasi parçalanma ve milliyetçi partiler arasındaki anlaşmazlıklar her an gerginliğe neden olabilir. Dodik'in yargılanmasının sonucu, ülkenin istikrarını önemli ölçüde etkileyebilir. Kendisi aleyhine çıkacak potansiyel bir karara uymaması ciddi bir krizi tetikleyebilir. Böyle bir kararı uygulama girişimleri,

ister devlet kurumları ister Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) tarafından yapılsın, fiziksel direnişle karşılaşabilir ve tehlikeli bir tırmanmaya yol açabilir. Diğer yandan kararın uygulanamaması ise ülkenin anayasal düzenini ciddi şekilde zayıflatacaktır.

2025’te Kuzey Makedonya’da etnik gerilimler artabilir. Anayasa Mahkemesi’nin Dil Yasası’nı kısmen veya tamamen iptal etmesi, azınlık dil haklarıyla ilgili tartışmaları yeniden alevlendirebilir. Bulgaristan ile olan anlaşmazlık konusunda ise VMRO-DPMNE liderliğindeki hükümet, ya pozisyonunu tersine çevirip iç tepki riskiyle karşı karşıya gelecek ya da mevcut tutumunu sürdürerek ülkenin AB üyelik sürecini geciktirecektir.

Donald Trump’ın ABD başkanlığına dönüşü bölgesel dinamikleri etkileyebilir. İkinci Trump yönetimi altında ABD’nin Balkan işlerine ne kadar müdahil olacağı belirsizliğini korurken bu durum AB’ye siyasi krizleri yönetme konusunda daha fazla sorumluluk yükleyebilir. Washington, Kosova ile Sırbistan için Eylül 2020’deki girişimine benzer şekilde ekonomik veya siyasi iş birliğine odaklanan pragmatik anlaşmalar peşinde olabilir. Bu tür çabaların kısa vadeli gerilimleri azaltabilmesi mümkün olsa da temel anlaşmazlıkları çözmesi pek olası görünmemektedir. Trump’ın başkanlığı, bölgedeki popülist liderleri cesaretlendirebilir. Dodik’in ikinci Trump yönetimi altında Sırp Cumhuriyeti’nin (RS) bağımsızlığını ilan edebileceğini ima etmesi, ABD ve diğer uluslararası aktörlerin muhtemel muhalefeti nedeniyle olası görünmese de Washington’ın bölgesel meselelerde daha işlem odaklı bir yaklaşım benimsemesini kendi lehine kullanmayı deneyebilir. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vučić de Sırbistan’ın Rusya politikası ve Kosova meselesi konularında Washington’dan daha fazla esneklik bekleyebilir. Kurti’nin güçlü iç siyasi konumu, Batı’nın uzlaşma çözümü tavsiyelerini reddetmeye devam etmesi durumunda Washington ile daha doğrudan bir karşı karşıya gelme olasılığını artırabilir. Ayrıca Pekin yönetimiyle iş birliğine karşı Beyaz Saray baskısının artması, bölgesel dinamikleri özellikle de Sırbistan’ın Çin ile stratejik ortaklığını etkileyebilir.

2025’te bazı Balkan ülkelerinde kritik seçimler yapılacaktır. Şubat’ta Kosova’da, Mayıs’ta ise Arnavutluk’ta parlamento seçimleri planlanmıştır. Romanya’da da Aralık 2024 sonuçlarının Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesinin ardından 2025 baharında yeni bir cumhurbaşkanı seçimi gerçekleşecektir. Bulgaristan ise hükümet kurma konusunda süregelen zorluklar nedeniyle muhtemelen bir başka parlamento seçimiyle karşı karşıya gelecektir. Bu seçimlerin sonuçları, ulusal sınırların ötesinde etkiler meydana getirebilir.

Bölgedeki siyasi belirsizlikler, dış aktörler için etkilerini genişletme fırsatları sunabilir. Balkan ülkelerinin iç işlerine bölge dışı güçlerin veya komşu ülkelerin müdahalesi, mevcut siyasi anlaşmazlıkları ve istikrarsızlığı daha da içinden çıkılmaz hale getirebilir.

Türkiye-Balkan ilişkilerinin 2025'te olumlu seyrini sürdürmesi beklenmektedir. Türkiye'nin siyasi, ekonomik, askeri-savunma, sosyal ve kültürel alanlarda tüm bölge ülkeleri ve topluluklarıyla kapsamlı angajmanını sürdürmesi muhtemeldir. Balkan hükümetleri Türkiye ile pragmatik iş birliğini sürdürdüğü savunma, enerji ve inşaat sektörlerindeki ilişkilerin daha da derinleşmesi beklenmektedir. Bölgesel krizlerin patlak vermesi durumunda ise Türkiye'nin dengeli tutumu, karşıt taraflar arasında etkili bir arabulucu olarak hareket etmesine olanak sağlayabilir.

GÜNEY KAFKASYA: Hassas Bir Yıl

Mehmet Salah Devrim

11

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki barış görüşmeleri belirli bir aşamaya ilerlemiş ancak bir çıkmaza girmiş gibi görünmektedir.
- 2 Gürcistan'da yapılan son seçimler ülke genelinde geniş çaplı protestolara yol açmıştır. Bu seçimlerin ardından Başbakan Irakli Kobahidze'nin hükümeti AB üyelik başvuru sürecini 2028'in sonuna kadar askıya alma kararı almıştır.
- 3 Bölge aktif bir çatışma durumuna geri dönmemiş olsa da geçmiş on yılların şikayetlerinden hiçbirinin çözümü ulaşmamış olması dikkat çekmektedir. Bölgesel normalleşme ilerlemezse aktif çatışma olasılığı devam etmektedir.

GİRİŞ

2023 ve 2024 yılları bölgesel dinamiklerde özellikle de bu değişimlerden dikkat çekici ölçüde etkilenen Güney Kafkasya'da, değişim dönemi olarak öne çıkmıştır. Güney Kafkasya, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan önemli bir köprü ve Çin'i Avrupa'ya, Avrupa'yı da Çin'e bağlamanın en kısa yoludur. Bölge Avrupa, Çin, ABD, Rusya, İran ve Türkiye gibi birçok dış aktörün ilgisini çekmiş ve bu aktörler, çeşitli derecelerde bölgesel politikalara dahil olmuştur. 2024'te bölgesel barış inşa etme tedbirleri ön planda olmuştur. Ancak 2024'te varlığını sürdüren birçok sorun halen çözülmemiştir. Bölge kırılgan bir barış durumunda asılı kalmıştır. Ancak 2025'te olumsuz gelişmeler yaşanması halinde bölgenin hızla savaş haline geri dönmesi olasıdır.

İSTİKRAR

Önceki yılların aksine Güney Kafkasya bölgesi 2024'te görece gerginlikten uzak bir dönem geçirmiştir. Bölgede altyapının geliştirilmesine yönelik vurgu devam etse de somut ve önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Barış Kavşağı Projesi, Anaklia Derin Deniz Limanı projesi, Türkmenistan gazını Azerbaycan üzerinden Avrupa'ya taşıma projesi ve Türkiye ile Ermenistan arasında olası demir yolu projeleri bu alandaki gelişmeler arasında yer almakla birlikte Anaklia Limanı dışında tüm bu projeler yalnızca kağıt üzerinde kalmıştır. 2024'ün başlarında dikkat çeken bir gelişme, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın Ocak ayı sonunda Azerbaycan'a sunduğu saldırmazlık paktı önerisi olmuştur.¹ Her ne kadar bu anlaşma imzalanmamış olsa da bu öneri bölgesel dinamiklerde çatışmanın yeniden alevlenmesinden

1 "Armenia PM Proposes Non-aggression Pact to Azerbaijan", Euractiv, 29 Ocak 2024, <https://www.euractiv.com/section/azerbaijan/news/armenia-pm-proposes-non-aggression-pact-to-azerbaijan>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

uzaklaşan bir değişimi simgelemiştir. Ancak kapsamlı bir barış anlaşmasının önündeki en büyük engel, Ermenistan Anayasası'nda Azerbaycan topraklarına yönelik iddiaların yer almasıdır.² Ermenistan 2027'de bir anayasa referandumu yapma planlarına başlamıştır.³

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sınır belirleme sürecinin bir parçası olarak Mart 2024'te Ermenistan'ın kontrolündeki dört Azerbaycan köyü meselesi gündeme gelmiştir.⁴ Bu köyler Mayıs'ta Azerbaycan'a geri verilmiştir.⁵ Bu bağlamda Nikol Paşinyan "Ermenistan olan Ermenistan'dır; Ermenistan olmayan ise Ermenistan değildir" diyerek toprak anlaşmazlıkları konusunda pragmatik bir yaklaşım sergilemiştir.⁶

2024'te Rus Barış Gücünün Karabağ bölgesinden aşamalı olarak çekilmesi dikkat çeken gelişmeler arasında yer aldı.⁷ Rusya, Nisan'da çekilme niyetini açıkladı ve Barış Gücü misyonu Haziran'da resmi olarak sona erdi. Çekilme süreci tamamlandı ve bölgede hiçbir personel, silah ya da ekipman kalmadı.⁸ 2024'ün sonunda Rusya, Ermenistan-İran sınır kapılarından sınır muhafızlarını da geri çekti ve Ermenistan'ın güvenliği Ermenistan sınır muhafızlarına bırakıldı. Çekilme 30 Aralık'ta tamamlanırken 1 Ocak 2025 itibarıyla Ermenistan resmi olarak sınır kontrolünü üstlendi.⁹

Türkiye ve Ermenistan arasındaki normalleşme süreci de ilerleme kaydetti. Temmuz 2024'te, Ermenistan Ulusal Meclisi temsilcisi Ruben Rubinyan ve Türkiye Büyükelçisi Serdar Kılıç, 2021'den bu yana yapılan özel temsilciler toplantılarının beşincisi için bir araya geldi. Önceki toplantılardan farklı olarak bu oturum, Ermenistan ile Türkiye arasındaki Alican-Margara Sınır Kapısı'nda gerçekleştirildi. Görüşmelerde öne çıkan konular arasında Akyaka/Akhurik demir yolu geçişinin işletmeye açılması ve diplomatik

2 Burç Eruygur, "Azerbaijan Says Territorial Claims in Armenia's Constitution 'Main Obstacle' in Signing Peace Deal", Anadolu Ajansı, 27 Ağustos 2024.

3 "Armenian Constitutional Referendum 'Planned for 2027'", Azatutyun, 29 Ağustos 2024, <https://www.azatutyun.am/a/33098341.html>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

4 Elena Teslova, "Azerbaijan Demands Return of 4 Villages under Occupation of Armenia", Anadolu Ajansı, 9 Mart 2024.

5 "Armenia Returns Four Border Villages to Azerbaijan as Part of Deal", Aljazeera, 24 Mayıs 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/5/24/armenia-returns-four-border-villages-to-azerbaijan-as-part-of-deal>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

6 "Armenian PM Signals Willingness to Make Territorial Concessions to Facilitate Border Deal", Eurasianet, 28 Mart 2024, <https://eurasianet.org/armenian-pm-signals-willingness-to-make-territorial-concessions-to-facilitate-border-deal>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

7 Gabriel Gavin, "Russia Announces Total Withdrawal of Troops from Nagorno-Karabakh", *Politico*, 17 Nisan 2024.

8 Burç Eruygur "Russian Peacekeepers Withdraw Completely from Karabakh: Azerbaijan", Anadolu Ajansı, 12 Haziran 2024.

9 "Russian Border Guards Leave Armenia-Iran Checkpoint", Azatutyun, 30 Aralık 2024, <https://www.azatutyun.am/a/33258387.html>, (Erişim tarihi: 31 Aralık 2024).

ve resmi pasaport sahiplerine yönelik vize gerekliliklerinin basitleştirilmesi yer aldı.¹⁰

Ekim 2024'te 3+3 Güney Kafkasya Bölgesel İşbirliği Platformu'nun üçüncü toplantısı İstanbul'da düzenlendi.¹¹ Toplantıya Azerbaycan, Ermenistan, İran, Rusya ve Türkiye dışişleri bakanları katıldı. Gürcistan, Rusya ile gergin ilişkileri nedeniyle üst üste üçüncü yıl toplantıya katılmadı. Platformun ana hedefi, bölgede kalıcı barış ve istikrarı teşvik etmektir. Bağlantı ve bölgesel entegrasyon konuları gündemde yer alırken temel odak noktası bölgesel istikrarın sağlanması oldu.

2024'te Azerbaycan ve Ermenistan hem iç hem de bölgesel düzeylerde göreceli istikrar yaşarken Gürcistan ise önemli siyasi ve sosyal çalkantılarla karşılaştı. Yıl, Başbakan İrakli Garibaşvili'nin istifasıyla başladı ve yerine İrakli Kobahidze geçti. Mayıs'ta daha önce geniş çaplı protestolara ve muhalefete yol açan tartışmalı Yabancı Etkinin Şeffaflığı Yasası'nın kabul edilmesi iç bölünmeleri daha da derinleştirdi. Bunu müteakiben Ekim'de yapılan genel seçimlerin sonuçları ise ülkeyi daha da kutuplaştırdı.

Hükümetin Gürcistan'ın AB üyelik sürecini 2028'in sonuna kadar askıya alma kararı, huzursuzluğu artırarak hem iç hem de uluslararası gerilimlere yol açtı. Bu adım, son yasama faaliyetleriyle birleştğinde, uluslararası toplumdan sert eleştiriler aldı ve Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik entegrasyon sürecine yönelik şüpheleri artırdı. AB bu adıma, askeri yardımları durdurarak, mali desteği askıya alarak ve Gürcistan'ın adaylık statüsünü dondurarak tepki verdi. Aynı zamanda ABD yaptırımlar uyguladı ve Gürcistan ile ikili ilişkilerini yeniden değerlendirme sürecini başlattı.

Bu gelişmeler Gürcistan'ı hem diplomatik hem de ekonomik olarak giderek daha fazla izole etti. Artan iç huzursuzlukla birleşen bu izolasyon, ülkenin iç istikrarını tehdit etmekte ve bölgesel kırılganlıkları artırmaktadır. Gürcistan hükümeti, demokratik prensiplere ve uluslararası normlara uyum sağlamak için kararlı adımlar atmadığı sürece, ülkenin istikrarı ve Batı kurumlarıyla entegrasyon açısından geleceği belirsiz kalmaya devam edecektir.¹²

10 Hoory Minoyan, "Special Envoys from Armenia and Turkey Hold Talks at the Border", *The Armenia Weekly*, 31 Temmuz 2024, <https://armenianweekly.com/2024/07/31/special-envoys-from-armenia-and-turkey-hold-talks-at-the-border>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

11 "Third Meeting of the 3+3 Regional Cooperation Platform, 18 Ekim 2024, İstanbul", T.C. Dışişleri Bakanlığı, 18 Ekim 2024, <https://www.mfa.gov.tr/3-3-guney-kafkasya-bolgesel-isbirligi-platformunun-ucuncu-toplantisi-18-ekim-2024-istanbul.en.mfa>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

12 Claire Mills, "The Impact of Georgia's 'Foreign Influence' Law", Birleşik Krallık Parlamentosu Avam Kamarası, 16 Ekim 2024, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10047>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

İÇ VE DIŞ DİNAMİKLER

Geçtiğimiz yılı şekillendiren üç temel dinamik (normalleşme, bölgeselcilik ve çeşitlendirme) bu yıl da Güney Kafkasya bölgesinde baskın olmaya devam etmektedir. Normalleşme, uzun süredir düşmanlık ve karşılıklı güvensizlikle karakterize edilen bölge ülkeleri ve halkları arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların ele alınması ve çözülmesi sürecini ifade etmektedir. Bu dinamik, devletler arasında komşuluk ilişkilerinin kurulmasını veya yeniden başlatılmasını sağlamayı amaçlayarak daha istikrarlı ve iş birliğine dayalı bir bölgesel ortam oluşturmayı hedeflemektedir. İkinci dinamik olan bölgeselcilik, Güney Kafkasya ülkelerinin bölgesel çıkarlarını öncelemeyi vurgulamaktadır. Geleneksel olarak İran, Rusya ve Türkiye gibi büyük bölgesel güçlerin bu odağı yönlendirmesine karşın, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan gibi daha küçük devletler de bu yaklaşımı giderek daha fazla benimsemektedir. Bu çerçevede normalleşme süreci genellikle ikili düzeyde veya 3+3 formatı gibi bölgesel mekanizmalar aracılığıyla yürütülmektedir. Bölgeselciliğin amacı, bölgesel dinamikler üzerindeki olumsuz dış etkileri en aza indirirken dış aktörlerden gelen olumlu katkılardan yararlanmaktır.

Bu bağlamda önemli bir aktör, Ermenistan ve Başbakan Nikol Paşinyan olmuştur. Tarihsel olarak Ermenistan'ın siyasi duruşu "tarihsel Ermenistan" kavramına bağlı kalması ve "gerçek Ermenistan" gerçekliklerini tam anlamıyla benimsemekte isteksizlik göstermesiyle şekillenmiştir. Bu tutum, genellikle stratejik hedeflerini ilerletmek için dış sponsorlara ve hamilere bağımlılığı beraberinde getirmiştir.¹³ Ancak Paşinyan liderliğinde Ermenistan'ın bölgedeki rolünü yeniden tanımlama yönünde bir kayma yaşanmış, bu da ülkenin bölgeselcilik ve normalleşme ilkelerine daha sıkı bir şekilde uyum sağlamasıyla sonuçlanmıştır. Ermenistan, gerçekler doğrultusunda hareket etmeyen olumsuz dış etkileri sınırlandırarak Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkilerinde istikrarlı bir ilerleme kaydetmiştir.

Çeşitlendirme kavramı "yolların ve ilişkilerin çeşitlendirilmesi" ve "bölgesel iş birliğinin ötesine geçilmesi" olarak tanımlanır ve Kafkasya'nın değişen jeopolitik dinamiklerinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu ilke bölgesel aktörlerin tekil ittifaklara veya altyapı güzergahlarına olan bağımlılığı azaltmaya yönelik çabalarını yansıtarak çok yönlü bağlantı ve ortaklık yaklaşımlarını öne çıkarır. Örneğin Türkiye'nin Orta Koridor stratejisi, Rusya üzerinden geçen 100 milyon ton kapasiteli Kuzey Koridoru¹⁴ demir yoluna

13 Hrant Gadarigian, "Pashinyan Calls on Citizens to Focus on 'Real, Not Historic Armenia'", *Hetq*, 10 Nisan 2024, <https://hetq.am/en/article/165645>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

14 Arnold C. Dupuy, "There's an Alternative to Russian-based Trade Routes—But It Needs Support from the US, EU, and Turkey", Atlantic Council, 22 Mayıs 2024, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/theres-an-alternative-to-russian-based-trade-routes-but-it-needs-support-from-the-us-eu-and-turkey>, (Erişim tarihi: 24 Aralık 2024).

alternatif rotalara yatırımı vurgulamakta ve Avrupa ve Asya pazarlarına erişimi genişletmeye yönelik bir bağlılık göstermektedir. Benzer şekilde, Azerbaycan'ın Türkmen gazını Güney Gaz Koridoru'na entegre etme girişimleri, Avrupa'ya enerji transitini çeşitlendirme ve Rusya'nın hakim olduğu kanallara alternatifler sunma isteklerini göstermektedir.¹⁵ Ancak bu projelerin geleceği ve mevcut altyapıya karşı anlamlı alternatifler oluşturup oluşturmayacağı belirsizliğini korumaktadır.

Ayrıca Ermenistan'ın Batı kurumlarıyla artan etkileşimi, tarihsel olarak Rusya'ya olan bağımlılığına rağmen diplomatik ve ekonomik bağlarda bir çeşitlendirme arayışını yansıtmaktadır. Çin'in Gürcistan'daki Anaklia Derin Deniz Limanı projesi gibi artan altyapı yatırımları, dış paydaşların bölgede geleneksel olarak Rusya'nın hakim olduğu bir alanda kendilerine yer edinme çabalarını göstermektedir.¹⁶ Bu girişimler çeşitlendirmenin dayanıklılığı artırma, bölgesel bağımlılıkları azaltma ve geleneksel ittifakların ötesine geçen iş birliği çerçevelerini ilerletmedeki önemini ortaya koymaktadır. Ancak uzun vadede bu durum, bölgeye daha fazla aktörün girişine yol açacaktır.

ÖNÜMÜZDEKİ YOL: NORMALLEŞME, BÖLGESELLEŞME, ÇEŞİTLENDİRME

2024'te Güney Kafkasya'daki normalleşme süreci yavaş ancak istikrarlı adımlarla ilerlemiştir. Tüm tarafların savaşa yönelik riskin büyük ölçüde azaldığını belirttiği bir noktaya ulaşılmıştır. Güney Kafkasya bölgesindeki normalleşme sürecinin devam etmesi muhtemeldir. Mevcut zorluklara rağmen Azerbaycan ve Ermenistan'ın barış müzakerelerinde kademeli bir ilerleme kaydetmesi beklenmektedir. Sınırların belirlenmesi veya ticaretin kolaylaştırılması gibi daha az tartışmalı konular üzerinde kısmi anlaşmalar ortaya çıkabilir. Ancak Azerbaycan topraklarına yönelik iddiaların çözülmesi için Ermenistan'da yapılması gereken anayasal değişiklikler, süreçte önemli bir engel olmaya devam edecek ve kapsamlı bir normalleşme en erken 2027'ye kadar ertelenecektir. Ortak altyapı projeleri gibi iki taraflı güven artırıcı önlemler, diyalogun devamlılığını sağlayabilir. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde de ilerlemeler yaşanacaktır. Ancak bu ilerleme daha yavaş olacak ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkileri ile bağlantılı kalmaya devam edecektir. Önceki görüşmelere dayanarak, Türkiye

15 Nikola Mikovic, "Turkmenistan's Energy Pivot: A Potential Solution to Europe's Gas Woes?", WGI.World, 19 Temmuz 2024, <https://www.wgi.world/turkmenistan-s-energy-pivot-a-potential-solution-to-europe-s-gas-woes>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

16 Aksana Akhmedova ve Ketevan Gelashvili, "Impact of Chinese Investment in Anaklia: Strategic Implications for Georgia and Europe", China Observers, 10 Temmuz 2024, <https://chinaobservers.eu/impact-of-chinese-investment-in-anaklia-strategic-implications-for-georgia-and-europe>, (Erişim tarihi: 28 Aralık 2024).

ve Ermenistan'ın bölgesel ticareti kolaylaştırmak amacıyla sınır ve demir yollarının açılması gibi kademeli önlemleri duyurması beklenmektedir.

Güney Kafkasya'nın bölgeselleşmesi, üyeleri arasındaki normalleşme süreciyle konunun doğası gereği bağlantılıdır. Gürcistan'ın Rusya ile yaşadığı gerilimler nedeniyle bölgesel 3+3 formatından uzak durmaya devam etmesi muhtemelen Türkiye, İran ve Rusya, bu platformun sürdürülmesinin bölgeyi istikrara kavuşturmak ve dış etkileri dengelemek için önemini vurgulayacaktır. Uygulanabilirliği belirsizliğini korusa da Barış Kavşağı Projesi, şu ana kadar taraflarca sunulan somut tek girişim konumundadır.

2025'te çeşitlendirme dinamiği, normalleşmeye kıyasla daha az olsa da önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye ve Azerbaycan, enerji geçiş yollarını çeşitlendirmek ve Rus boru hatlarına olan bağımlılığı azaltmak için Orta Koridor ve Güney Gaz Koridoru gibi projeleri ilerletecektir. Ayrıca Azerbaycan, Orta Asya enerji kaynaklarını Avrupa'ya bağlamak için Türkmenistan ile ortaklıklarını güçlendirebilir. Çin'in bölgede büyüyen rolü de göz ardı edilmemelidir. Çin, Gürcistan'daki Anaklia Derin Deniz Limanı gibi bölgesel altyapı projelerine yatırım yapmaya devam edecek ve muhtemelen ulaşım ve enerji projelerine katılımını genişletecektir. Bu durum, bölgenin Rusya ve Batı gibi geleneksel aktörlerin ötesine geçerek ortaklıklarını çeşitlendirme eğilimini yansıtmaktadır.

Batı'nın Güney Kafkasya'daki etkisi azalma eğilimi gösterebilir. Özellikle Gürcistan'ın AB üyelik sürecini görünebilir gelecekte askıya alma kararı, Birlik ile ilişkilerini önemli ölçüde gergin hale getirmiştir. Bu değişim AB'ye en yakın erişimi Gürcistan üzerinden olan karayla çevrili bir devlet durumundaki Ermenistan için zorluklar üretmektedir. Gürcistan-AB ilişkilerinin kötüleşmesiyle birlikte Ermenistan iş birliği için giderek bölgesel formatlara yönelerek 3+3 platformu gibi mekanizmalarla angajmanını artırabilir.

AB'nin bölgedeki etkisi azalırken NATO'nun Güney Kafkasya'daki angajmanını derinleştirmesi muhtemeldir. Hem Gürcistan hem de Azerbaycan, NATO veya NATO üyesi devletlerle halihazırda sağlam ilişkiler sürdürmektedir ki bu, İttifakın bölgeye olan stratejik ilgisini yansıtmaktadır. Seçimler ve Gürcistan'ın durdurulan AB üyelik süreci sonrasında Gürcistan'ın AB ve NATO ile olan ilişkisi belirsizlik içinde kalmaktadır. Öte yandan Ermenistan, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütünden (KGAÖ) uzaklaşma isteğini ifade etmiştir. Ancak KGAÖ'den çıkışı, Ermenistan'ın bölgesel komşularıyla ilişkilerinin istikrara kavuşmasına bağlı olduğu için kısa vadede muhtemel görünmemektedir.

Bu dinamikler dış faktörler bağlamında bölgede hakim bir belirsizliğin sürdüğünü göstermektedir. Bazı ülkeler Batı'ya daha fazla yaklaşırken diğerleri

ise ondan uzaklaşmaktadır. Bölgedeki gelişmeler yavaş ve istikrarlı bir şekilde ilerleyerek genel olarak olumlu bir görünüm sunsa da kritik gelişmelerin gerçekleşmesi muhtemelen zaman alacaktır.

TABLO 10. 2025'TE GÜNEY KAFKASYA'YA İLİŞKİN BEKLENTİLER

Türkiye'nin Güvenlik Durumunda Sonuçlar	Makul Sonuç	Muhtemel Sonuç	Tercih Edilen Sonuç
Azerbaycan	Barış sürecinin durgunluğu	Sınır belirlemede yavaş ve kademeli ilerleme	Barış müzakerelerinde ilerleme
Ermenistan	Ülkede normalleşmeye karşı artan direnç	Türkiye ile sınır kapılarının açılması yoluyla kademeli normalleşme	Türkiye ile kademeli normalleşme
Gürcistan	Protestoların tırmanması veya yenilenmiş Batı yanlısı bir yönelimin ya da artan otoriter liderliğin ortaya çıkması	Gürcistan'ın Rusya'nın etkisine daha fazla kapılması	Gürcistan'ın Batı ile Rusya arasında dengeli bir ilişki kurması
Rusya	Rusya'nın Suriye'den çekilmesinin ardından bölgede saldırgan bir duruşa geçmesi	Rusya'nın yeniden Güney Kafkasya'ya odaklanarak bölgesel ülkelerle etkileşimini artırması	3+3 formatında iş birliği ancak sınırlı bir Rus varlığı

2025'TE TERÖRLE MÜCADELE: Tehditlere ve Bölgesel Değişimlere Yön Vermek

Sibel Düz

12

2024'ÜN ÖZETİ

- 1 12 Ocak: PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyindeki bir sızma girişi-
mi esnasında 9 Türk askeri şehit oldu, 4 asker yaralandı.
- 2 15 Ağustos: Türkiye ve Irak, güvenlik, askeri ve terörle mücade-
le iş birliğini artırmayı amaçlayan ve PKK teröristlerine karşı ön-
lemler ve ortak askeri eğitim ile iş birliği tesisleri oluşturulmasını
içeren bir mutabakat zaptı imzaladı.
- 3 23 Ekim: Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı (TUSAŞ) genel
merkezini hedef alan bir terör saldırısında en az 5 kişi hayatını
kaybetti, 22 kişi yaralandı.
- 4 26 Kasım: Savunma Bakanı Yaşar Güler, yaklaşık üç yıl süren ve
Irak'ın kuzeyindeki PKK mevzilerini hedef alan Pençe-Kilit Ope-
rasyonu kapsamında bir "güvenlik kalkanı"nın tamamlandığını
duyurdu.

GİRİŞ

2024'te Türkiye, özellikle PKK terör örgütüyle ilgili önemli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya gelmiş ve bölgede önemli jeopolitik değişimlere tanıklık etmiştir.

Ocak ayında, Irak'ın kuzeyinde bir Türk geçici güvenlik noktasına yapılan bir sızma girişimi sonucunda 9 Türk askeri şehit olmuş, 4 asker de yaralanmıştır. Bu olay, PKK'nın oluşturduğu sürekli tehdidi bir kez daha gözler önüne sermiş ve terör tehditlerini azaltmak için bölgesel aktörlerle iş birliği yapmanın önemini vurgulamıştır. Ağustos ayında Türkiye ve Irak, güvenlik, askeri ve terörle mücadele alanlarında iş birliğini artırmak amacıyla bir mutabakat zaptı imzalamıştır. PKK'ya ve diğer terör tehditlerine karşı müşterek tedbirlerini güçlendirmeyi amaçlayan anlaşma kapsamında Bağdat'ta bir Ortak Güvenlik Koordinasyon Merkezi ve Başika'da bir Ortak Eğitim ve İş Birliği Merkezi kurulması kararlaştırılmıştır. Ekim'de Ankara'daki TUSAŞ genel merkezine düzenlenen bir terör saldırısında en az 5 kişi hayatını kaybetmiş, 22 kişi yaralanmıştır. Olay yerine taksile gelen saldırganlar, güvenlik güçleri tarafından etkisiz hale getirilmeden önce patlayıcılar kullanarak ve ateş açarak saldırıyı gerçekleştirmiştir. PKK terör örgütü saldırının sorumluluğunu üstlenerek, Türkiye topraklarındaki terör tehdidinin yeniden ortaya çıktığını göstermiştir. Kasım'da Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler, Zap bölgesinde bir "güvenlik kalkını"nın tamamlandığını duyurmuştur. Yaklaşık üç yıl süren Pençe-Kilit Operasyonu PKK'nın operasyonel yeteneklerini ortadan kaldırmayı ve sınır güvenliğini artırmayı hedeflemiştir.

Bu olaylar 2024'ün Türkiye için güvenlik endişelerinin arttığı bir yıl olduğunu göstermektedir. 2025'te Türkiye, Irak ve Suriye'de PKK ve YPG kaynaklı devam eden zorluklarla karşı karşıya bulunacaktır. Komşu Irak ve Suriye'de, Esed ailesinin on yıllardır süren yönetiminin sona ermesiyle ortaya çıkan dönüş-

türücü değişiklikler Türkiye'ye kazançlarını pekiştirme fırsatları sunmaktadır. Ancak Türkiye güvenlik önceliklerini bölgesel istikrarla dengelemeye çalışırken artan diplomatik baskıları da yönetmek zorundadır.

SORUNUN TEMEL DİNAMİKLERİ: 3N

2024'teki gelişmeler, Türkiye için hem güvenlik tehditleri hem de fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye, yeni bölgesel iş birliklerinden ve Esed sonrası ortaya çıkan dinamiklerden yararlanarak terörle mücadelesini güçlendirebilir ve Suriye ile Irak üzerindeki etkisini sağlamlaştırabilir.

Yeni Tehditler

2024 yılı, özellikle PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki Türk karakollarına sızma kapasitesi aracılığıyla ortaya koyduğu kalıcı tehdidi gözler önüne sermiştir. Bu durum, Türkiye'nin geçici askeri mevzilerindeki kırılganlıkları ortaya çıkararak, PKK'nın artan operasyonel kapasitesiyle ilgili endişelere yol açmıştır. Bu tür sızmalar devam ederse, Türkiye'nin Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki stratejik askeri varlığını sürdürmesi, özellikle önemli tampon bölgelerin güvenliğini sağlaması zorlaşabilir.

Ayrıca 23 Ekim'de TUSAŞ'a yönelik terör saldırısı, PKK'nın kritik altyapıyı hedef alma stratejisiindeki evrimi göstermiştir.¹ Savunma şirketlerine veya enerji hatlarına yapılan saldırılar, Türkiye'nin ekonomik istikrarını bozabilir ve iç güvenlik yapısını zayıflatabilir. Bu riskler, PKK'nın Türkiye'nin büyüyen sanayi altyapısını istismar etme kapasitesiyle daha da artmakta ve hükümeti, bu hayati sektörleri korumak için daha fazla kaynak tahsis etmeye zorlamaktadır.

2024'te endişe verici bir diğer gelişme Türk insansız hava araçlarına (İHA) ve askeri mevzilere yönelik saldırılarda görüldüğü üzere PKK'nın anti-drone füzeleri ve kamikaze drone kapasitelerini sergilemesi olmuştur.² Bu yeni taktik, gözetleme

Terörle mücadele kapsamında sınırlarımızın güvenliğini tam anlamıyla tesis edene kadar mücadelemizin süreceğini, bölgede hiçbir terör oluşumuna yer verilmeyeceğini ve hiçbir oldubittiye asla izin vermeyeceğimizi, bir kez daha vurgulamak isterim.

Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler,
31 Aralık 2024

1 Sibel Düz, Murat Aslan, Ahmet Alemdağ, M. Seren Yeşiltaş ve Can Acun, "TUSAŞ Yerleşkesine Terör Saldırısı", SETA Uzmanlar Cevaplıyor, 25 Ekim 2024, <https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor/tusas-yerleskesine-terror-saldirisi>, (Erişim tarihi: 17 Aralık 2024).

2 Levent Kemal, "PKK's New-Tech Missiles Fuel Turkey's Suspicion of Iranian Role", Middle East Eye, 10 Haziran 2024, <https://www.middleeasteye.net/news/pkk-new-tech-fuels-turkey-suspicious-iran>, (Erişim tarihi: 15 Aralık 2024).

ve terörle mücadele operasyonlarında büyük ölçüde *drone* teknolojisine dayanan Türkiye’nin hava üstünlüğüne ve istihbarat toplama kapasitesine doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. PKK’ya gelişmiş silah sistemleri sağlayarak destek veren ülkeler,³ terör örgütünün operasyonel yeteneklerini artırmakta ve Türkiye’nin güvenlik zorluklarını daha da karmaşık hale getirmektedir.

Öte yandan 8 Aralık’ta Esed rejiminin düşmesi, Suriye’deki güç mücadelesini daha da karmaşık hale getirmiştir. PKK’nın Suriye kolu olan YPG, Suriye’deki “kazanımlarını” kaybetme riskiyle karşı karşıya gelmiş ve bu durum, Fırat’ın doğusunda Suriye Milli Ordusu (SMO) ile Suriye Demokratik Güçleri (SDG) arasındaki çatışmaların şiddetlenmesine yol açmıştır.

Yeni İş Birlikleri

Türkiye ve Irak arasında imzalanan mutabakat zaptı, terörle mücadele iş birliğinde bir dönüm noktası olmuştur. Askeri ve güvenlik koordinasyonunun güçlendirilmesiyle her iki ülke, PKK’nın Irak’taki operasyonel özgürlüğünü sınırlandırma konusunda daha iyi bir konuma gelmiştir. Anlaşma ortak askeri eğitim ve istihbarat paylaşımının yanı sıra ortak güvenlik merkezlerinin oluşturulmasını içermektedir. Bu iş birliği Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlarını genişletmesine olanak tanıırken bölgesel meşruiyetini korumasını sağlamaktadır.

Irak açısından PKK faaliyetlerinin yasaklanması⁴ ekonomik ve siyasi faydalar sağlayarak Türkiye ile daha yakın ilişkilerin kurulmasına ve toprak egemenliğinin güvence altına alınmasına yardımcı olmaktadır. Mutabakat zaptı Türkiye’nin PKK’nın özellikle Sincar ve Kandil dağları gibi bölgelerdeki üslerini ortadan kaldırma kabiliyetini dönüştürmek için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca güçlendirilmiş iş birliği PKK’nın Irak’ın siyasi parçalanmasından yararlanmasını ve dolayısıyla bölgesel istikrarsızlığa neden olma kapasitesini azaltmak için de büyük önem taşımaktadır.

PKK terör örgütü, Türkiye ve Irak’ın ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit teşkil etmektedir. Bu müşterek tehditle ortak bir mücadele gayesiyle, 2024’te Irak’la ortak güvenlik ve terörle mücadele odaklı temaslarımızı yoğunlaştırdık.

**Dışişleri Bakanı Hakan Fidan,
10 Aralık 2024**

3 Ragıp Soylu, “Has the PKK Acquired Kamikaze Drones to Hit Turkish Aircraft?”, Middle East Eye, 22 Mart 2024, <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-pkk-acquired-kamikaze-drones-aircraft>, (Erişim tarihi: 15 Aralık 2024).

4 Ahmed Asmar, “Iraq Outlaws 3 Parties over Links with Terrorist PKK”, Anadolu Ajansı, 6 Ağustos 2024.

Yeni Fırsatlar

Esed rejiminin sona ermesi, Türkiye için Suriye'nin gelecekteki güvenlik sektörünü şekillendirme konusunda önemli bir fırsat sunmaktadır. Bölgenin en önde gelen güçlerinden biri olarak Türkiye, Suriye'nin yönetim yapılarının yeniden inşasında merkezi bir rol oynayabilir ve PKK ile YPG gibi terör örgütlerinin siyasi süreçlerin dışında tutulmasını sağlayabilir. Türkiye, Suriye'de güvenlik sektörü reformunu destekleyerek, terör örgütleri ve milislerin etkisini azaltacak birleşik bir ulusal güç oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Suriye'deki güvenlik sektörü reformu, Suriye'nin kuzeyinde YPG'ye karşı bir tampon bölge oluşturarak Türkiye'nin terörle mücadele stratejisine doğrudan fayda sağlayacaktır. Türkiye'nin hedefleriyle uyumlu olarak yeniden yapılandırılmış bir Suriye güvenlik sektörü, sınır ötesinden gelen PKK tehditlerini azaltabilir ve Türkiye'nin toprak güvenliğini güçlendirebilir. Ayrıca Türkiye bu rolünü kullanarak terörle mücadele operasyonları için daha geniş uluslararası destek sağlayarak PKK ve onunla bağlantılı grupların daha da izole edilmesini mümkün kılabilir.

2025 BEKLENTİLERİ

PKK'nın silah bırakma ve terörü sona erdirmeye ihtimali, son siyasi gelişmelerle birlikte yeniden dikkat çekmiştir. Ancak bu girişimin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın destek açıklamaları, özellikle Suriye ve İsrail'den kaynaklanan bölgesel istikrarsızlığın etkisiyle bir politika değişikliğine gidildiğini göstermektedir. Ancak PKK'nın Ankara'da TUSAŞ'a yönelik saldırısı gibi son terör eylemleri, müzakerelerin mümkün olup olmadığına ilişkin şüpheleri artırmıştır. Ayrıca Suriye ve Irak'taki karmaşık dinamikler, uzlaşma sürecini daha da zorlaştırmaktadır.

Başka bir deyişle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli'nin yakın zaman önce yaptığı perdeyi açan siyasi açıklamalar⁵ ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan gelen mütereddit destek, olası bir değişim sinyali verse de yol pek çok zorlukla doludur. Herhangi bir barış girişiminin başarısı, tüm tarafların anlamlı bir diyalogda bulunma istekliliğine özellikle PKK'nın silah bırakmayı kabul etmesine ve çatışmayı etkileyen bölgesel dinamiklerin dikkatlice yönetilmesine bağlı olacaktır.

5 Oman Yahyai, "Hardline Turkish Politician Offers Öcalan Parole if PKK is Disbanded", Euronews, 22 Ekim 2024.

Ayrıca ABD'nin 2025'te öngörülen Irak'tan çekilmesi⁶ hem PKK'yı hem de Irak'ın siyasi yapısını önemli ölçüde etkileyerek bir güç boşluğu oluşturacaktır. Amerikan varlığı olmadan Irak merkezi hükümeti, PKK'nın faaliyet gösterdiği Sincar ve Kandil dağları gibi istikrarsız bölgelerde kontrolü sağlamada zorluk yaşayabilir. Bu senaryo iki olası sonuca neden olacaktır:

- **PKK'nın siyasi zemin kazanması:** PKK, zayıflayan Irak devletini, özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde siyasi etkisini pekiştirmek için kullanabilir. İran'ın artan siyasi etkisi PKK'yı varlığını güçlendirmeye teşvik edebilir ve bu da Türkiye'nin bölgesel güvenlik çıkarlarına yeni bir tehdit oluşturabilir.
- **PKK'nın meşruiyet kaybetmesi:** Alternatif olarak Türkiye ve Irak arasındaki derinleşen ve 2024 Ağustos'unda imzalanan mutabakat zaptı ile güçlendirilen güvenlik iş birliği PKK'yı ortadan kaldırmaya yönelik çabaları hızlandırabilir. ABD'nin müdahalesi olmadan Irak, PKK ile mücadelede büyük ölçüde Türkiye'ye güvenebilir ve bu da terör örgütünü geri çekilmeye zorlayabilir.

Her iki durumda da Türkiye'nin proaktif askeri tutumu ABD'nin çekilmesinin ardından PKK'nın nüfuzunu genişletmek için durumu istismar etmesini engellemede belirleyici olacaktır. Ayrıca Esed sonrası oluşan güç boşluğu 2025'te özellikle Suriye'nin doğusunda, SMO güçleri ile YPG arasında çatışmaların yaşandığı bölgelerde önemli riskler getirecektir. Bu çatışmalar geçiş hükümetinin ulusal bütünlüğü sağlama çabalarını büyük ölçüde zorlaştıracaktır. Türkiye'nin SMO'ya verdiği destek, YPG'nin SDG içindeki hakimiyetini dengeleme kararlılığını yansıtırken bu strateji artan diplomatik zorluklarla karşı karşıya gelebilir.

- **Washington'ın Ankara'ya baskısı:** ABD, DEAŞ'a karşı bir ortak olarak SDG'yi desteklemeye kararlı olduğu için Türkiye'ye SMO operasyonlarını sınırlama konusunda diplomatik baskıyı artırabilir.⁷ Ankara, YPG'nin varlığının Türkiye'nin güvenliğini ve bölgesel istikrarı tehdit etmeye devam ettiğini savunarak bu tür baskılara direnç gösterecektir.
- **SDG'nin iç çatışmaları:** SDG'nin özellikle Rakka ve Deyrizor gibi kent merkezlerinde mezhepsel hatlar boyunca iç bölünmeler yaşama-

6 Agnes Helou, "US Announces Coalition Mission in Iraq to End by 2025, But US 'Not Withdrawing'", Breaking Defense, 27 Eylül 2024, <https://breakingdefense.com/2024/09/us-announces-coalition-mission-in-iraq-to-end-by-2025-but-not-withdrawing>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2024).

7 Ragıp Soylu, "US Rushes to Contain Turkey-backed Offensive Against SDF in Syria", Middle East Eye, 11 Aralık 2024, <https://www.middleeasteye.net/news/us-rushes-contain-turkey-backed-offensive-sdf-syria>, (Erişim tarihi: 14 Aralık 2024).

sı beklenmektedir.⁸ Tarihsel olarak Kürt hakimiyetinden rahatsız olan Arap toplulukları, SDG kontrolüne karşı direnebilir veya gruptan kopabilir ki bu da grubun bütünlüğünü zayıflatabilir. Bu parçalanma, SDG'nin operasyonel kapasitesini zayıflatarak Türkiye ve SMO müttefiklerine Suriye'nin kuzeyinde kazanımlarını pekiştirme fırsatı sunabilir. Parçalanmış bir SDG ve artan ABD baskısı istikrarsızlığı uzatabilirse de Türkiye, Suriye'nin güvenliğini şekillendirmede belirleyici bir aktör olmaya devam edecektir.

Sonuç olarak 2024'te yaşanan gelişmeler, Türkiye'ye hem güvenlik zorlukları hem de stratejik fırsatlar sunmuştur. Türkiye ortaya çıkan bölgesel iş birliklerinden faydalanarak ve Esed sonrası değişen dinamikleri yöneterek terörle mücadele çabalarını güçlendirme ve Suriye ile Irak'taki etkisini pekiştirme potansiyeline sahiptir.

8 Walid Nofal, "Protests and SDF Defections: Discontent Simmers in Eastern Deir e-Zor", Syria Direct, 13 Aralık 2024, <https://syriadirect.org/protests-and-sdf-defections-discontent-simmers-in-eastern-deir-e-zor>, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2024).

TÜRKİYE'NİN SAVUNMASI:

Küresel Vizyon ve Gelişen Kapasite

Rifat Öncel

13

2024'ÜN ÖZETİ

1

Türk Deniz Kuvvetleri, bu yıl operasyonel kapasitesini büyük ölçüde artıran oyun değiştiren platformlarla donatılarak kapasitesini etkileyici şekilde artırmıştır. Bu platformlar arasında TCG Piri Reis, TCG İstanbul ve TCG Derya bulunmaktadır.

2

4,5. nesil savaş uçaklarının tedariki Türkiye'nin savunma gündemindeki temel konulardan biri olarak kalmıştır. Bu bağlamda F-16'ların teslimat takvimi ve Almanya'dan Eurofighter Typhoon satışına ilişkin onay beklenmektedir.

3

Türk-Amerikan savunma iş birliği özellikle Türkiye'nin İsveç'in NATO başvurusunu onaylamasının ardından önemli bir ivme kazanmıştır. Bu gelişme ABD Kongresinin Türkiye'nin F-16 modernizasyon talebini onaylamasının önünü açmıştır.

4

Türkiye'nin savunma sanayii, birçok NATO müttefikleriyle ilişkilerinde ilerleme kaydetmiştir. Batılı NATO üyelerinin çoğu, İsveç'in NATO üyeliğinin onaylanmasının ardından Türkiye'ye yönelik savunma ticareti kısıtlamalarını kaldırmıştır.

5

Savunma ihracatları etkileyici bir ivmeyle devam etmiş ve Asya-Pasifik pazarı, Türk savunma ürünlerinin kilit destinasyonlarından biri olarak öne çıkmıştır. Endonezya ve Malezya gibi ülkeler Türkiye ile savunma ortaklıklarını derinleştirme isteği göstermiştir.

6

Türkiye Karadeniz'de tehlikeye giren güvenliği artırmak için çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, NATO müttefikleri Romanya ve Bulgaristan ile iş birliğini artırarak, Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklı sürüklenen deniz mayınlarına karşı "MCM Black Sea" adlı bir görev grubu oluşturmuştur.

ANA DİNAMİKLER

Türkiye'nin savunma politikası ve savunma sanayii ilişkilerini 2024 yılı boyunca şekillendiren bazı ana dinamikler, önümüzdeki yıllarda da bu sektörlerde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Bunların arasında Türk deniz diplomasisinin ortaya çıkışı, Karadeniz güvenliği ve Türkiye'nin Avrupa ve ABD ile uzun süredir devam eden savunma bağları yer almaktadır.

TÜRK DONANMA DİPLOMASİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Türk Deniz Kuvvetleri, modern platformlarla güçlendirilerek bölgede giderek daha etkili bir kuvvet haline gelmiştir. TCG İstanbul fırkateyni ve TCG Piri Reis denizaltısının envantere katılması, Marlin ve Ulaç gibi insansız deniz araçları (İHA) dahil olmak üzere diğer yüzey ve su altı platformları ile birlikte Türkiye'nin büyüyen denizcilik kapasitesini yansıtmaktadır.¹

Hızla gelişen denizcilik kabiliyetleri ve deniz savunma sanayiindeki atılımla güçlenen Türkiye, donanma diplomasisi stratejisini uygulamaya başlamıştır. Bu strateji, ülkenin görünürlüğünü ve itibarını artırmanın yanı sıra milli savunma sanayii yeteneklerini sergilemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin en modern yüzey savaş gemilerinden biri olan TCG Kınalıada, yaklaşık beş aylık bir seyahat gerçekleştirmiş ve bu seyahat kapsamında, 19 ülkede 23 limanı ziyaret ederek ikili ilişkileri geliştirmiş ve yerli savunma sanayii yeteneklerini sergilemiştir. Bizatihi bu gelişmeyle Türkiye'nin, önümüzdeki on yılda dış politikasının önemli bir bileşeni haline gelmesi muhtemel olan yeni donanma diplomasisi tecessüm etmiştir.

1 Rifat Öncel ve Murat Aslan, "TCG Piri Reis'in Hizmete Girişi ve Türk Deniz Kuvvetleri", SETA Odak, 25 Ağustos 2024, <https://www.setav.org/odak/tcg-piri-reisin-hizmete-girisi-ve-turk-deniz-kuvvetleri>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

Rusya-Ukrayna Savaşı Sonrasında Karadeniz’in Güvenliği

Denizcilik alanı, Rusya ve Ukrayna arasında büyük çatışmalara sahne olmasa da savaş, özellikle sürüklenen deniz mayınlarının yayılması nedeniyle Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin güvenliğini tehlikeye atmıştır. Türkiye’nin bu bölgedeki geleneksel politikası, kıyıdaş ülkeler ve NATO müttefikleriyle iş birliği arayışında olmaktadır. Bu tarihsel yaklaşımla uyumlu olarak Türkiye, Romanya ve Bulgaristan, Ocak 2024’te Karadeniz Mayın Karşı Tedbirleri Görev Grubunu (MCM Black Sea) kurmuştur. Bu üçlü girişim, NATO müttefiklerinin de desteklediği ortak operasyon ve tatbikatlarla mayın tehdidini ele almıştır.

Ayrıca görev kapsamında gerçekleştirilen ortak tatbikatlar, Türk-Yunan normalleşmesine de katkı sağlamış görünmektedir.

Yerli ve milli projemiz Çelik Kubbe, savunma sistemlerimizde tüm algılayıcı ve silahlarımızın bir ağ altyapısı altında birbirleriyle entegre çalışmasını, ortak hava resminin oluşturulmasını, gerçek zamanlı hareket merkezine ulaştırılmasını ve yapay zeka destekli olarak karar vericilere sunulmasını temin edecektir.

Savunma Sanayii Başkanı Haluk Görgün, 8 Şubat 2024

TÜRK-AMERİKAN SAVUNMA İLİŞKİLERİNDEKİ İYİLEŞME

Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırganlığı, NATO’nun birliğini güçlendirmiş ve Türkiye ile ABD arasındaki uzun süredir devam eden savunma sorunlarını çözme arayışına bir ivme yaratmıştır. F-16 modernizasyon programı, bu ilerlemenin bir sembolü haline gelmiştir. Türkiye’nin İsveç’in NATO üyeliğine onay vermesinin ardından ABD Dışişleri Bakanlığı silah satışına ilişkin resmi bildirimini Kongreye iletmış ve bu, teknik görüşmelere ve sonraki sürecin başlamasına zemin hazırlamıştır.

1980’lerden bu yana Türk-Amerikan savunma iş birliğinde F-16 programının tarihsel önemi dikkate alınınca bu anlaşma Türkiye F-16’nın ilk müşterilerinden biri ve on yıllardır bu uçakları en yoğun kullanan üçüncü ülke konumun-

da olduğu için görüşmelerin devam etmesi ikili savunma bağlarını sürdürmek açısından kritik önemdedir.² Dolayısıyla F-16 anlaşmasındaki ilerleme iki ülke arasında uzun zamandır kaybolan savunma sinerjisini yeniden oluşturduğu gibi bunun diğer alanlarda da savunma iş birliğini teşvik etmesi muhtemeldir.

² Rıfat Öncel, “3 QUESTIONS-Türkiye’s F-16 Request to US”, Anadolu Ajansı, 27 Şubat 2023.

TÜRKİYE'NİN GELİŞEN AVRUPA SAVUNMASINDAKİ ROLÜ

Ukrayna'daki savaş, Avrupa savunma yetenekleri ve endüstrilerindeki zayıflıkları gözler önüne sermiştir. Türkiye geliştirmekte olan ulusal savunma sektörüyle bu boşlukların bir kısmını doldurmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğine onay vermesinin ardından Avrupa ülkeleri ve Kanada tarafından uygulanan savunma kısıtlamalarının kaldırılması, bu süreçte önemli bir gelişme olmuştur. Bununla birlikte Türk-Avrupa savunma iş birliğini derinleştirmek zor olmaya devam etmektedir. Fransa, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türk savunma ürünlerinin Ukrayna'ya yardım etmesine karşı direnç göstermesi, Avrupa içindeki süregiden bölünmeleri ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Avrupa'nın hava ve füze savunma açıklarını ele almakta yaşadığı zorluklar, Sky Shield tartışmalarıyla açıkça görülmekte ve bu, daha geniş sistemik sorunları işaret etmektedir.

2025 BEKLENTİLERİ

4.5. Nesil Savaş Uçağı Tedariki

2024'te yaşanan önemli gelişmeler Türkiye'nin modern savaş uçakları tedarik etme çabalarında önemli bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Washington ile teknik görüşmeler tamamlanmış ve F-16'lar için ilk ödeme yapılmıştır. Aynı zamanda Almanya'nın Türkiye'ye Eurofighter Typhoon satışına geçici onay verdiği yönünde raporlar bulunmaktadır. Bu gelişmeler Türk Hava Kuvvetlerinin gelecekteki yapısının NATO uçaklarıyla şekilleneceğine ve F-16 hakimiyetinin devam edeceğine işaret etmektedir. Son yıllarda Türkiye'nin Su-34 veya Su-57 gibi daha gelişmiş Rus savaş uçaklarını alacağına dair spekülasyonlar yapılmasına rağmen geçmiş yıllar Türk karar alıcılarının Batı menşeli savaş uçaklarını temin etme konusunda yoğun çaba sarf ettiğini göstermiştir.

Bu tedariklerin 2025'te tamamlanması muhtemel olsa da özellikle F-16'ların teslimat süreçleri, Rusya-Ukrayna savaşı sonrası düşük bütçeli ülkeler için artan popülaritesinden kaynaklı olarak Lockheed Martin'in üretim yoğunluğu sebebiyle gecikebilir.³

3 Tim Martin, "Lockheed Martin Sees 300 Potential F-16 Export Sales 'Opportunity'", Breaking Defense, 21 Temmuz 2024, <https://breakingdefense.com/2024/07/lockheed-martin-sees-300-potential-f-16-export-sales-opportunity>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

AB İçerisinde Seçici Savunma Ortaklıkları

Türkiye’nin AB savunma mekanizmalarında resmi bir rol kazanamamasına rağmen İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerle güçlü ikili ortaklıklar ortaya çıkmıştır. Sıklaşan siyasi ve askeri ziyaretler, savunma iş birliğini derinleştirme konusundaki karşılıklı isteği göstermektedir. 2025’te müşterek siyasi perspektifler ve güvenlik konularındaki ortak çıkarların iş birliğini güçlendirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda Türk-İspanyol iş birliğinin deniz platformlarında artması, Türk-İngiliz savunma iş birliğinin ise hava alanında derinleşmesi beklenmektedir.

Eurofighter satışları, hava savunma sistemleri ve torpidolar üzerinde devam eden görüşmelerin devam ettiği bir ortamda Türk-Alman savunma ilişkilerinin yeniden canlanması potansiyel bir başka gelişmedir.⁴ Ancak Şansölye Scholz hükümetinin düşmesi ve Almanya’daki siyasi parçalanma bu süreci belirsiz hale getirmektedir. Son on yılda dalgalı ilişkiler yaşanmasına rağmen Türkiye, Alman savunma sanayii ürünlerini temin etmeyi başardı ki buna en son olarak ilk Reis sınıfı denizaltının edinilmesi dahildir. Bu nedenle Türkiye-Almanya ilişkilerini şekillendiren tarihsel bağlar, Almanya’daki büyük Türk nüfusu, Ukrayna’daki savaş ve düzensiz göç konusundaki anlaşma gibi yapısal faktörler savunma ilişkilerini muhtemelen olumlu bir şekilde etkileyecektir.

Türk Deniz Sanayii ve Deniz Gücünün Yükselişi

Türk savunma kapasitesine yapılan büyük yatırımlar iyi bilinirken son dönemde dikkat çeken bir diğer trend, ülkenin denizcilik sanayi tesislerindeki kapasite artışı, Türk Deniz Kuvvetlerinin güç projeksiyon araçlarındaki kademelı ama önemli gelişmeler ve korvetler, taarruz botları ve insansız deniz araçları da dahil olmak üzere dikkate değer sayıda deniz platformu ihracatıdır. Türk tersaneleri, şu anda bir hava savunma muhribi ve bir uçak gemisi de dahil olmak üzere çeşitli türlerde otuzdan fazla gemi inşa etmektedir.⁵ Bu, ülke için bir rekor olmanın yanı sıra küresel standartlarda dikkate değer bir programdır.

Tarihsel olarak güçlü kara kuvvetleriyle takdir edilen Türkiye’nin deniz kuvvetlerindeki bu kapasite artışının Türk savunma duruşu açısından önemli sonuçlar doğurması muhtemeldir. En olası sonuçlar arasında deniz aşırı üs-

4 “Germany Resumes Major Arms Exports to Türkiye in Policy Shift”, Army Recognition, 7 Ekim 2024, <https://armyrecognition.com/news/navy-news/2024/germany-resumes-major-arms-exports-to-tuerkiye-in-policy-shift>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

5 Ragıp Soylu, “Turkey Building 31 Warships to Boost Regional Dominance and Global Power”, Middle East Eye, 8 Ocak 2025, <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-building-31-warships-boost-regional-dominance-and-global-power>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024).

lerin güçlendirilmesi, daha iddialı bir deniz diplomasisi ve artan sayıda deniz platformu ihracatı yer alabilir. Son on yılda Türk dış politikasında bu tür bir davranış gözlemlenmiş olup Somali ile yapılan son askeri ve enerji anlaşmaları, bu eğilimin güçlü bir şekilde devam edeceğine işaret etmektedir.

TABLO 11. TÜRK SAVUNMASI: TEMEL KONULAR VE ANA ETKENLER

Konu	Olumlu	Olumsuz	Belirsiz
Türk-Amerikan Savunma İlişkileri	Rusya-Ukrayna savaşı iş birliğini teşvik ediyor.	Yunan lobisi Kongre süreçlerini geciktirebilir.	Trump’ın kabinesi, kişisel desteğine rağmen potansiyel silah anlaşmalarını baltalayabilir.
Türkiye-AB Savunma İlişkileri	Türk droneleri ve araçları AB üyelerinin ilgisini çekiyor.	Fransa, AB içi savunma ticaretini teşvik ederek dışarıdakilere kısıtlama getirebilir.	Scholz hükümetinin düşmesi, Türkiye ile Almanya arasındaki savunma sinerjisini durdurabilir.
Türk Donanması ve Deniz Diplomasisi	İ sınıfı fırkateynler ve Reis sınıfı denizaltılar gibi büyük platformlar donanmayı güçlendirecektir.	Bütçe baskıları projeleri geciktirebilir veya iptal ettirebilir.	Türkiye’nin donanma modernizasyonu, Batı’da Türkiye’nin geleneksel kara gücü olarak görülmesi nedeniyle rahatsızlık oluşturabilir.

MURAT YEŞİLTAS

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde profesör ve SETA Vakfı Dış Politika Araştırmaları direktörüdür. Marmara Üniversitesi'nden doktora derecesine sahip olan Yeşiltas, Türkiye'nin jeopolitik zihniyeti üzerine uzmanlaşmıştır. Lancaster Üniversitesi ve Virginia Tech'te araştırmalar yapmıştır. Çalışmaları uluslararası güvenlik, terörizm, askeri çalışmalar ve Türk dış politikası üzerine yoğunlaşmaktadır. Al Jazeera, TRT World, Al Araby, As Sharq ve Türk haber kanalları gibi medya kuruluşlarında uluslararası güvenlik, Ortadoğu politikaları ve askeri çatışmalar üzerine yorumlar yapmaktadır. Aynı zamanda *Daily Sabah* gazetesinde köşe yazarıdır. *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (Koç Üniversitesi, 2015) ve *Non-State Military Actors in the Middle East* (Palgrave, 2017) gibi birçok kitabın yazarıdır.

AYLİN ÜNVER NOI

Uluslararası İlişkiler alanında lisans derecesine ve Avrupa Birliği Çalışmaları alanında doktora derecesine sahiptir. Akademik kariyerine çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak başlamış ve İstanbul'daki Haliç Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Johns Hopkins Üniversitesi'nde misafir araştırmacı ve Transatlantik Liderlik Ağı'nda (Transatlantic Leadership Network) yerleşik olmayan kıdemli araştırmacı olarak prestijli pozisyonlarda bulunmuştur. Araştırmaları ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler, Avrupa Birliği politikaları ve Akdeniz meseleleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Birçok kitap ve makaleye katkıda bulunmuş ve küresel medyada sıkça atıfta bulunulmuştur. Ayrıca Dr. Ünver Noi, Akdeniz Vatandaşları Meclisi Vakfı Danışma Kurulunda da görev yapmaktadır.

BİLGEHAN ÖZTÜRK

MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) bölgesinde Türk dış politikası ve güvenlik politikaları üzerine uzmanlaşmış bir dış politika araştırmacıdır. Sakarya Üniversitesi'nden doktora ve King's College London'dan yüksek lisans derecelerine sahiptir. Araştırmaları devlet dışı silahlı aktörler, iç çatışmalar, şiddet içeren aşırılık, Türkiye-Rusya ilişkileri ve büyük güç rekabeti gibi konuları kapsamaktadır. Aynı zamanda CNN International, Al Jazeera ve TRT World gibi medya kuruluşlarında uluslararası ilişkiler üzerine yorumlar yapmakta; analizleri Middle East Eye ve The New Arab gibi platformlarda yer almaktadır.

SİBEL DÜZ

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuş ve 2014'te SETA Vakfı'nda araştırma asistanı olarak kariyerine başlamıştır. Halihazırda 2019'da başlatılan Terörizm Analiz Platformu'nun (TAP) proje koordinatörü olarak görev yapmaktadır. 2021'den bu yana SETA'da araştırmacı olarak çalışmaktadır. Sibel Düz, *Türkiye'nin Gökyüzündeki Yeni Gücü İHA'lar, Türkiye'nin S/İHA Endüstrisi Üzerine Tartışmalar* ve *Remote Control: Aerial Elimination of the PKK's Terrorist Leaders and Operatives* adlı raporları kaleme almıştır. Araştırmaları askeri teknoloji, terörlü mücadele, isyan hareketleri ve insansız sistemler üzerine yoğunlaşmaktadır.

MEHMET UĞUR EKİNCİ

Lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, yüksek lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nden almıştır. Doktora derslerini Ohio State University ve Bilkent Üniversitesi'nde aldıktan sonra, doktorasını Londra Üniversitesi SOAS Siyaset ve Uluslararası Çalışmalar Bölümü'nde tamamlamıştır. Araştırma alanları arasında çağdaş Balkan siyaseti, Avrupa siyaseti, iç ve uluslararası siyaset, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi dış politikası ve siyasi tarih bulunmaktadır.

MUHAMMED HÜSEYİN MERCAN

2008'de Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans derecesini, 2011'de Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler programında "Suriye Dış Politikası ve Ulusal Çıkar: 1990-2010" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini tamamlamıştır. Doktora eğitimini 2017'de İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler programında "İslami Hareketin Kurumsallaşma Sorunu Işığında Müslüman Kardeşler Teşkilatı" başlıklı teziyle tamamlamıştır. Halihazırda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Mercan, genel olarak Ortadoğu siyaseti üzerine araştırmalar yapmaktadır. Bu alanda ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli akademik makaleler yazmıştır. Mercan'ın *Suriye: Rejim ve Dış Politika* ve *Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Yükselişi ve Düşüşü* adlı iki kitabı, ayrıca *Transformation of the Muslim World in the 21st Century*, *Ortadoğu Ekonomi Politikası* (Taha Eğri ile birlikte) ve *Arap Ayaklanmalarını Yeniden Düşünmek* (Mesut Özcan ile birlikte) başlıklı derlemeleri bulunmaktadır.

RIFAT ÖNCEL

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora öğrencisidir. Ana araştırma alanları arasında savunma politikası, silahlı kuvvetler ve gelişen askeri teknolojiler bulunmaktadır.

KUTLUHAN GÖRÜCÜ

Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden lisans derecesi almış ve halihazırda aynı üniversitenin Siyasi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Araştırma alanları Ortadoğu'yu kapsamakta olup özellikle Suriye devrimi, devlet dışı silahlı aktörler, Suriye Türkmenleri ve DEAŞ üzerine yoğunlaşmaktadır. SETA Vakfı Dış Politika Araştırmaları Direktörlüğünde araştırmacı olarak görev yapmakta ve aynı zamanda Suriye Gündemi'nde editör olarak çalışmaktadır.

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuş ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Avrasya Çalışmaları alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Roma'daki La Sapienza Üniversitesi'nde siyaset bilimi eğitimi almış ve tez araştırmalarını Hamburg Üniversitesi Barış Araştırmaları ve Güvenlik Politikası Enstitüsünde (IFSH) yürütmüştür. Güler, şu anda Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. *Building a Nuclear Empire: Nuclear Energy as a Russian Foreign Policy Tool in the Case of Turkey* (2020) adlı kitabın yazarıdır. Halen Milli İstihbarat Akademisinde görev yapmakta ve SETA Ankara Dış Politika Araştırmaları Direktörlüğünde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

TUNÇ DEMİRTAŞ

2012'de Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuş ve 2013'te aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2015'te "Türkiye'nin Afrika Politikası'nda Yumuşak Güç" başlıklı teziyle aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamlamıştır. Halihazırda Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Devletin Yeniden İnşasında Riskler ve Fırsatlar: Afrika Boynuzu Örneği" başlıklı tezi üzerine doktora çalışmasını sürdürmektedir. Çalışma alanları ve ilgi konuları arasında Afrika Boynuzu siyaseti ve Türkiye-Afrika ilişkileri yer almaktadır.

MEHMET SALAH DEVRİM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde doktora öğrencisi ve SETA Vakfı'nda araştırma asistanıdır. Araştırma alanları arasında Türk savunma sanayii ve terörizm bulunmaktadır.

İSMET HORASANLI

Lisans derecesini Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden alan İsmet Horasanlı aynı üniversitede yüksek lisansını Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Devrim Sonrası İran'ın Körfez Bölgesine Yönelik Dış Politikası" teziyle tamamlamıştır. 2014'te ABD'de bulunduğu dönemde CIEE'nin düzenlemiş olduğu "CIEE Civic Leadership Summit" programına katılma hakkı kazanıp başarıyla tamamlamıştır. 2017-2021 arasında İRAM'da çalışmıştır. AYBÜ/Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULİSA) Güvenlik Çalışmaları'ndan "The Rise of ISIS in Afghanistan: Islamic State-Khorasan (IS-K)" teziyle ikinci yüksek lisans derecesini almıştır. Bir dönem SETA Berlin'de staj yapmış ve halihazırda SETA Ankara'da çalışmaktadır. Horasanlı çalışmalarında Afganistan, İran dış politikası ve Körfez bölgesine ağırlık vermektedir. İleri düzeyde İngilizce, Farsça, orta düzeyde Peştuca ve Arapça bilmektedir.

SETA GÜVENLİK RADARI

2025'TE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Editörler Murat Yeşiltaş, Bilgehan Öztürk

SETA Güvenlik Raporu'nun 2025 baskısı, Türkiye'nin değişen jeopolitik görüntü bağlamında gelişen dış, güvenlik ve savunma politikalarını analiz etmektedir. 2025'te Türkiye'nin karşı karşıya olduğu zorluklara ve fırsatlara odaklanan rapor, Ankara'nın bölgesel çatışmalara, büyük güç rekabetine ve savunma modernizasyonuna yönelik stratejik yanıtlarını öne çıkarmaktadır. Raporda, Türkiye'nin stratejik özerklik arayışı vurgulanırken NATO'ya bağlılığını ve Afrika ile Orta Asya'daki ortaklıkları güçlendirme çabalarını sürdürdüğüne dikkat çekilerek insansız sistemler, hava savunma teknolojileri ve denizcilik yeteneklerine yapılan yatırımları içeren savunma sanayiindeki ilerlemeleri incelenmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Esed sonrası Suriye'deki rolü, Somali-Etiyopya ve Sudan gibi çatışmalarda arabuluculuk yapma çabaları ve Gazze'deki gerilimleri yöneterek kendisini bölgesel istikrarı sağlayıcı bir güç olarak konumlandırması değerlendirilmektedir.

Raporda yer alan çeşitli bölümlerde Türkiye'nin PKK/YPG tehditlerine karşı yürüttüğü terörle mücadele operasyonları ve Rusya ile NATO arasındaki ilişkileri dengelemeye yönelik stratejileri, güvenlik çerçevesinin temel unsurları olarak analiz edilmektedir.

Bu rapor, Türkiye'nin 2025'te ekonomik kısıtlamaları hafifletmek, savunma ihracatını güçlendirmek ve bölgesel ve küresel güvenlik düzenini şekillendirmek için diplomatik etkisini kullanma yaklaşımlarına da ışık tutmaktadır.

